

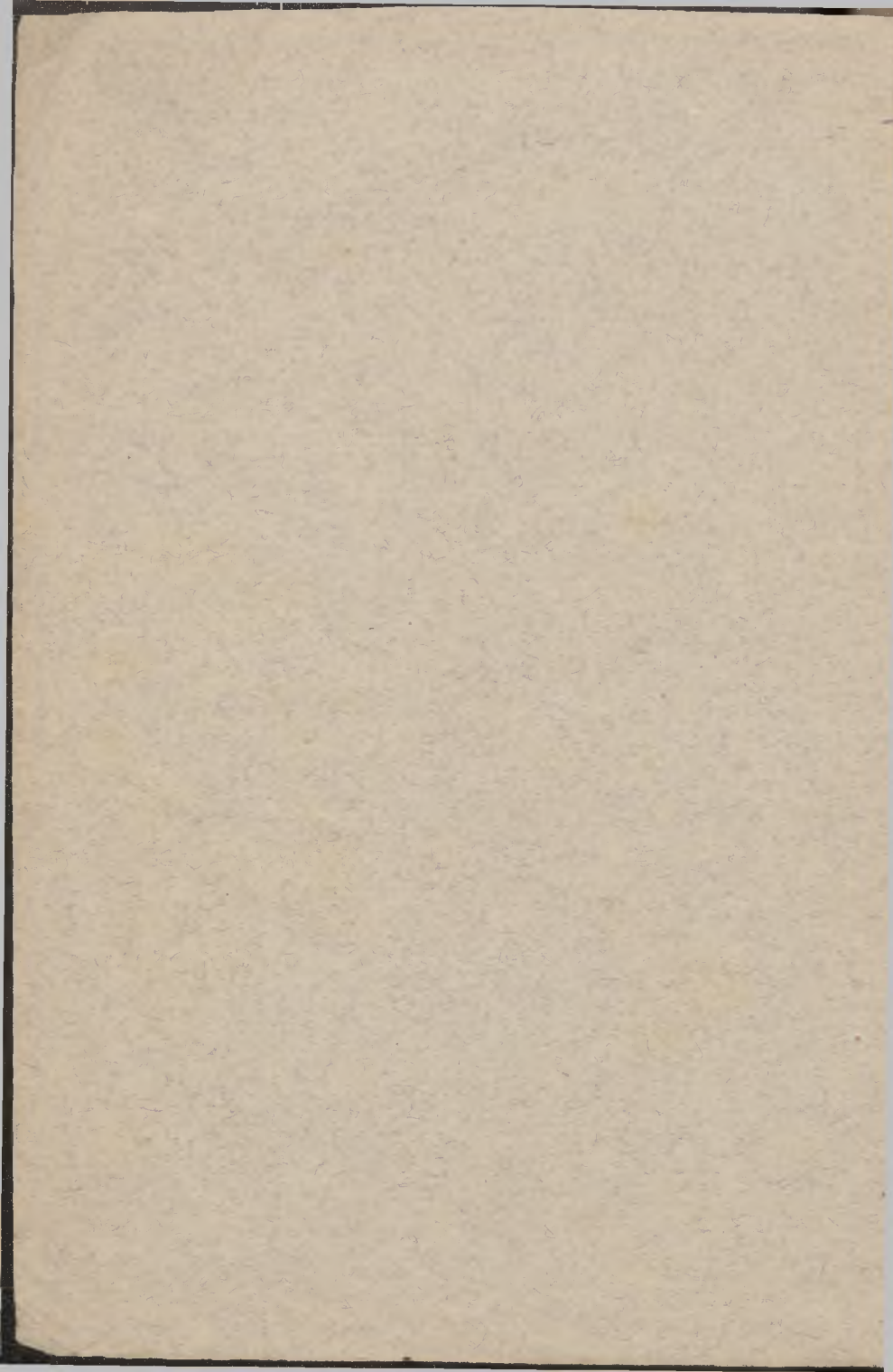

Si hukene Eesti parema kirjanduse
edendamiseks.

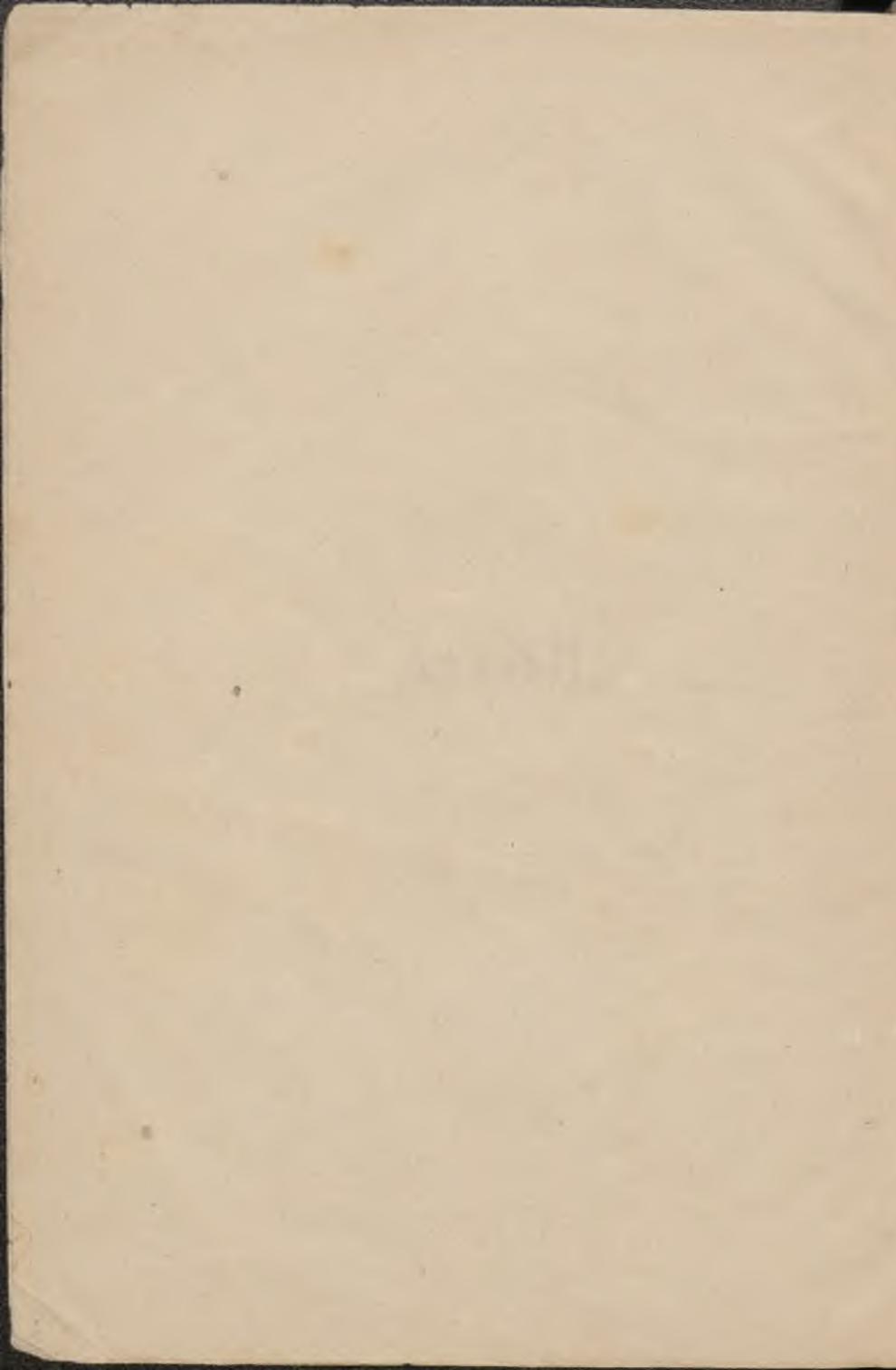
Kiired.

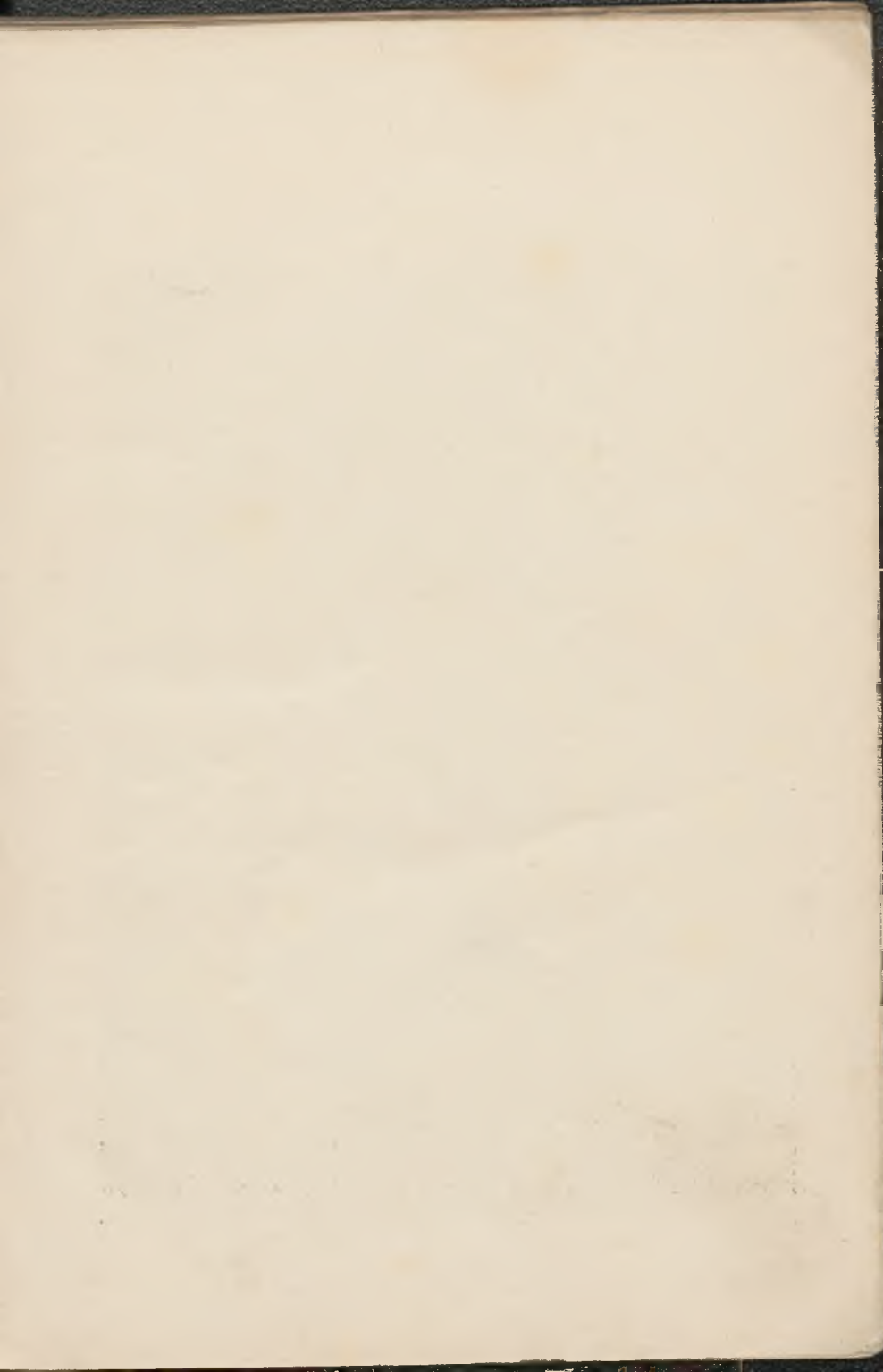
I.

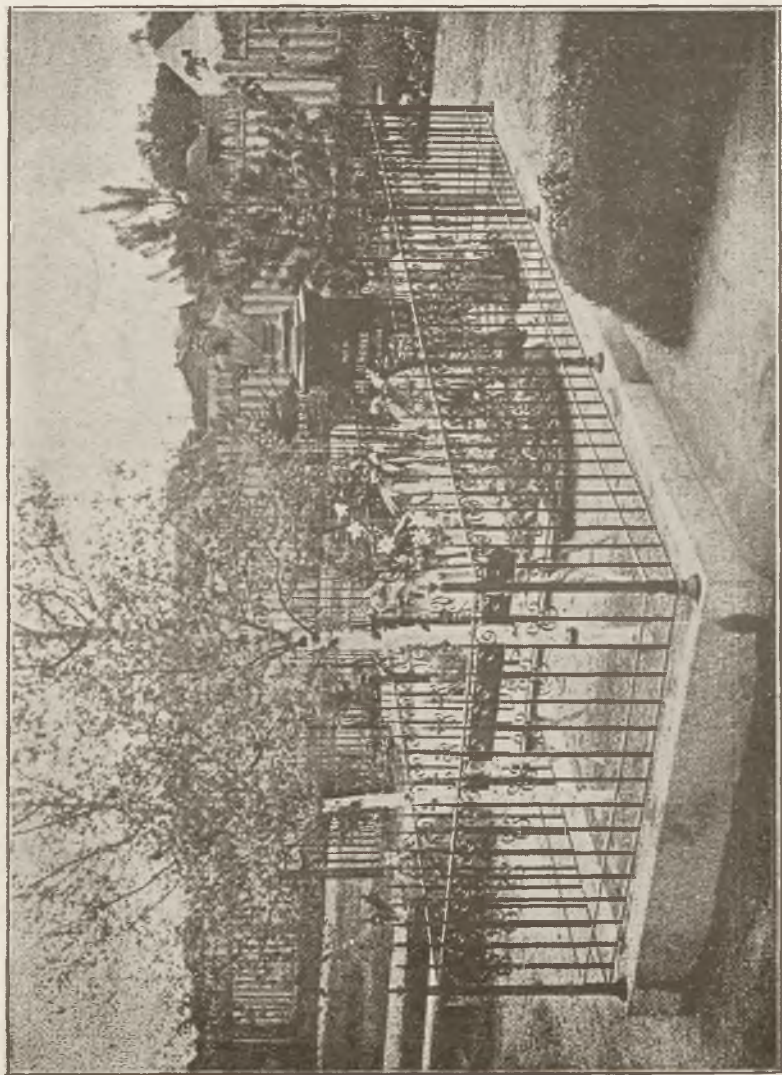
Jurjewis.
„Kirjanduse sõprade“ kirjastus.
1901.

Riired.

Dr. Prof. M. Weske hausasammas.

K i i r e d .

I.

**Wihukene Eesti parema kirjanduse
edendamiseks.**

Toimetanud G. S.

Jurjewis.

„Kirjanduse sõprade“ kirjastus.

1901.

Дозв. цензурою. — Юрьевъ, 29. января 1901 г.

ENSV TA. Fr. R. Kreutzwaldi nimel.
Kirjandusmuuseumi
ARHIIVRAAMATUKOGU

J.R. 2542

J. Tõnnishof'i ja L. Ruff'e trükk, Jürjewis.

Uooruse unenäod.

Juhani Aho järelse Soome keelest G. Otsing.

Oh tulejiwad korra veel tagasi need armsjad ajad, kui isamaa õnn nii hiilgawalt, nii lootusrikkalt meie filmade ees seisis, et meil meelsdegi ei tulnud tema tulewiku üle kahelda! Ja mitte kunagi enam päale selle, ka pärastistel waimustawatel üliõpilaste pidudel, ei olnud meie lootused kunagi nii kindlad, kui wiimastel koolipoisi päewadel, sääl kaugel, wäikestes kodukohta linnakeses.

Neitsilik ilus oli see neem, mis ennast wete keskelt wälja sirutas ja mille pääl meie ilusatel kewadistel öödel istusime ja lahtiste filmadega oma isamaa tulewikust unistasime.

Saladuslikus hämaruses uinus terve linn Puusomäe warjus, mille taha päike ju ammu oli looja läinud, ning rannäärseid majad ja walge kiriku torn mustendasiwad rahulikult Kuopio lahe wee pinnal.

Minult hiline tasane laene liikus wahetewahel wee pinnal, nagu naeratus magaja huultel, kes ilusaid unenäguksid näeb; kaasikust lendas õõkana wälja ja kadus pimeduse sisse; ja õõsiste sõudjate wenedelt kostis wett mööda kurblik tantsuwiis.

Õfamaast ei olnud meie muud näinud kui oma kodukohta ja selle wäikese linna ümbruskonda. Kuid meie teadsiime, et see mujalgi samasugune on, meie uskusime, et mujalgi samasugune taewas, samasugused orud, mäed ja kindud, rohelisted neemed, samasugused uinuwad saared ja rahulikud wetewäljad on.

Meile näitas, nagu tungiks Soome neem, mis ju kaugele mere sisse ulatab, ikka kaugemale ja kaugemale; ja nagu Väinola neeme Kallavete laened piiravad, nii piiravad Soome neeme randasid suured idamere lahed.

Siia olime meie, päikeselt juhutatud, kaugele hommikumaalt, Aasia aasadelt, läbi liiwaste kõrbede ja rohumäljade tulnud, olime selle maa enestele eluasemeks walinud ja teda wiljakaks teinud.

Meie olime oma maa üle wainustatud, tõusime kiwide ehk küngaste otsa, näitasime käega mete ja wainude poole ja laulsime tundmusega ta auuks:

Kätt wõime wälja siruta'
Ring meti ja randa näidata
Ja hüüda rõõmsa häälega:
Näe, see on meie isamaa! —

* * *

Äänis-järv ja Põhja-lähe
Aura rand ja Riija suu —
Waata, soomlane, see wähe
Sinu pärast. Ole truu
Ja ära põlga oma isamaad.

Kuid meie tegime oma isamaa piirid veel laiemaks ja fujutasime ta tulewikku endile hiigla suurelt ette....

Soomemaa on ju samasugune kui Greekamaa ennemuiste, ja Soome rahwas kui teine Greeka rahwas! Kas meil ei ole saarestikud, niisamuti kui neil arhipelagid? Wõi ei ole meie niisama mahwasti wõidelnud kui nemad? On meilgi oma Salamis, oma Thermopylad ja oleme meiegi läänemaa haridust faitanud. Neil oli Homerus, meil Kalewala.

Aga meie kangelased wõitlesiwad kõrgemate sihtide eest kui nende kangelased. Agamemnon, Menelaos ja Ahilles wõitlesiwad rõõmitud naese pärast, kuid meie kangelased, Wäinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen, wõitlesiwad rõõmitud sampo pärast.

Greeka kangelased lõhkusiwad linnasid ja laastasiwad maid, kuid meie kangelased wabastasiwad walguje põhja kaljumägedest.

Greeka kangelased mõitlesiwad mõõgaga, meie kangelased sõna mõimuga.

Ja sõna mõimuga tahame meie meel korra maailma mõita!

Greeklaste wägewus ei olnud ju ainult nende kangelaste töödes sõjawäljal, waid palju enam nende kunstis, nende kirjanduses, nende waimusuuruses.

Ja selles peab meiegi oma olema.

Sooma keel on mõimukas ja kõlab nagu Greeka keel. Selle abil loome meie uue kirjanduse, mis teelt kõik teised kõrwale tõrjub, meie loome Soome hariduse, tuliuue kultura, mis kõik wanad ja kulunud kulturad ära mõidab. Meie saadame oma aated kaugele läände, meie ilmawaated saawad uskude pääle mõjuma, ja meid keelest sünniwad uued keeled. Wana maailm on kõdunemisel, sellele on uuendust, puhastust tarwis. Meie, soomlased, tahame uued kujud luua ja uut waimu nendesje puhuda.

Ja seda kõik teeme oma muinasaja, Kalewala ja Ranteletare põhjal. Meie maa saab siis ühenduse paigats ida ja lääne wahel, saab rikkaks, wägewaks, linn tõuseb linna kõrwale, mägede otjast saawad paleed paistma, ja roheliste neemede otja ehitatakse rahwa kangelastele auusambad. Ja sellest meie wäikesest linnakesest saab kõige waimlise elu keskkoht, sest siit on kõige esiti Snellmanni äratam hääle kostnud, ja aastasadade pärast pannakse siin „puigola pidud“ toime, nagu Olympia pidud wanal ajal Greekamaal.

Ja ehk küll kord ka aeg mõib tulla, kus meie rahwas, kui ta oma päewad ära elanud, nõrkema ja mõimsamate päälerohumisel kaduma peab, siisgi oleksime meie ikka see rahwas olnud, kes korra maailma uuendanud ja selle hariduse wilja mõitjad maitsuma saawad. — —

Nõnda olime meie oma ajalooft aru saanud, nõnda unistasime meie õhetawatel palgetel ja uskufime, et meie lootused kindlasti täide lähewad.

Seda suurt tööd algama olime meiegi kutsutud, ja meie kaswafime iseeneeste silmis suurteks kangelasteks; meile näitas, nagu seisaksime meie Athena turul, kust meie siis, olemata toogad hoopisult olale heites, rõõmsa meelega linna tagasi tuleme.

Ei mäleta, kui kaua jarnane waimustus kestis, ja millal süled meie luuletiibadelt pudenema hakkasiwad. Wiist titkuti nad üksaawal wälja, ja et uusi enam juurde ei kaswanud, siis langesime tajahiljusele maapinnale.

Seda ainult mäletan, et üliõpilasena isamaa hiilgawa tulewiku häämeelega Soomemeeleliste wõidu wastu (Rootsi-meeleliste üle) ära oleksin wahetanud. See näitas wähe mõistlikum ja kasulikum olewat kui need pilwefõrgused õhulosfid.

Meie isamaa õnn ja ta hiilgaw tulewik tumenesiwad, ja meist kellestgi ei saanud suuri tangelasi, nagu lapsepõlmes olime lootnud.

Kuid siisgi ei juutnud meie neid nooruse unenäguksid unustada, ja lapsepõlwe usk ei kadunud meist millasgi jäädawalt.

On aegasid — ja need on siis, kui kõik näitab kadunud olewat — kus neist mälestustest tröösti leiame ja kus nii wäga tagasi tahaks.... neid nooruse unenäguksid ja seda lapsepõlwe usku!

Mis wara waikselt minu põnes tuikas.

Mis oli see, mis juba lapsepõlves
Mu rinda paisutanud imelise wäega,
Mis oli see, mis nooremehe eas
Mu jüdant pannud tihti rõõmus, walus süttima?

See oli püha, mõjurikas sõna
Üksainufene jäärane siin ilmas: i s a m a a! —
See sõna äratas mind kohust tundma,
Mis õige rahwapoeg ei tohi ial unusta'.

Ja kuigi legionid wiletusfi
See eest mind elutee pääl wõtasiwad tabada,
Peaks surmgi wara wastu aigutama —
Ei iganes sind taha unustada, isamaa!

G. S.

Mated ja ained.

Jakob Mändmets.

I.

Mul hakkas taas see. Ma läksin õuue ja lastsin pilgu ilma eesmärgita üle lumiste wäljade rännata. Mis minul siis ka pea süda õõsel uudist näha oleks olnud, sest ümbrus ei pakkunud pääle lagedate lumiste wäljade mingisugust iseäralist waadet. Küläs olivad juba igalpool tuled kustunud, sest nii jumalakartlikud on meremehed talwel alati, et nad pühapäewa õhtul wõrkusid ei kaju. Wõib olla, et kusgil hurtsifus wanake leefiwil istub ja koldest elawat sütt piibu pääle otsib, aga sõe-walgus ei paistu ju fuhugile.

Suwel oli siin ifka midagi huwitawat. Jseärans ilus oli õõsel mere kaldal wiibida. Kohisewa laenega tuli mere harjalt jahe tuulehoog ja mängis lustakalt kuiwal maal. Ta jafis neiu pikkadest juukstest kinni ja loopis neid wahest filmade ette, jälle selja pääle. Kaugelt Nansi neeme otsast paistis tuletorni tuli siia, mis oma wärwi igas weerandtunnis kolmekarwalijeks muundab. Siis ei püsinud tublid noored randlased ka Jumalapäewa õhtut pidada; liitudes nagu luiged, sõitfiwad nende paadid merele. Kaju jäiwad noored ja wanad, ja kes neist usklikud ja jumalakartlikud olivad, need õhkafiwad, et omaste käsi merel hästi käiks.

Paari, kolme poisi kawatsewad hääled äratafiwad minu uinuwat waimu. Üks, ma tundsin ta häälest ära, katsus lauldagi, aga see ei läinud forda.

Tuul tõusis ja tõi merelt, jää wäljalt, peenifest lund külasse. Hallid pilwed jookfiwad taewa all fiirelt, rahutumalt;

näis, nagu oleks ka neilgi kuhugile töttata olnud. Pilvede wahelt paistiswad selged tähed. Mõnda neist tundsin ma, wõi õigem, teadsin ta jeisuforra järele aega õõsel. Ma olin seda teistelt kuulnud, kui need tähtede tundmises oma tarkust teis-tele armastasiwad üles näidata.

Keegi tuli toast õuue.

„Mis ja, Eisa, ennast siin külmetad,“ ütles õde mulle, „wõi on ju meel mu pääle kade, et ma sinust ette lähen? Su oma süü.“

Ma pean siin tähendama, et ma oma õega hästi läbi ei saanud. Ma pidasin ennast targemaks ja arwasin, et tal hingelistest tundmustest midagi rinnas ei ole. Mind humitašiwad keerulised jutud, kuna ta paremaks arwas, kui aega ja mahti oli, otse magama heita. Nüüd oli ta kihluse pidu, dieti rikka, aga pääle selle minu meelest liig inetuma wana poisiga. Ja mis kõige hullem weel, see wana pois tahtis enne-malt mind kosida, aga ma lükkasin ilma pikema mõtlemiseta ta pakkumise tagasi. See tegi mind otse pahaseks ja alandas õde hästi mu lugupidamises, et tema nüüd ta kae wastu wõttis. Ma ei juutnud enesele kuidagi jarnast nägu teha, mis kihluse pidule oleks kohane olnud. Ma ei oskanud enesele jarnast abielu kuidagi ette seada, kus hingeliste tundmuste pääle nii wähe rõhku pandi. Ei, ma ihaldasin midagi iseäralist, jää-rast, ehk ma küll enesele otse ette kujutada ei oskanud, kus midagi teisiti oleks kui igapäewases elus.

„Ega mul nii külm ei olegi, eks see kosja-wiin anna sooja,“ ütlesin ma, aga ühtlasi püüdsin wähe pilget oma toonisse lijada.

„Sina ikka. . . ehk ja küll mu kosja-wiina palju ei taha, wõib olla, et elame ka.... Saab näha, mis parunile sina siis saad.“

„Mine aga pääle, küll ma tulen ka,“ ütlesin ma, kuna ma kärsitust oma hääles ei suutnud warjata.

Õde läks ära.

Mu meel sai üsna haigeks. „Et elame ka,“ kostiswad õe sõnad weel mu kõrwus. Loomad elawad ju ka ja lähewad weel rammujaksigi, kui neil hää nina-efine on. Hadaoht ja wõitlus teeb elu magusaks, oli mul meeles, ehk ma nende loetud sõnade tõsidujest siis weel tõesti aru ei saanud, sest et ma neist kumbagi polnud ju näinud. „Mis parunile sina saad,“

see sõna tegi mu meele nii haigeks, et ma pea oleksin otse pi-jaraid walanud. Ei, mul pole parunist lugu, aga niisuguse suure juhtumise juures, nagu abieluse astumine on, peab ometi midagi kibeat ja magusat südames teineteisega wõitlema ja hinge niiviisi põhjani liigutama. Sa armas Jumal, selle wanapoisi päale, kes praegu meie toas lõbusas tujus istus, waatasin ma otse põlgustega. Ja siis nad tulivad minule weel ütlema ja noomima, et ma talle ei läinud! Ja kuis wõib ometi mu õe südames nii wähe tundmust olla, et ta nüüd talle häämeelega läheb? Ta teab ju küll, et ta teda armastuse pärast ei kofi, waid otse kõige alatumal kombel ainult naeseks wõtab. See ei lähe ju looma ostmisest kuidagi lahku!

Minul oli õe pärast kahju, otse ahastus asus mu rinda, seda mõeldes.

Kuid wiimaks tungis winge tuul mu riietest läbi ja mul hakkas külm. Ma läksin tuppa.

II.

Meie elasime, nõnda ütelda, „jõukal jalal.“ Puudusest ei teadnud meie midagi. Minu isa polnud mitte sündinud Lae randlane, waid ta oli hulgade aastate eest siia tulnud. Kalapüüdmise kõrwal oli ta häid linu üles ostnud ja teistele wõrgu-lõngadeks ära müünud. See kaup toonud talle hääd kasu. Pärast poole ostis ta koguni häid waluis tehtud wõrkusid wabrikutest ja müüs nad hääde kasudega edasi. Rand-lased jaiwad aru, et ostetud wõrgud tublimad ja wastu pidamamad oliwad kui oma koetud ja ostiwad hää meelega. Nii wiisi kaswas warandus. Nüüd oli isa juba wana, aga isa enese juhatusel ajas poeg äri edasi, oli osanik weel mõnes laewas ja käis ka wähest merel kalu püüdmas.

Ka meid kaswatati, nagu ma pean ütlema, „korralikult“. Isa laskis meid linnas koolis käia, ja nii hästi meie ise kui ka meie wanemad oliwad oma laste Saksa keele päale uhked. Kuid salata ei wõi ma ka, et meie isa ots mõni kord kortsu läks ja ta habemesse urises: „Päratu preilid, kui mina kaswasin, kes seda nägi!“

Meie Jaime küll aru, mis poolest ta meel pahaseks sai, aga, armas aeg: mis tööd pidime siis kodus õige tegema? Emakene oli ju nii wilgas igale poole ise käsa külge pistma, mis meile siis veel järele jäi.

Aga aeg sai meil siisgi otsa, ja päew lõppes päewa järele. Meie istusime ilusas toas, heegeldasime midagi wõi, enamasti mina, lugesime ilusaid juturaamatuid. Wahel läksime iseseiswist waidlema ja sagedasti õige karedasti. Waidlemiseks põhjust leidsime kergesti, sest meie ei saanud üksteisest aru. Minu õed teadsiwad ainult ehtimisest, rikastest meestest ja siis mehel olles hää põlme ja mainse söömisest. Ma ei jõudnud küllalt jarnaste madalate mõtete üle pahandada.

Wahesti pääsesiwad meid ka jõukamad randlaste pojad nägema, aga pikemat tutwust meil nendega ei figinenud. Minu õed nägiwad nendes inimesi, kes ainult oma tööga endid peawad toitma, ja et nende suured ja magusad lootused nende kõrwal elades luhta waotsiwad, kuna mina jälle nendes midagi huwitawat ei leidnud. Nad tüütasiwad mind, oma nutest paatidest ja häädest plüümustest rääkides.

Nõndawiiši elasime ja ootasime parajaid peigmehi, kes igale ühele oma arwates kohane oleks olnud.

Ja imelik, meil polnud tarwis eluotsjani oodata, nagu see neiuudel tihti juhtub.

Minu wanem õde läks lesele möldrile, isa eluaegne tutaw, mehele. Mees ilmus toredasti ja tõi kingitused nagu mõni mõisnik. Mu õde rõõmustas nagu lapsukene toredat fihlasõrmust ja paksu kullast kae-wõru wastu wõttes. Aga — minu meelest polnud säääl midagi rõõmustawat, ma oleksin jarnase wana lese kohe minema lihutanud.

Nad elasiwad juba mõni aasta, ja õde ilmus meile kui paruni proua, otse selges siidis ja sammetis. Mu wanematel oli igakord väga häämeel, aga mina ei suutnud öele lahket nagu näidata.

Ja minu suureks meele pahanduseks ei tulnud õde minu lahkuft otsimagi. Ja ta nähti oma eluga väga rahul olema.

Sellepääle tuli kord minu kätte.

Ilmus wanapois ja rääkis oma asja nii madalal igapäisel toonil ära, nagu oleksin ma mõni müüma loom olnud. Muidugi pöörsin ma talle põlates selja. Küll sundisiwad mind

omaksed, küll meelitades ja ka kurbjaga, aga ma jäin oma sõna juurde.

Ja mõtelge, see alatu mees pakkus oma kätt mu õele. Õde võttis ta pakkumise häämeelega vastu, ja wanematel oli ka hää meel. Jsa maitšes wiina, jäi purju ja ma kuulsin kuidas ta minu kohta tähendas: „Tarwis tüdruk tööle panna, küll siis meel paha tuleb. Mis nõnda wiga kodus logeleda.“

Ma nutsin sarnaste jämedate sõnade üle kogu öö. Ma ütlesin ja kordasin enesele tuhat korda, et ma tööd ei karda, sest on ju mitmed kõrged isikud, nagu ma mäletasin lugenud olevat, kitsikuse korral endid tööga toitnud. Aga see tegi mulle valu, et teised minu hingelistest tundmustest aru ei saanud, et nende mõtted ainult tühja palja waranduse küljes kinni olivad.

Täna siis oli see fihluse pidu, aga minu meeled ja mõtted ei suutnud sest tarwilist lugu pidada ega südamlisult osa võtta.

Tuppa minnes tuli ema mulle ukse wahel vastu.

„Waata, nüüd sul kahju küll, kes kästis ära põlata!“ Aga nüüd kõlas ta häälel troostlikult, lootust äratawalt: „Küllap ehk juhtub, et sullegi mõni niisugune tubli mees kosja tuleb. Eks ole siis teine kord targem.“

Ma ei lausunud midagi, aga selgesti tundsin, et mul midagi kurgus tuskus, mida ma dieti wäewõimuga pidin alla suruma.

Taga-toas istusiwad mehed. Pääle peigmehe, isa ja mu wenna oli sääl veel paar wõi kolm jõukamat külameest. Nad istusiwad ümmarguse laua ääres, mille pääl kupliga lamp põles, ja olivad dieti elawas jutus. Mu wenna nägu paistis mulle ära, ja ma sain ta näofarmast aru, et ta juba tublisti purjus oli. Pää-jutustajad, wõi õigem waidlejad, olivad mu wend ja peigmees, kuna teised rohkem päält kuulastiwad. Jsa nähti wahest „terawate“ wastuste üle teisele ja teisele naeratawat, eks nad olnud ju nüüd talle mõlemad pojaks. Teised külamehed ei seganud jutusse, waid kuulastiwad õige uudishimulikult, nagu meie pool öeldakse, „lahtise suuga“.

Gestoas oli mu õde mõne naabri-naese ja tuttawa küla tüdrukuga. Ta oli laua pääle oma uued riided laiali laotanud ja kuulis häämeelega teiste kiitust, kuna faks naesterahwast

meie uute afente eesriiete ääre-pitsiisi waatlesiwad ja, nagu see talupoja mood on, näppudega katsusiwad.

„De pani mind tähele ja tuli mu juurde. Ta olemisest sain ma aru, et tal tõesti häämeel oli.

„Sa oled täna õhtu nii wagusi, oled sa haige? Tule ometi, ütle sina ka, mis farwa fleit laulatamiseks kõige ilusam oleks.“

Pea wastumeelt pidin ma teiste juurde astuma.

„Kust ma tean, eks see ole üks kõik, mis farwa ta on,“ ütlesin ma. Aga see polnud mu põhjalik armamine. Urge armake, et ma riide farwa walmis nii „maitseta“ oleffin olnud. Ma otsustasin siin fogu asja hoopis teise pilguga, wõib olla, ka wähe kiuslikult: Pole teil armastust, mis ometi abi-elusse astudes pää-asjadest on, aga wälimusega tahote küll midagi iseäralist mõelda!...

„Sina ifka,“ noomis õde, „kes jee punase wõi musta fleidiga siis laulatusele läheb?“

Ma sain aru, et õel õigus oli oma meelepaha mulle ette heites awaldada, sain aru ka seda, et teised, olgu, et nad minu armates küll rumalad „talu inimesed“ oliwad, minu pilkawat tooni mõistsiwad, aga siiski ei tahtnud ma oma üteluft äkisti jälle ümber muuta.

„Noh, mis siiski oleks?“ wastasin ma õele ja püüdsin ka naeratada, aga see ei läinud forda.

III.

Mulle ilmus peigmees, peigmees, kelles ma seda inimest nägin, misjuguist ma enesele nimelt ette fujutasin. Muidugi polnud ta koge efimise kookuputunise järele minu peigmees, ei, ta ei teinud niisugusest asjast juttugi. Aga pea saime aru, et meie hinged oskawad luule-ilmas wiibida, oskawad muudest asjadest, kui rikkus ja maapäalne hää elu on, lugu pidada. Meie saime aru, et inimesed, kes ihu ja hingega maapäaliste asjade küljes kinni, enesele wara ja rikkuse püüdmist pää-asjaks on teinud ja ühtegi tundi muidu ei suuda mööda lasta, kui et midagi peats „sisje“ tulema, hingeliste ja kõrgemate tundmuste poolest wäga madalal järjel on.

Ja see mees, kelle pääle ma auufartuses waatafin, kes minu põuest rahu riisus, oli meie küla noor koolmeister.

Ma pean tõendama, et ma oma lootustele, sellele mehele abitaasaks minna, ainult oma põue sügavamaks põhjas tohtisin maad anda. Omatšed oleksiwad mind tõesti naerma ja pilkama hakanud ja mu isa poleks seda kuulbahi mõtnud. Olgu küll, et ta koolmeistriks oma jagu lugu pidas, kuid sellegipärast oli see ju waene pois. Ja mis tähendab rikkale mehele waene rott, olgu küll, et temaga juttu sünnib ajada, kuid perekonda wastu wõtta, kus ja sellega lähed?

Aga umbes see, et kogu asi minu enese eest nii wõimatu näitas olewat, tegi mu rinnas rahutust.

Ja warsti sain ma aru, et temal niisamasugune järg käes oli. Kuid ta oli arg, ja kuidas see siis ka teistil oleks wõinud ollagi? Ta teadis mind rikaste ja selle juures veel oma rikkuse pääle uhkete wanemate lapsi olewat ja minu õe-mehi pidas ta teiste juttude järele, kui sünniks ütelda, „päris raha-würstideks.“

Kuid asi nihkus siiski, ja ta sai kord korralt julgemaks. Mitu korda nägin ma, et tal otse keele pääl midagi pakitses, ja ma löin juba filmad maha, aga — ta ostas ennast siiski hoida. Ma teadisin nüüd küll, et ta mind armastab, aga see päris romanlik punkt armastajate elus, armastuse ülestunnistamine ja truuduse andmine, see oli ifka veel olemata. Ja selle järele ma igatsesin.

Ra see tuli.

Oli ilus sügise õhtu. Taewas oli mustade pilwedega kaetud, aga wihma ei sadanud. Ma tulim kiriku poolt teed mööda koju, kus mul natuke asja oli, ja ühtlasi mõtisin ka ajalehe õpetaja posti-kotist kaasa. Sahe mere tuul jahutas mu kuuma palet, sest ma käisin, ilma et ise põhjust teadisin, hästi ruttu. Ma tegin jahi nõõbid eest wähe lahti, ja oli nõnda meeldiw, kui tuul säält sisse puges ja palawat kaenlaalust jahutas.

Mu süda oli täna iseäranis rahuta ja mu mõtted jooksiwad korratult siia — sinna.

Ma olin juba pea külasse jõudmas, kui ma läbi hämaruse nägin, et üks meessterahwas pikaldasel käigul minule wastu tuli. Kohe, ilma et ma tulijat oleksin suutnud pikemalt silmitseda, tundsin, et see tema on. Mu süda hakkas põues hirmsasti peksuma ja rind tõusis, nagu tormil mäsaw merepiiril, üles ja alla. Ma sain aru, et täna see magus ja alati ihaldatud armuawaldus tuleb. Oh! ma küll seda ootnud olin,

aga nüüd, kus ta nii liigidal oli, oleks ma selle veel häämeelega edasi lükanud. Sarnane imelik on inimene. Ma oleksin hää meelega teelt kõrwale kaldunud, sest ta polnud mind vististi veel märganud, aga ma ei suutnud, ei raatfinud.

Ja meie lättime vastamisi.

Aluupakkisult, nagu see ta mood oli, teretas ta mind, ja kui ma ei eksi, arvasin enmast tema juures samuti äritust märkawat.

Raske oli juttu alustada, ja ma ei saa praegugi aru, mis meid nii kõnekehvaks tegi.

„Tänane õhtu on haruldane ilus,“ ütles ta häälega, millest selgesti mõis mõista, et ta oma mõtetega ütelse juures ei wiibi. See oli ainult seks üteldud, et millegi kõnekaanuga seda piinawat waikimist lõpetada. Ja weel, ma kuulsin, kuidas pärast ütlemist ta rinnust õige tajane, aga sellegipärast sügaw ja minu arust liig palju tähendaw ohkamine kostis. „Tõesti, ta hing peab misgi raske all kannatama,“ mõtlesin ma ja arvasin enmast ka teadwat, kelle pärast sarnane sügaw ja waikne ohkamine kuuldawale tuli. Üstuge mind, ma oleksin kõigest hingest talle praegu kaela langenud, aga — ma hoidsin ennast, püüdsin vähemalt hoida, et ta minuist midagi ei märkaks, mis mulle asja punastada ja filmi maha lüüa annaks.

Jumal teab, meie olektime jääl kogu õõ seisnud. Mii piinlik kui sarnane ilma eesmärgita wiibimine lageda taewa all tee pääl ka oli, ometi oli ta jälle seda sõrd magus, et ma oma kõige parema tahtmise järele ei suutnud koju hakata minema. Jutt ei läinud kuidagi. Üksikud wäljatõmmatud laused ilmusiwad ilma sidemeta ja katkestiwad jälle rutu. Näha oli, et meie jutt õigetesse jälgedesse polnud juhtunud, — ja et meie karttime teda sinna juhtida.

Rüla poolt tee päält kuulusiwad liginewad hääled. Oliwad need maamehed, kes endid kõrtsis oliwad purju joonud ja nüüd randlastest südamlikult kallistades lahkusiwad, wõi oliwad need muidu kõrtiskäijad, kes seda teab. Aga seda pidime ometi ju märkama, et nii wiisi siia pimedasse tee pääle kogu õõks ei mõinud seisma jääda. Päälegi saaksin ma, aga tõe poolest kartsin ma tema eest rohkemgi weel, teiste inimeste naeru alla, sest terawad keeled on väga usinad igal pool noorte inimeste pääle laimu-muda loopima.

Häälled tuliwad tõesti ligemale.

Mul hakkas hirmus kahju, et see igatsetud, oodatud, sellegipärast nagu kardetud armu-avalduse tund jälle täna mööda läheb, nagu wägigi käest kistakse. Nii ligidal kui ta näis ka olewat, ta kipitas sellel mehel keele pääl, südamest oli ta muidugi ammu juba wälja öeldud, aga ma ei saanud selle magusa ja kibeda õnne osaliseks. Mu meel sai tõesti ta pääle otse pahajeksigi ja ma naersin südames pilkawalt ta argtuse üle. Ma ei saanud enesest kuidagi aru, mis moodi ma jarnasele argtusele põhjust olin annud. Sellepärast ei wõi ma mitte maha jalata, et ma hästi äritatult ja wähe pahaseltgi ütlesin :

„Ma pean minema, oodatakse kodu.“

Ta palgele ilmus iseäraline jume; vähemalt polnud ma enne jarnast jäänud näinud. Ta astus minu ette, haaras erklikult mu käe enese peosse ja ütles mulle silmadesse waadates :

„Mul oleks teile midagi ütelda olnud. Kas ma tohiksin teil weel natuke aega ära wiita?“

Ma ei mõistnud muidugi selle küsimuse pääle midagi fosta, aga küllap fogu mu olek talle selle eest jaatama wastuse andis.

„Wist tulewad jäält maamehed, ma nägin nende hobuseid kõrtsi ees olewat. Lähme mere randa.“

Ja ilma et ta minu arwamist selle juurde oleks ära oodanudgi, astus ta ise eel ja — mina ka järele.

Mere rand oli lojade laenete woogudest ja päikese paistetist lumi-walgeteks pestud ja pleegitud ning kiwidega pakfult kaetud. Kiwid weeresiwad mu jalgade alt kõrwale ja sundisiwad mind komistama. Ta tõmbas mu käe kõwasti oma kaenlasse ja pigistas hellasti oma käega mu kätt.

Jõudsiime üsna mere äärde.

Läbi hämaruse paistsiwad kohisedes liginewate laenete mustawad harjad. Kui nad äärde, otse meie jalgade ette jõudsiwad, lagunesiwad nad hädalikult kaebades wastu kalda kiwist laiali. Nende häälties oli midagi mulle arusaamatat, aga sellegipärast paisus mu jüda sees, laenete kohisemist kuuldes.

Ta jäi seisatama, waatas mulle otse ja haaras ka mu teise käe enese kätte.

„Mul oli rääkida...“ algas ta, aga nägi isegi, et jarnast alustust kuidagi ei sünni edasi jätkata. Siis püüdis ta õõsist looduse iseäraldust mulle ette kujutada; üht-

lofi püüdis ta tuttavale teele välja pääseda, kuid see ei läinud korda. Mul oli häämeel, sest ma teadsin, et armu-
awaldus nüüd tulemata ei jää, ja hää ja magus oli hingele,
et ta niisuguseid eesmärgusid tegi.

Aga küllap tema häbenes wist oma argtuse üle ja pa-
handas nurja läinud kõne alguse pärast. Ta muutis forraga
oma tooni ja ütles lihtsalt ja wabalt:

„Elsa, ma arwan, et mu tundmused teile teada on. Ma
armastan teid, kas ma tohin wastu-armastust loota?“

Nüüd ta oligi väljas, see sõna, mis mu hing oli ihalda-
nud. Aga ma pean tunnistama, ta ei mõjunud mitte nii „ra-
putawalt“ minu päale, nagu ma lootsin. Eks see ole ikka nii.
Ka piksepilw, kui ta üle neeme wälfusid pildudes külale li-
gineb, näitab eemalt palju koleدام olewat, kui ta tõe poolest on.

Ma ei wastanud sõnagi. Ehk ma enesele oma jüda-
mes wast mõni sada korda olin ütelnud, et ma teda armastan,
pelgasin ma nüüd seda talle awalikult välja ütelda. Ma sain
aru, et ma ennaft selle sõnaga seon, igawesti seon. Ja ma
hinustasin üksainus filmapilk weel wabadust maitseada.

„Tohin ma loota?“ küsis ta uuesti, aga nüüd oli ta
toon tuline, otse hädaline. Rohkem kõlas see palwe moodi,
kui et ta mulle oleks küsimust ette pannud. Ka ma ei suut-
nud enam waitida.

„Ja — ma armastan teid.“

Meie olime ütle mata õnnelikud.

IV.

Aga õiguse pärast polnud meie selle armu-awaldusega
kaugemale sammugi saanud, kui meie ehitigi olime. Seda tead-
sime ju ennegi üksteise pilkudest, et teineteist armastame, ja
see oli ju nüüdgi kõik. Kuidagi moodi ei leidnud me
sündlikku juhtumist minu wanematele palwega ette astuda, et
nad meid lubaksiwad paari minna. Ma panin ette, et temal
sündlik oleks minu kätt wanematelt küsida, aga ta jäi
tagasihoidlikult wait. Ehk ma teda küll püüdsin julgustadagi, ei
astunud ta seda sammu. Küllap ta tundis minu omaste
kõrki meeoleolu liig selgesti.

Sa armas Jumal, kaua siis see ometi nõnda wiisi peab minema! Minu meelest oli nõnda, nagu rahwas ütleb: Meie olime räasta alt wihma kätte tulnud.

Uga igal asjal on ju lõpp, nii ka meie sala armastusel. Poleks asjaolud seda mitte nii ajanud, kes teab, kaua meie nõnda kahe ilma wahel oleksime kõlkunud.

Tuli hää kord sulal lund, nii et teed mööda wõis üsna hästi saaniga sõita. Ma istusin pühapäewa pärastlõunal toas ja katsusin midagi lugeda, aga mu mõtted lipsatasiwad ifka mujale. Jäa oli pikali woodis ja imes oma pikawarre ja suure kiwi-kahaga piipu, nagu jarnased sel ajal wanadel inimestel arusad ja moodis oliwad, kuna ema teise afua all üht waimulikku raamatut katsus lugeda. Tähendan, et ta filmad wiimastel aegadel wäga waeseks oliwad jäänud, nii et ta prilli-degagi tahti hästi üles ei saanud.

Äkitselt kostsiwad õuest rõõmsad hääled. Ma waatasin wälja ja nägin, et tulijad mu õde oma mehega oli, kuna üks wõõras meesterahwas jaani pääl istus. Minu wend, kes täna firikus käis, hüppas praegu jaani jalaste päält maha. Küllap nad ta tee päält oliwad pääle wõtnud.

Mu wend jäi hobust eest ära wõtma, kuna teised tuppä tuliwad.

Nuttu peitis ema riided kõrwale, mis toas forratumalt rippusiwad, ja isa tõusis ka woodist üles. Minule aga — arusaamata — langes ränk koorem südame pääle, kuna ma ju ometi omaste wõõrõletuleku üle oleksin pidanud rõõmustama.

Wõõras mees oli, õigust pean ütleva, meesterahwa kohta ilus ja „paras.“ Ja ma nägin, kuidas ta pilk kohe mind jalatallast päälteni mõötis. Ma ei suutnud seda puurawat pilku wälja kannutada, ja niipalju kui see mulle ka wastumeelt oli, lõin ma filmad maha ja sain oma werewoolust aru, et ma sel filmapilgul punastasingi. Ta palge üle oleks nagu häämeeleline, wähe pilkaw, naeratus lehwimud.

Mulle näitas, nagu oleks ta mõelnud: „See tüdruk tuleb kahe käega mulle, wii kas täna ära.“

Ma läksin kõrwale ja nutsin kibedasti, ilma et ma oleksin enesele suutnud ütelda, mispärast ma nutan.

Kui mu nutuhoog oli üle läinud ja ma enese nägu jälle olin endiseks silinud, julgesin tuppä tagasi minna. Edepoolest poleks ma läinud, aga mu mõistus ütles mulle pilka-

walt, ja tal oli õigus, et iga mõda inimese eest ei pruugi ju kõrwale jooksta. Võib ka olla, et ta kogunisti naesemees on, ja tal minuga midagi tegemist pole.

Kuid ma ei suutnud ikkagi mõistuse seletusega leppida.

Koias juhtusin wennaga mõistuse, kes õuest ära tuli ja, nagu ma märkasin, weidi purjus oli. Ta waatas imestades ja ühtlasi hääl meelele — pean tähendama, et mu wend loomu poolest hää inimene oli ja meie teineteist kõige rohkem mõistisime — mulle otja ja lausus siis naljatades, aga kaunis kõwal toonil:

„Elsa, waata nüüd, wa dõmies tõi sulle peigmehe kodu. Eks ole ikka ootamisest kasu — hästi tubli mees.“

Ma waatasin wennale noomivalt, kurnwalt otja ja midagi ahwardas mul silmadest välja tungida. Ta sai mu waadest aru ja ütles nüüd juba tasasemalt ja õrnemalt:

„Ära nüüd nutma hakka, mine aga tuppa, küllap sulle pea teised mõtted tulewad.“

Ta wiis hobuseriistad kaja kõrwale olewasse riistade kambri, ja mina läksin tuppa.

Nii tagasihoidlik, kui ma küll olin, ei suutnud ma oma uudishimu maha suruda. Läksin eesttoas olewa ema juurde ja küsisin tasa, kas ta teab, kes see külaline on.

Mu õde, kes jääl kõrwale midagi kompjuust otfis, märkas minu küsimust, jättis otstimise seisma, astus meie juurde ja ütles häälega, mida ta häämeele pärast waewalt juutis toonist hoida:

„Kas olen veel paha õde, eks me toonud sulle nüüd peigmehe, noore ja ilusa? Ta on minu mehe sõber ja jõukas farjamõisa rentnik. Katsu, et sa nüüd rumal ei ole — ei tea, kas teine fõrd tulebgi tagasi.“

Ema waatas häämeelega meie pääle, aga ühtlasi saatis ja mulle noomiwa pilgu: „Ära sa jälle hakka tükka tegema ja wastu tõrkuma!“

Mu meel läks fõrd forralt raskemaks.

Äga kogu õhtul ei tulnud midagi iseäralist ette. Mehed wiibistwad enamasti tagatoas ja mõõras rääkis minu ijaga kala kuitwatamisest, suitsetamisest ja mõnest muust asjast. Ja kuulas teda hää meelega ja pidas, nagu ma arwan, teda kindlasti suureks asjatundjaks. Dõmies tuffus laua taga, lõi

wahest käega ja ütles: „Pagan wõtku teie kalu, need ei lasa õiget ristiniimest mitte natukene tukastadagi.“

Oli juba üsna hiline õhtu. Gestoas polnud pääle minu kedagi; küllap öde emaga kõõgis wõi kusgil mujal asjadest jutustas, mis teiste kõrwadel pole tarwis kuulata. Ühtiselt tõusis wõõras tagant toast laua äärest püsti ja tuli ettetuppa minu juurde. Ma waatasin nagu kodu jänesekene auku wõi peidu-urgast, kuhu oleksin ta eest põgenenud.

Ta oli oma murrud ilusasti üles tõstnud ja waatas häämeelega minu pääle. Ta filmad hiilgasiwad, vähemalt oli ta minu meelest nagu metsloom, kes näeb, et waene ohwer eest kuhugile ei wõi põgeneda. Muidu oli ta oma wälimuse poolest ja liikumistes tore mees.

Ta astus minu juurde, nii et ma tundsin ta wiinast hinge-õhku enesele wastu nagu woolawat. See oli minu meelest kole läila. Siis haaras ta wõimsalt ja tugewalt mu käest finni ja waatas mulle filma, mille juures ta magusasti naerata püüdis.

Aga ka temalgi näis natuke piinlik ja raske alustust teha olemat.

„Heiu,“ ütles ta, „ma nägin teie pilti ammugi ja hafasin teid armastama. Kas lubate mulle tulla?“

Mis pidin ma farnase sõgeda ettepaneku pääle wastama? Kas lubad tulla, ilma et ta minu armastust oleks püüdnudgi. Ta fordas oma küsimust, ja ma nägin, et ma midagi pean kostma.

„Kuis ma teile seda lubada wõin?“ ütlesin ma, „meie ei tunne ju teineteist.“

„Ah soo, soo, jah,“ wenitas ta, „ma arwasin, et teie öde teile minust juba rääkis. Noh, pole wiga. Mul on hää mõisa parajate tingimistega rendi pääl, ja kui wähegi aasta forda lähed, tulen uhkesti wälja. Ja,“ lisas ta tasasemalt juurde, „wõib olla, ostan foguni mõisa warsti ära, niipalju arwan ifka omai kullisid olemat.“

Jäme oli see inimene, vähemalt minu arwates, ilma paremate hingeliste tundmusteta. Ta mõtted keerlesiwad ainult raha ümber. Ma otisin pärast wastust, aga oma ahastuseks ei tulnud mulle midagi meelde, millega oleks sündinud teda eemale peletada.

Ta püüdis äkitselt oma kätt mulle ümber faela panna ja mu palet suudlemiseks enese juurde fiskuda. See oli juba enam kui häbemata ja ma avaldasin oma mõtteid ka kohe sõnades.

„Teie olete häbemata. Minge ära, ma ei saa teid ilmaagi armastama ja teile tulema.“

Ka tema kohmetas natuke, et suudlemine, mille järele ta nii väga jänunes, korda ei läinud, minu viimased sõnad aga murdsivad ta uhkuse.

„Kas tõesti? Teie ei tule minule?“ küsis ta, kuna ta filmad vihaga läikisivad.

„Muidugi ei tule,“ vastasin ma juba hästi ferge südamega, sest ma arvasin, et ma oma wastase nüüd olen juba täitsa eemale tõrjunud.

Sel filma pilgul tuliwad ema ja õde tuppä, ja mõõras mees läks tahatuppä. Ema ja õde waatasivad naeratades mu pääle, sest nad ei mõinud ju weel asja tõfiseid olufid teada, aga nad jaiwad ka pea selgusele.

„Tõuse ülesse, mees,“ raputas mõõras tagatoas mu unist õemeest, „ja wii mind siit koju. Rahju, et ma tulin.“

Meed sõnad kofisivad ettetuppä ja andsivad kõigile mõista, kuidas asjade seisuford meie wahel on.

„Mis sa oled teinud?“ langesiwad ema ja õde tapeldes mu pääle. „Kas sa ei häbene enmast ka! Nii rikas mees, ja sa põlgad ära!“

Mõõras käis wihafelt tagatoas edasi, tagasi, käed kõwasti püffi taskudesse furutud.

„Lähme, meil pole aega siia jääda,“ wirgutas ta wahest unist õemeest.

„Mõtku teid pagan,“ ütles õemees. „Mis selle plikaga siis oli, ei anna teisefid õõselgi mahti.“

Ema ja õde läksiwad tahatuppä ja palusiwad, et ta iffa õõseni jääks.

„Su ilus õde ei mõta ju mind wastu,“ ütles mõõras mees pilkawalt mu õele, „oleks ma weel minut aega ta lähedal wiibinud, siis oleksin koera-piitsa saanud.“

Nüüd pöõras tormi minu poole. Mind kutsuti tahatuppä, ja, tahes wõi tahtmata, ma pidin sinna, nende filmade alla astuma. Sja waatas tõfifelt ja wihafelt, kuna ma wenna pilfu-

dest kõige rohkem erapooletust võisin lugeda. Nähtavasti teda see asi palju ei huvitanud.

Uga keegi ei oskanud pääle hakata. Nii palju auutundmist mu omastel ikka veel oli, et nad mind kauplema, pakkuma ei läinud. Kuid kõigil oli küllalt sappi keele ja südame pääl, jeda ma nägin nende waatest.

„Arwatavasti on teie lapsel juba ammuugi tubli peigmees,“ ütles see osaw, julge ja libe elumees, „aga teie ei teagi veel. Pange aga kõik pulmade vastu valmis.“

Ma oleksin häämeelega näinud, et wanemad sarnase pilkaja ukselt välja oleksivad viskanud. Uga — nad, waejeksed, olivad tema võimu all, nad ei julgenud talle midagi ütelda. Kuid minu enese jüda kihwatas.

„Muidugi on,“ ütlesin ma, kuna ma väga hästi tundsin, et see tunnistus siin õigel ajal ega kohal ei ole, „ja talle lähen ma häämeelega.“

„Kes see on?“ küsis keegi.

„Meie küla koolmeister.“

Üleüldine naer oli wastuseks. Minu paks õemes tõstis unised ja raswased silmad üles ja rääkis:

„Palju see koolmeistri ijand palka saab? Wiist 120 rubla. Ah, ah, ja jellelega tahate teie elada?“

„Saagu nii palju, kui saab,“ wastasin mina wihaselt, „aga ega meie mõtted ainult raha küljes finni ei ole. . .“

Ma ei oskanud enam edasi rääkida ja sest poleks ka wististi kaju olnud. Siin poleks ju minu mõtetest keegi aru saanud.

„Kenad sõnad,“ ütles õemes, „kui leib otsas, siis teete puid! äh äh äh.“

Ma pidin veel midagi wastama, sääl pörutas isa:

„Kasi oma lori ja koolmeistriga. Ma ütlen, ta ei tohi jalga minu majasse enam tõsta.“

Ma läksin, ja troostiks jäi mulle ainult nutt ja pisarad.

V.

Ma olin nüüd ise saladuse awaldanud, ehk ma küll pärastpoole oma ägedust kahetsesin, sest minu awaldus polnud poolegi parajal ajal.

Omaksed olivad minu pääle nähtawasti pahased. Jäegi parin ma tähele, et mind siia ja sinna summiti, mulle nagu tööd otfiti. Ma ei lasknud midagi märgata, waid tegin ilma wastu tõrkumata.

Ma nägin ühel õhtul koolmeistrit meile tulewat. Ma ei suutnud ennast hoida, läksin talle wastu ja ütlesin lühidalt, et wanemad meie asja teawad, aga selle wastu on. Ta jäi rahuliseks ja ütles:

„Seda arwasin ma ju ette ära, aga ma lähen ometi ja teen sest weel juttu.“

Ma ei lasknud teda weel minna. Wõtsin kuue warukasti finni, waatasin talle otja ja ütlesin, ilma et oma haledust oleks suutnud warjata:

„Kui nad sulle midagi halba ütlemad, ära siis selle üle pahanda.“

„Ole rahul, pole wiga,“ ja ta läks tuppa.

Aga minu isa polnud mitte seda sõõrd jäme ja toores, et ta koolmeistri oleks toast wälja wisanud. Ei, ta wõttis üsna wiisakasti tema terwituse wastu.

Nad kõnelesiwad niisama ühest ja teisest, ja ma kuulasin hinge finni hoides. Wõis aru saada, et neil mõlematel hinge taga teineteise wastu midagi peidus on, midagi rasket, mida mitte nõnda ferge pole awaldada.

Wiimaks ometi.

Koolmeister palus isalt minu kätt. Ta lisas ka juurde, et ta rifas ei ole, suurepäralist ja pehmet elu ei wõi lubada, aga sellewastu armastada meie teineteist südamest. Ja armastus troostib hädas ja muudab kitsikuses elu magusaks.

Rahutu liigutamine andis märgata, et mu isa õieti pahane oli.

„Ei, sellest ei tule midagi wälja,“ ütles ta wiimaks, oma häält rahulikult hoides. „Koolmeistri elu on liig wilets ja palk pisuke. Teie jääte mõlemad nälga.“

„Wõib olla, et edespäi mõne parema koha saan,“ kuulsin ma teda ütlemat.

„Jah, võib olla,“ pilkas isa, „aga kas nüüd neist koolitunud meestest puudu on? Kas poleks parem, kui teie niisugust tüli ette ei wõtaks, vähemalt minu tütreaga?“

„Aga meie armastame teineteist.“ . .

„Kahju aga, et armastus kõhtu ei täida,“ lihas ija ruttu juurde.

Nad rääkijivad veel, aga mu ija sai viimaks ägedaks.

Koolmeister tuli toast välja. Ma oleffin talle vastu jooksnud ja hüüdnud: „Ma jään sulle sellegipärast truuts, nii mind siit ilma nende lubata ära!“ aga ma ei suutnud ennast liigutada. Ta ajas kerget wilet ja läks minema.

Minu meelest oli, nagu oleks mu eluõnn minust igamesti ära põgenenud, kätte saamata kaugusesse kadunud. Ma sirutasin nuttes käed välja. Kas siis mu südame armsamad, magusamad lootused tõesti olivad hauda langenud! Hirmus ahastus ajus mu hingesse, ma oleffin nagu pimedusesse langenud, millest mind keegi ei suuda välja aidata.

Sääl tuli wend mu juurde ja waatas lahkest ja faastundlikul pilgul mu otsa.

„Ära nuta. Noh, küll ma räägin ijaga. Pole wiga, küllap ta lubab minna. Mis see siis pühapäewa õhtul õige oli? . . . Ma oleffin niisuguse juba toast välja paistetanud. Ära nuta!“

Ja ma jätsin nutmise fergitatud südamega järele. Wend ei lubanud ainult, ta rääkis ka tõesti. See oli mõni päew pärast seda juhtumist, kui ta õige naljatades sellest juttu tegi. Ija sai uuesti pahaseks, ei tahtnud sest asjast kuuldaagi, kuid wend ei pannud seda tähele.

„Koolmeister võib pärastpoole veel rikkam mees olla,“ ütles ta, „kui teie praegused wäimehed kofku. Ta on haritud mees, ta mõetaks minu usalduse läbi laewaojanikuks, juhib meie ettevõtteid, nii lähewad meie kõikide asjad kasulikumalt. Wiimati ajame asju ainult kahetesi, ja mis sääl siis on, et nad ei lähe?“

Sarnane kõne pani ija juba mõtlema, seda rohkem, et ta ise ford ka waene ja algaja oli olnud. Mis temal oli forda lainud, miks siis see teistel hoopis mõimata peats olema?

Ija pilk läks tõepoolest pehmemaks, ta toon minu vastu leplikumaks.

Kui ma pärast koolmeistriga kofku sain, oli minu olef wist sarnane, mis ta rõhutatud hingele lootust andis. Ma püüdsin talle mõista anda, et wanemate poolt sarnast faredust enam ei ole oodata.

Ja ta tuli weel, tuli ja sai wanemate luba. Eht wanemad küll ei suutnud endid rõõmustada, nagu mina seda oleksin näinud, seda õnnelikumad olime jälle meie.

Ja kui siis meie pulmad tuliwad, olivad need õige wäikesed, nõnda ütelda, wabadiku pulmad. Minu peigmees ei wõtnud wiina tillagi suhu, ja see hoidis teisigi tagasi seda pruukimast. Polnud ka suuremat wõõraid, wanem õdegi polnud oma mehega tulnud.

Ja kui mees mind oma koju wiis, ei suutnud ma oma üle woolawat südant hoida ja andsin oma mehele — suud.

VI.

Minu uus elukoht, koolimaja, oli teine pool küla otjas paksu metsa ääres. Ümbrus oli mulle ju lapsepõlwest saadik tuttav, selle poolest polnud mu elus mingit muudatust, kuid seda rohkem muudatust oli sisenises elus. Mis ma olin lootnud, seda olin ma ka leidnud. Oh Jumal, ma ei mõista seda milgil kombel ülesrääkida, kuidas ta mind armastas: sagedasti, ma pidin seda enesele tunnistama, muutus see armastus otse lapsifuks, sest ta hoolitses minu kui lapsufese eest.

Ja kui kallis rahu walitses meie majas! Meie mõtted läksiwad enamisti igas asjas ühte, ehk kuigi lahkuminemist juhtus, siis oli ta järeleandlik ja tuli oma mõistliku seletusega pärast, kui esimene ägedus kadunud oli.

Õtiotsa oli mul wähe igaw, kui ta tundide kaupa koolitoas wiibis; sagedasti oli ta üsna rufutud meelega, kui ta jäält ära tuli. Aga üksainus pill minu päale sundis teda rõõmsale naeratusele.

Mitu korda awaldas ta mulle kiites, et tema töö minu tõttu palju paremini korda minewat. Minus olla ta enesele faitseingli leidnud, sest ainus mõte minu päale talitseda ta ärkas meelt.

Nii wiisi jõudis pea aasta mööda. Ranna külas aasta muutusest palju aru ei saa, olgu siis, et ööde ja päewade pikkus waheldades muutub. Villesid palju rannal ei kaswa, ka lehtpuid polnud meie rannas. Aga ometi teab randlane sügise liginemist märgata. Ööd lähewad pikaks ja pimedaks, ja määratu weewäli, meri, on alati wihasel määsamisel. Torm win-

gub afna taga iseäraliselt. Tuppa kostab nagu merehädalise wäsinud appihüüdmine, kes laenetes surmaga wõitleb. Ja, Jumal paraku, sarnaseid merehädalisi on järgisel palju.

Wälimisest ilmast oli meil wähe lõbu, olgu siis, et wähtide kardoni ülem tihti meil wiibis. See oli meile wäga meelt mööda. Moormees oli haritud wenelane, ja temaga kõneledes wõis riigikeelt hästi harjutada. Ka läks riigikeel minul juba üsna hästi, sest et ma hoolega õppisin. Iseäranis tegi talle hääd meelt minule Wene keele raskete häälikute wäljaütlemist harjutada. Ta tõendas mitu korda, et meie rahwusest naesterahwad paremini Wene keelt wälja õpiwad rääkima kui mehed ja et minagi selles tütkis oma mehest wististi ette minna. Ma kuulsin uhkusega oma kohta käimat kiitust, ja muudugi oli minu mehel ka häämeel.

Sügisel poole läfšiwad õhtud pikemaks; ta tuli siis wäga jägedasti meile, ka päewalgi. Ta wabandas ennast wiisakalt üteldes, et kodus igaw hakata, kuna ju siinpool kedagi ei olla, kellega mõistlikku juttu wõiks rääkida.

See oli järgisel fooliaja algul, kui mu meest kodus ei olnud. Koolmeistriid olivad kirjitu juurde kofku kutsunud fooli asjade üle nõuu pidama. Sel päewal tuli wahtneister jälle meile ja awaldas kahetsust, kui kuulis, et minu meest kodus ei ole. Aga imelik, ta oleks seda pidanud ju isegi teadma, sest sellest oli juba enne kord juttu olnud.

Ta jäi püsti seisma ja otsis juttu. Nähtawasti ootas ta minu poolt, et ma teda oleksin istuda käskinud. Aga ma ei teinud seda mitte, sest mul oleks rohkem meele järele olnud, kui ta minema oleks läinud. Ta oli täna liig elaw jutule ja ta filmad oleks nagu imelise kiirusega ja rahutusega midagi otfinud.

Kuid ma ei tunnud ta ees mingit hirmu; mitte kõige vähemat kahtlast mõtetgi ei tõusnud mu sees.

Aga ta ei läinud ära, waid istus afna alla laua äärde.

Ma õmblefin midagi. Äkitselt, ma ei tea kuidas see juhtus, waatasin ma ta poole, ja mis ma nüüd nägin, see pani mind ehmatama. Ta waatas ainuühtlasi minu pääle, kuna ta filmad iseäralisel kohutawal helgil läitšiwad.

Mu meel sai järsku pahaseks ja ma ei suutnud ennast taltsutada. Ma tõusin ülesse ja ütlesin, ennast rahule sundides:

„Rahjuts ei wõi teie täna meil pikemalt wiibida. Ma tahan wanemate poole minna.“

Ta ärkas oma unistusest. Wiha-läige helkis tal üle näo, sest ta sai aru, et ma teda mõistisin ja nüüd toast wälja wiskasin. Ta kaswas minu ees kohutawaks pikaks, wiskas weel lord pilgu mu pääle, pilgu, mis mul lihast ja luust läbi käis, ja läks toast wälja.

Õhtul tuli mees koju. Ehk ma küll töotasin, kogu juhtumiseft talle mitte sõnagi pajatada ja teda sellega mitte rahutuks teha, ei suutnud ma ennast siiski pidada.

„Sa oled ju nõnda ilus naene,“ ütles ta naljatades, „ega see siis noorest mehest ime ei ole.“

Need sõnad ei suutnud mind rahustada ja wahetewahel nägin ma jälle uuesti seda metsikut pilku.

VII.

See oli mihklikuu alguses, kui ühel õhtul minu wend meile tuli. Ta oli täna iseäralikult lõbus, ja wõis fergesti aru saada, et tal midagi meile awaldada oli.

„Tõmba aknariided hästi ette, et keegi meid ei näe ega meie juttu ei kuule,“ ütles ta, „mul on teile midagi tähtsat teatada. „Kas tead, wa demees, meil on üks suur plaan ees, tahad sa sellest oja wõtta?“

Ta peatas ja waatas mu mehele otja.

„Kuis ma enne otjustada wõin, kui ma ei tea, mis see on? On minu nõuu wõi abi tarwis, ega ma seda ometi ei feela.“

„Kuule, kui sul raha on, ülearu kopifaid, anna minu kätte, meie läheme kolme mehega Saksamaalt wiina tooma. Wõi kui tahad, tule kaaja. Tuhat, kui tore meresõit nüüd on! Dõd pimedad, et ei näe sõrmegi suhu pista.“

„Aga te eksite ju teelt ära,“ naljatas mees, kes jeda wististi naeruks pidas.

„Noh, pole wiga, meie tunneme mere teed haisustgi. Ei, nüüd on hää. Rannawahid magawad kasarmutes maas, nagu hülged, nad waesed ei tea nüüd walwatagi. Doome lasti ära, ja waat jeda kasu siis!.. Ma rääkisin teise demehega, wa Rona-

westi möldriga. Ta on valmis müüma, olgu kas või sada ankrut."

"Kuule, vennas, mis sa praegu kõneled ja mis sa nõnda kiidad, on ju selge wargus. See ei või ilmasgi inimest õnnelikuks teha," ütles mu mees tõsiselt.

"Ole nüüd rahul, niisugust juttu võid sa oma koolilastele rääkida. Kas ma sinu, teise või kolmanda tasku kallale tulen? See jääb kroonu kahjuks."

"Tean seda väga hästi, aga kes see kroonu siis on? Ta on riiklik korrapidaja, ja tga inimene peab neid kasusi ja kahjusid ühes kandma, mis kroonulgi kanda on."

"Ah, ma ei taha niisuguseid seletusi," ütles ta karsitumalt. "Ma soovin sulle hääd, sest see kaup on tõesti hästi kasutooja. On sul paarkümme rubla seisuraha juhtunud, pane meie raha hulka; oma raha saad, võib olla, mõne kuu pärast juba tahe võrra, või veel rohkemaltgi tagasi. Kas see pole mõnus?"

"Mõnus küll, aga see pole sugugi mõnus, et ma wargile lähen."

"Sina ifka oma warastamisega! Saa aru, see on kauba asi. Siis on ju kõik kauplemine wargus. Eks kõik kaupmehed võta kasu?"

"Aga võib ju ka väga fergesti tulla, et rannawahid teid kätte saavad. Ja mis siis?"

"Noh, pole karta, selle eest muretseme, et nad midagi ei märka, ja ega nad praegu ei tea wawatagi. Pole siit wiist kümne aasta jooksul keegi wiina toomas käinud... Noh, kas heidad ka osaliseks?"

"Ei," ütles mu mees kindlasti, "palju enam oleks mu kohus, et ma teie salanduu walitjusele teada annaks, sest see on ju kuritegu, ja kuritööd ei tohi ristiinimene ja õige riigialam jurnuks waitida."

See oli oda piste tiigrile.

Ta kargas üli-äritatult ning wihaselt maast ülesse ja ütles wätkuwait filmil:

"Kasju, sunnik, seda teha. Paneme ju maja põlema ja förwetame ju kõigega ütkis."

Ma kargasin ülesse, surusin wenna tagasi toolile ja ütlesin:

"Ole nüüd rahul, mis tarwis nõnda wihastada? Ta pole ju kellegile weel rääkinud, see on nii nalja ütelus."

Ka mina, kes ma randlaste urvamises olin üles kasvanud, ei suutnud esmalt aru saada, kuidas jee salakauba-toomine nii jält patt on. Ma tundsin oma hakkaja wenna üle esmalt südames rõõmugi ja poleks ta plaanile kuidagi vastu olnud.

Aga minu mehe seletawad sõnad andsiwad mulle hoopis teise waate salakauba-wedamise kohta.

Mu wennal oli wist häbi niisuguste raskete sõnade üle ja ta ei waadanud kordagi meie otja.

Toas walitses piinlik waietus.

„Olgu siis,“ rääkis mu wend wiimaks, „kui ei taha, ei taha, mis ma sinna wõin teha!“

Ta tõusis ülesse, ja meil ei tulnud meelde teda kauemaks feelata, sest kogu olek oli piinlik.

„Aga,“ ütles ta tõsiselt meie pääle waadates: „see pagana wahtmeistri kollanoff käib teil, hoidke, et te talle midagi ei lähe rääkima. Oleks ma jeda ette teadnud, poleks ma tulnud teile sõnagi lausuma.“

Ta läks ära; täna õhtul ei tulnud meile endist waimlist lõbu majasje. Mu mees jäi kogu õhtuks tummaks, waatas tulesse, ja esimene kord oli jee meil elus, kus ta mulle oma mõtteid ei awaldanud.

Ka mina sain rahutumaks.

Ma ei suutnud oma mehe hingewõitlust enam rahulijelt päält waadata, panin käed ta kaela ümber ja ütlesin:

„Kallis, miks sa näid üksi mõtled ja mures oled? Räägi ometi mulle ka, kahetsi on ju kergem asja harutada.“

Ta püüdis rahulikku nägu teha ja wabardas, et tal midagi iseäralist mõttes ei olla.

„Ära sa maha jalga! Miks sa mind eemale tõrjud?“

Ta ei suutnud vastu panna.

„Kallis,“ ütles ta mind südamelikult rinnale tõmmates, „minu hing on tõesti kimbatuses, ja nagu närija uis piinab jee mu sees, et ma kuritöö kaasteadja pean olema. Ma tean ju, et see salakaubatoomine kuritöö on, ja waesed rannawahid peawad siin wahesti oma eluga wälja astuma. Kui mitte minu wend jääb päätegelasjeks ei oleks, ma annaksin sellest tõesti walitsusele teada. Ja mis weel, meie wõime selle läbi ka raskete karistuste alla langeda. Wõib wälja tulla, et meil see

afi teada on, ja siis olen mina samuti süüdlane, olen oma aini jäädavasti kaotanud.

Ta rääkis õige äritatult. Võis aru saada, et ta kõige mõttega asja juures viibis.

„Mis pean ma tegema?“ küsis ta, nõutult minu otsa vaadates.

Muidugi ei teadnud, ei osanud mina mingit nõuu anda.

„Ei aita muu, kui ma lähen ja katsum sinu wenda weel kord hoiatada, ehk jätab ta ettevõtte katki või jääb ise sellest wälja.“

Ta hoiatuse katkest ei tulnud aga midagi wälja. Noortelemeestele oli nende „hää plaan“ nõnda pää jisse kaswanud, et nad endid sellest kuidagi tagasi pöördma ei annud.

„Su wend pani mind päris naeruks,“ rääkis mu mees mulle, kui ma teda palusin asja katki jätta. „Mis siis teised minust armastawad?“ ütles ta. „Nad lähetsiwad ja tooksidwad tubli noosi ära, pistaksidwad pärast raha tasku, koergi ei haugu taga ja — mina waatku siis läbi wiie!“

Noor wahtmeister hakkas mõne aja järele jälle meil käima. Ta oli samuti lõbus ja jutukas kui ennegi, wahemalt ei lastnud ta enesest midagi iseäralist märgata. Kord tegi ta salatsubawedajatest juttu ja ütles koguni, et siinpool sellepärast üsna rahuline olla, kuna jarnast asja mõnes raunas wäga tihti ette tulla. Aga, ütles ta nagu ma wabest kuulnud olen, olla siinpool ka üks salaplaan liikumas, aga küllap mehitused omad tiiwad põletamad, sest siis peaksin ma esimene tola olema, kui ma neid finni ei püüaks.“

„Aga wa sõber,“ lisas ta mu mehele juurde, „kui selle asja poolest midagi tähtsat trehwad kuulma, pista mulle kõrwa. See on ju iga inimese kohus jarnaseid rõõwliid ülesse anda ja ega ülesandja ka päris ilma tasuta jää.“

Oleks wahtmeister selle jutu ajal terawasti mu mehele silma waadanud, oleks ta tõesti midagi märganud. Sest see oli walge kui kasetoht.

„Kes see minule nüüd kõrelema tuleb . . .“

Ta jättis üteluise katki, sest see oli ju wale, mida ta nüüd pidi rääkima. Ta tahtis juttu selle asja päält ära juhtida, astus kärmosti raamatu riituli juurde ja mõttis säält wiimase ajalehe „Родина“ kaasande ja ulatas wahtmeistrile, üteldes: „Tõesti tore jutustus. Waadake — see Шольцевъ on tubli kirjanik, ime-peenikejelt oskab ta inimese hingeelu kujutada.“

„Ah, mis me nüüd raamatutest räägime, ajame münd juttu,” ütles ta, raamatut kõrvale pannes, „aga ma palun jeda oma kätte foju lugeda, kui ta teil läbi on,” tähendas ta minu kohta, lõpmata lahkest naeratades.

„Mina ei jaksa veel oma feele rikkusega-keelelistest peensustest jagu saada,” ütlesin ma.

„Pole wiga, teie kätte mõttes kirjanikuga ühte teed, ja nii ei teeks sõnade puudus lugemise juures mingisugust takistust. Siinsetel inimestel on ju imeteravad meeled. Mõtelge ometi, nad tahavad nüüd süüqisel, pikfadel pimedatel ja tormistel öödel, Sakamaalt salakaupa tooma minna, ja ometi pole nad mingisugust teaduslikku haridust mereasjanduses jaanud. Tõesti inestamise väärt teravad meeled peavad neil inimestel olema, nad peavad nagu rändajad linnud looduse sunnil kodumaa kaldale oskama jõuda!”

„Võib olla, et ka wahest ära eksiwad,” arwas mu mees.

„Ei, nad tulewad alati otsekohe, aga mis on neil meestel jellest wahwasti teost kaju? Jõuawad lõpmata waewa järele siia kaldale, ja meie nabime mehed finni. Ja nad langewad selle juures veel niisugute trahwi alla, mis neid eluks ajaks õnnetumaks teeb.”

Kibe ahastuse joon mu mehe näol näitas, et ta süda praegu kaastundmuse sunnil haledust tundis.

Ta ei rääkinud midagi.

„Noh, sõber,” ütles wahtmeister, talle käega olale lüües ja püsti tõustes, „su meel läheb wist üsna haledaks. Pole wiga. Eht jeadus sarnastele salakauba-medajatele küll raskest nihtlusest määrab, ei pruugi sellepärast veel kellegil meel haledaks minna, sest nad on ju wargad ja rõõwliid. Ja misjugu ne waras wõi rõõwel oleks siis kohmetanud wõi arg? See ei juudaks ju midagi kurja ära teha. Ah ja, lubate siis mulle jelle raamatu kaasa?”

„Miks mitte — häämeelega,” ütlesime meie mõlemad pea ühtlasi. Meil mõlematel oli täna õhtu külalisest himu täis, meid mõlemaid rõhus tema siinolek täna.

„Doodake, ma annan teile veel teise tähtsa raamatu,” ütles mu mees ja tõttas raamatut otsima. Ta ei leidnud ruttu, ja ma tõstsin filmad wõõra poole.

Pea filjatama pidin ma, sest ma nägin tema filmades jälle jeda jära, otse metifikut helki, mis mind kord nii wäga

ehmatas ja pahandas. Ta sai minust aru, waatas ruttu tei-
siale ja tähendas mu mehele!

„Olgu pääle, eks ma teine ferd saa.“

Ja ta tõttas minema.

Weel seljamaal õhtul tõttas mu mees weel korraks wenda
hoiatama ja tahtis talle awaldada, et asjost juba hais ranna-
wahtide ninas on.

Uga lahwatanult tuli ta tagasi, sest ta ei leidnud teda
kodust. Ta teadis, kuhu ta oli läinud.

IX.

Päewa otja puhus wali tuul, ja meri näitas wi-
has määsawat walget harja. Harwa puutus kaugel mere pääl
puri silma. Sarnase ilmaga on meremehed rahutumad, olgu
füll, et nad otjekohe mingisugust kartust ega muret ei awalda.
Ometi mõjub määsaw meri ja winguw torm oma jagu ka kõi-
ge tubliina meremehe meelekindluse pääle, päälegi, kui ja
öösets, mis sügisel otse aasta pikune on, määsawale wee-
wäljale pead jääma. Oh Jumal, mis sarnasel koledal ööl kõik sääl
ette ei wõi tulla! Laenatel tuleb himu öieti lusti lööma haka-
ta, aga neil ei tule meelbegi, et nad jelle juures waese inimese
lapse märga hauda matawad.

Täna tegi mu süda haiget ja meel oli rahutu. Ka fogu
oma mehe olemisest nägin, et temaga niisamafugune lugu on.
Sest meie meelest oli nõnda, et „nad“ täna õhtuks kaldale laje-
wad ja siis lõpulik otjus tuleb. Uga jüda ütles mulle, et
midagi hääd oodata ei ole, waid midagi rasket, ettaimamatat
meid tabab. Küll püüdfime aga lootust südamesse foetada... Kes
teab, kas rannawahid teawadgi neid walwata, wõib olla, et pää-
fewad õnnega . . .

Taewas oli päewa läbi pakfude pilwedega kaetud, aga
wihma ei jadanud. Õhtu eel läkfiwad aga pilwed pakfemaks,
ja hakkas tublisti wihma sadama.

Õhtul widewiku ajal tuli rannawahide ülem, wahtmeis-
ter, meile; ta palgel oli kuri pilkaw naeratus.

„Noh, ole walmis, täna õhtul algab jaht, täna lasewad
kaldale. Lambapääd oleksime, kui meie neid finni ei püüaks. Oh
mis ma teile sest weeringi, teate wist ise asjast paremini?“ ütles

ta furjalt pilgates, „ta“ on ju ka üks ühismeekest. Ah, tuline kahju, et see teie wend on,” tähendas ta mulle, „aga ma ei wõi parata, kohused on kõrgemad kui sõprus.”

Ma oleksin walmis olnud selle mehe ette kas wõi põl-wiki langema ja wennale armu paluma, aga üks pilk minu mehe filmadest hoidis mind tagasi. Ta näis mulle ütles: „Ära tee rumalust, mul on teine nõuu, küllap ma walmis saan.”

„Aga meie tahame tafa rebaseid walwata, et nendest keegi putkama ei saa panna. Nad on salaja läinud, nähtawasti ei teata külas tõepoolest sellest midagi. Kuid selle päale olen ma kindel, et teie teadsite, wõib olla, et ka salgasite, aga ometi jain ma poole fortli wiina eest kõik teada.”

„Kes see rääkis?” küsis mu mees, kuna ma ta toonis wiha kuulsin.

„üks ta puhas,” seletas wahtmeister, „siisgi mõiks ütelda ka. See oli wana lonkur Joost. Tuleb oma imelise Wenekeelega, aga ta keelest wõib ifka aru saada, ega ta muidu oma wiisteistkümmend aastat teenistuses ei ole olnud, ja küsib mu käest raha. „Mispärast ma sulle annan,” ütlesin ma, „purjutad ära.” Aga ta tegi hirmus toreda näo ja ütles, kui ma teaksin, mis midist tal mulle rääkida on, annaksin ma wast mitu rubla. Ja tõesti, ta ütles seda nii tõlise ja tähtsa näoga, et ma teda uskuma hakkasin. Ma andsin talle kümme kopikat ja ta jutustas mulle kõik. Küsimise päale, kust ta seda oli kuulnud, rääkis ta, et ta purjus pääga korra kõrtsmiku hobuse sõime pugenud. Tal hakkanud külm, pidanud jäält wälja tulema, kui mitu noort meest lauta tulnud. Sääs oliwad nad siis eneste wahel selle nõuu küpseks teinud ja asja üle pikalt ja laialt jutustanud, ilma et nad wa lonkrut oleksiwad sõimes tähele pannud.”

Wahtmeister wiitis meil hulga aega ära, kuid ma ei julgenud talle kordagi filmadesse waadata. Mu mees oli aga iseäranis rahutu, ja ma jain aru, et tal midagi hinge pääl piinas.

Wiimaks läks wahtmeister ära.

„Kuule, kas tead, mis mul meelde tuli. Ma usun nemad paniwad enestele ka wahid kalbale, kes rahu järele waa-tawad. Wõib olla, et need midagi ei tea ja lasewad nad alla tulla. Ma lähen ja katsun wahitsid leida ja räägin neile, et

rannarahid kõik karwa päält teavad. Andku siis tulega merele märku, et neid siin kohal walmatakse."

Aga läks weel aega, enne kui mu mees minema pääses. Ntse wahel tuli wahtmeister, täiesti mündris, talle wastu ja ütles:

"Kuhu nüüd jelle paha ilmaga? Jää koju, ma olen täna õhtu ka jeni teil, kuni paras aeg tuleb. Soldatid läksiwad wälja, ja kui nad teawad, et mind kodus pole, siis on nad ärksamad. Muidu on ilm wäljas oodates liig paha."

Mii siis ei saanud mu mees enam wälja minna, ja poolteed tummalt saatime umbes kolmweerand tundi mööda.

Ilm oli õues wist pahemaks muutunud, ja wastu afna riuustu wiiskas tuul krabinal wihma. Ma lükkasin eesriide kõrwale ja püüdsin õune näha, aga wäljas oli pime kui kott. Afna klaasi mööda jooksiwad jämedad wihma-pisarad alla, eemalt kostis tupp-tume laenete kohin.

Äkitselt kõlas eemalt, aga kaugel ei wõinud see olla, tume püksi pauk.

"Do — minu mehed on siis juba paadi ninas finni. Larwis minna."

Ta tõusis meie inimesteks õige pikkamisi üles, pani mündri haagid finni ja läks.

"Kuule, ma jooksen ka sinna," ütles mu mees, "ehk läheb mul forda midagi tema hääks teha. Ma katsum wahtmeistriga kokku saada, palun sinu wenna eest, ehk saab teda kuidagi moodi wabastada, ehk saab. . . ."

Midagi kindlat lootust ei awalданud ta sõnad. Muidugi pole see tema wõimuses mu wenda wabastada, aga ometi oliwad niisugused ilusad sõnadgi mulle magusad. Ehk ma teda küll mingi hinna eest poleks praegusel pimedal ööl kodust ära lastanud, ei suutnud ma ometi teda tagasi hoida.

Ta tõmbas palitu ruttu selga ja tõttas kiiresti minema. Ma jäin äritatult ja ehmatanult tupp-täi, edasi ja tagasi ja ei mõistnud midagi mõelda. Kõgemata juhtusiwad mu pilgud afna pääle, mille eest eesriide kõrwale oli jäänud, ja selgesti nägin ma, et inimese nägu säält jisse waatas.

Ma tundsin jelle näo ära, olgu küll, et see ruttu kadus, kui nägi, et ma teda tähele panin. Säält oli wahtmeister.

Ma ei tea mispärast, aga ta pilk pistis kui noaga mu südamesse. Seda tumedat ahastust ei suuda ma sugugi kirjeldada.

dada, mis mu süda siis tundis, ja ma ei suutnud end kuidagi rahustada.

Müüsi ootasin ma pea terve tunni. Film oli õues veel kurjemaks läinud, vihma jadas plaginad vastu aknaid. Ma ootasin oma meest hinge finni hoides kuulates, ka kõige vähe-
mat kabinat pidasin ma tema sammudeks.

Küll käisivad mu mõtted ringi, mäsates, tormates! Kord wiibisin ma mõitlejate seas, kui randlased ja rannawahid üks teisega elu ja surma pääle heitleisivad, kuna hulguw torm ja tume mäsjava mere kohin nende wanded ja hüüded hoopis finni mattis. Jälle leidiswad mu mõtted mehe ka nende hulgast, ja teda mõeti finni, kui kaasjüüdlasi, ja siis nägin ma, kuidas wahtmeister trööstides mu juurde astus, aga ta filmad hiilga-
fiswad metsikult.

Ma surusin käed vastu mäsawat rinda ja püüdsin paluda. Aga pääle sõnade: oh Jumal, Jumal! ei mõist-
nud ma midagi ütelda.

Sääl kõlas üsna ligidal wali püsfi pauk, aga see pauk oleks minule nagu südamesse sihitud. Karjatades langesin ma toolile. Siis tõusin jälle üles, kahmasin suure-rätiku ümber ja tahtsin wälja jooksta, aga jäin ukse pääl seisatama. Wäljas oli pilkane pimedus, ja kuhu oleksin ma siis näinudgi minna?

Ta tuleb warsti tagasi, püüdsin ma ennast rahustada ja keerasin tuppä tagasi.

Ja ta tuli, aga, oh Jumal, kuidas! Noor waht-
meister kandis teda sisse. Ta külje seest jooksis wesi wälja ja ta oli ise kui surunud.

„Andke mulle andeks!“ ütles wahtmeister otse meelt ära heites, „mina . . . mina ise lasksin . . . kurat kuwas mind . . .“

Ta langes mu jalge ette põlwili maha.

Kui ma oma piirita hinge-walu ja ühtlasi ka wiha püü-
aksin kirjeldada, mis ma mõrtsuka vastu tundsin, oleks asjata katse. Ja ma panen imeks, kuidas mu süda sel filmapilgul tuksumist seisma ei jätnud. Ei — weel rohkem, ma ei kaotanud mõistustgi ära, tõstsin mehe woodi pääle, wõtsin haawa mis minu arwates wäga kardetaw oli, lahti ja püüdsin were jooksu takistada. — —

Aga minu mees ei surunud. Ta põdes kaua, kaua, aga ometi mõitis ta hää terwis ja arsti abi, ja ta sai terweks.

Nanna külas oli elu meil kole, ja meie saime teiseks aastaks kujukile eemale koha.

Salakaubatoojate kohta oleks mul nii palju ütelda, et nad miinse kui üheni kõige oma juure koormaga kätte saadi.

Noorest wahtmeistrist pole meie pärast enam midagi kuulnud.

Kaunis on mu kallikene . . .

Kaunis on mu kallikene,
Kaunim weel kui kellegil,
Nägus on mu neiukene,
Lõbus, lahke tema meel.

Tal on lahked sinisilmad
Lokid kaunid, kollased,
Tal on ehted imekenad,
Rohelised, triibused . . .

Kodumaa mu kallikene,
Kaunim kõigest ilma pääl,
Isamaa mu hellakene,
Talle kõlab minu hääl.

Siniselged järwepinnad
Need ta silmad säravad,
Laiad luhad, wiljawäljad
Nagu lokid lehwiwad.

Wainud, aasad, lehtismetsad
Ehiwad ta iluga! . . .
Ütle, ütle, kus sa leiad
Kallikese kaunima?

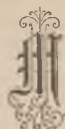
H. Pöggelmann.

Üleshüüe.

Ungari kirjaniku B ö r ö s m a r t y luuletus.

Elaa 1800—1855.

 adjar! jää kindlaks, kõikumata
 Truuts kodupinnale,
 Siin said sa elu, ja siin ka
 Saad hana omale.
 Ja faitjeb, kaswatab ja saadab
 Siin eluteele sind,
 Ja tema waitfjes põues leiab
 Sul rahu wäsin'd rind.

Ei kuzgil, kuzgil laias ilmas
 Ei leia kohta sa,
 Mis pakuts jarnast sõprust, lahust
 Kui fina, kodumaa.
 Siin wõitle suiha saatusega,
 Siin pruugi jõuudu sa,
 Siin ela, kannata ja looda
 Ja sure nuusalt ka!

Madjar! jää kindlaks, kõikumata
 Truuts kodupinnale,
 Kus muiste wanemate weri
 On woolan'd mullasse,
 Kus muiste mälestuste fujud
 Meil' eemal paistawad
 Ja kurwastuse udus meile
 Kui tähed säravad.

Siin werisele wõitlusele
 Wiis Arpad malewa,
 Kes faitfjes kallist kodukollet
 Siin wapralt temaga;
 Siin kangelane Hunyadi
 Nii waenlast weristas,
 Et jelle wäe ja orjaitse
 Ta fanaats purustas.

Oh priius, tihti lippudega
Siin terwitati sind,
Su pärast rasket sõjarada
Käis tihti kodupind.
Ja kodurahwa uhkus, ilu,
Ja pojad paremad,
Nad waimustatult wõitlemises
Siin surma leidfiwad . . .

Oh isamaa, kui palju saatus
Sull' annud hoopist,
Kui tihti pidid raskel meelel
Sa kandma kurbtusi!
Ehk hädades ja wiletsustes
Ja mure foorma all
Mu waene rahwas paindus, wajus,
Weel siisgi elu tal.

Ta elab! elab! . . . Lõppemata
Ta püüab ülesse,
Ja tuul ta kurnwa faebehääle
Wiib ilma kaugele.
Ju aastatuhat kannatused
Ja hädad haledad,
Nad kodumaale siin kas elu
Wõi surma nõuawad . . .

Ei, ei wõi olla, et nii palju
Werd imeks murumaa,
Et tulewikus kaetud ainult
Saaks häbiwaibaga;
Ei olla wõi, et rasket häda,
Mis sünnib kodule,
Wõiks waikselt kanda uhke jüda
Ja — jääda rahule!

Ei olla wõi, et jõud ja wägi
Ja soojad südamed
Ja waprus, truudus, waim nii kõrge
Ja mõtted mehised
Siin raskustega wõitlemises

Saaks otša haledalt,
Et nagu wanne kodupinda
Meil muljuts rõhuwalt.

Ei olla mõi! Uus aeg, mu wennad,
Saab jõudma meilegi,
See aeg, mis aina igal ühel
On ootel ammugi,
Need päewad, mida millionid,
Kes põlwil' paluwad,
Ju ammu waitse filmaweega
Ja õhkel ootawad.

Kui aga kare saatus riisub
Need päewad jäljeta,
Siis tuleb surm ja weremeres
Kõik uhub endaga,
Ta wiib meid kõik ja mulla rüppe
Meid õrnalt uinutab
Ja terve rahwa jäädawasti
Maa põune suigutab.

Siis mõõrad rahwad lahtifilmil
Me handa waatawad,
Kus mulla põues wiimsel unel
Nii paljud uinuwad,
Ja kurnwal mõttel saatwad pilgu
Mad kalmukünkale,
Ja andwad haleduses asu
Siis pisaratele . . .

Seft jää truuks kindlalt, kõikumata
Madjar! ja kodule,
Siin said sa elu ja siin ka
Saad hana omale;
Ta hällitab sind, kaitseb, juhib,
Ja kui kord uinud sa,
Siis katab wiimaks lahkelt kiini
Sind halja muruga.

Ei kusegil, kusegil laias ilmas
Ei leia kohta sa,
Mis pakuks sarnast sõprust, lahkust

Kui sina, kodumaa.
Siin mõitle elumõitsetuses,
Siin pruugi jõuudu sa,
Siin kannatades looda, ela
Ja sure auusalt ka!...

U. p. S. Pöggelmann.

Tule minu lähedale, minu nõelad ei pista sind...

Kirjutanud A. E.

Metjast kangel, halja aasa pääl, juurdus kena tammek. „Tule minu lähedale, ära mine nii kaugele,“ hoiatas teda kuusk. „Minu nõelad ei pista sind, ja ma tahan sind tuule ja sae eest kaitsta.“ „Kuuskel on õigus,“ algas kask, „vaata minu pääle: aastakümned olen mina tema warjus kaswanud ja kosunud; ei ükski torm ei suutnud mind murda, ei ükski tuul minu okki wigastada. Sa oled noor, ja ei tea, kui raske on, üksi eluga mõidelda, tule meie juurde, ehk ja saad oma kangekaelsust ford kibedasti kahetsema!“ „Ei ialgi!“ oli tamme uhke wastus, „mina olen wäikene, kuuse kaharad pikad okjad warjawad mind kogunisti ära, ja ma ei näe nende all maailma ja tema ilu. Väikese soojad kiired ei leia mind jälle, ja kas siis kuusk tõesti mind kõige hädaohtu eest hoida võib? Waata, sina kask, weel täna puuriti sulle sügaw haaw külje sisse; sirisedes jookseb su veri wälja. Kui su naaber nii wägew on, miks ta sind ei kaitsnud?“ Kask jäi wait. Küll walutas ta haaw, aga tamme uhked sõnad tegiwad talle küll palju rohkem valu, seda rohkem weel, et kuusk neid kuulnud oli, kuusk, kellest ta teadis, et ta teda oleks aidanud, kui aga

see temal oleks võimalik olnud. Kui tal oleks võimalik olnud! — — Seesama mõte, seesama tundmus käis kuusest sel filma-pilgul läbi, aga ta ei avaldanud mitte oma tundmuse; mida sügavamad nad on, seda vähem ju nendest räägitakse. Ta ahas-taw pill wiibis kord kase, kord suure ämbri pääl, mille sisse magus mahl tilkus, kast mõistis seda pillu ja tundis end kuuse kaastundmise üle ärarääkimata õnneliku olwat. Mõlemad olivad õnnelikud, et nad üksteisest aru saidwad — ka ilma sõnadeta.

Nii jäi siis tamm oma koha pääle, wajutas oma juured sügavasti maa sisse ja hakkas ikka kõrgemaks ja ilusamaks sirguma. Oksad paisusiwad jämedaks ja tugewaks, ja tamm oli uhke oma iluduse ja tubliduse pääle.

Nastad tuliwad ja läksiwad ja tõiwad talle ikka enam ja enam jõudu. Päikese kiired meelitasiwad ja musutasiwad teda, wihm kastis ta lehti, mis tuul jällegi sedamaid kuivatas, ja linnukesed laulsiwad ta oksade pääl.

„Kui ilus on elu siin väljas!“ mõtles ta iseeneses, „ja kui häa on, et ma mitte kuuse sõna ei kuulnud ja siit ära ei läinud. Sää! tumedas metsas ei oleks ma ialgi nii ilus ja sirge olnud kui praegu siin.“ Nii läks mõni aeg mööda. Ühel ilusal päeval kuulis ta metsas praginat ja sadamist, nagu oleks juured puud ümber liikunud. See pragin tuli ikka lähemale ja — hirmuwärin käis tamme kehast läbi — ta nägi selgesti, kuidas töömehed pika sae tuttawa kuuse tüve pääle paniwad ja teda halastamata lõikama hakkasiwad. Vähe aja pärast langes aastakümnete kasvandil surmawa riista all, ja seesama tibe saatus tabas ka kase. Usinusega tegiwad mehed häwitawat tööd edasi, ja hirmus riist nende käes nõudis ikka uusi ohwrid. Üks puu langes teise järele, ning warsti kadus maa-päält ilus metsajakk, ainult lünnud, mahakukkunud laastud, pun lehed ja nõelad jäiwad järele tummaks tunnistuseks, et ta sääl oli olnud. „Kui õnnelik, kui ütle mata õnnelik ma olen,“ rõõmustas tamm, „et ma neist kaugemale läksin, ka mina oleksin surema pidanud, kui ma nende hulgas oleksin olnud.“

Aga metsa kadumiseega hakkasiwad ka elutingimised muutuma. Esmalt ei pannud ta seda tähele aga viimaks pidi ta uhke jüda tundma, et mets talle igapidi kasulik oli olnud. Tuul puhus nüüd palju wäljumini, päike läks palawamaks, ja pehme, wärske muld ta juurte ümber kuivas kaledaks ja tuimaks. Aga tammel oli kindel waim. „Tühja ka,“ mõtles ta, „ma ei

taha ega juuda kannatada. Minu ossad ei tohi mitte tuulest wigastatud jaada, päikese kiirte all ei pea minu lehed mitte närtjima; ma tahan selleks samaks jääda, mis ma olen: ilusaks, toredaks, raudseks." Ta kergitas pääd kõrgemale, sirutas oksj laiemale ja waatas julgema pilguga tulewikusse.

Oli ilus suweõhtu. Kõik, mis elas ja liikus, tõttas koju poole, pika päewa raskuse järele puhkamist otsima. Sügaw waitus mõttis looduse oma hõlma. Ka tamm walmistas end õõsije rahu wastu. Korraga kuulis ta tasast helide kahinat, mis ifka lähemale tuli.

Pika, tugewa kaswuga meesterahwas ja heledas riides sirge tütarlaps sammusiwad käsikäes tamme poole ning jäiwad tükk maad ta'st eemal seisma. Tamm waatles kena paari kaua, see oli kallis pilt, mis ta nägi: kaks inimeselast, ükssteise najale end toetades; nende ümber maailm sügawas waituses, kammistatud nõidusliku walgusega, mis kuust wälja woolas; kõige üle selge taewas, kus siin ja sääl tähed igaweses hiilguses särasiwad. Tütarlapse pääkene wajus iseenejest nooremehe rinnale; õnnis, sügaw tundmus näis nende südamed päästmata paeltega kokku sidunud olewat. Kõik oli neil sel filmapilgul unustatud; üks ainus mõte elas ja põles nende sees: Sa oled minu, ma olen sinu. Tamm silmitses neid terawamalt. Midagi tuletas talle see pilt meelde; tal oli, nagu oleks ta jeda kusgil mujal näinud. Aga kus? „Tule minu lähedale, minu nõelad ei pista sind, ma tahan sind kaitsta!" Tamme meelest oli, nagu jõistaks talle keegi neid sõnu kõrwu, sõnu, mis talle kord räägitud, aga temast ammu, ammu unustatud. Kuust, nüüd langenud furnud kuust, oli ju temale neid õelnud, ja nüüd teadis ta ka, mis see oli, mis talle see noor inimesepaar meelde tuletas. See oli ju kuust ja kask; niisama seisiwad ju ka nemad ükssteise kõrwal, sirge, walgeis riietes kask tugewa kuuse warjus. Ta pilk langes jällegi nende noorte inimeste pääle oma ees; nad seisiwad sääl ifka weel ükssteise kaenlas. „Wist mõib küll hää olla, nii ükssteise kõrwal seista, end ükssteise najale toetada," mõtles tamm. „Jääd sa mulle truuks?" kuulis ta noortmest rääkiwat. „Kuni surmani!" oli tütarlapse õnnis wastus. „Kuni surmani!" mõtles tamm.

Ka kask oli kuusele kuni surmani truuks jäänud. Kõik eluaeg oliwad nad ükssteise warjus elanud ja wiimaks ka ühes furnud. „Tule minu lähedale, mina tahan sind kaitsta," ärkas

talle jällegi meelde. Oh, kui ta oleks läinud! Ta ei oleks siis nii üksi olnud, nagu nüüd. Ta tundis esimest korda, kui tühine ta elu oli. Mis aitas temale ta iludus ja tugevus, kui tal kedagi ei olnud, kes selle üle rõõmu oleks tundnud. Terve eluaeg oli ta oma jaoks elanud, ainult enese pääle mõelnud, enese eest hoolitsenud. Mispärast ei olnud ta kuuse sõna kuulda võtnud ja omale seltsi otsinud? Mispärast oli ta üksi jäänud? Kui ta kord ka üksi surema peab! Esimest korda tuli talle surm meelde, ja hirmu värin käis ta'it läbi — üksi surra! — kui hirmus, kui hirmus! . . .

Armastaja paar oli ammu koju tõttanud; öö läks mööda ja esimesed koidukiired fuldasivad taeva serva. Loodus ärkas rahunest, ja rohi kiirgas hõbedasest kاستest. Uue jõuga astusivad inimesed tööle. Elu ja töö täitis jällegi kõike maailma. Aga tamm üksi ei teretanud mitte päewa uue elujõuuga, uue lootusega; ta mõtles ikka veel ühte ja sedasama mõtet, harutas ühte ja sedasama küsimust.

Ümber keskpäeva ajal muutis ilm ennast palawaks ja õhk läks paksuks ja raskeks. Kaugel taeva serval ilmusivad mustad pilved, mis wile tuul lennu kiirusel laiali laotas ja ikka lähemale tõi. Raske wihamasadu oli tulemas. Kõik, mis elas, puges warju, ainult tamm seisis ikka veel sääl sügawates mõtetes ja ei näinud ega kuulnud midagi. Tema pöues möllas esimene torm, ta südant löhkus esimene walu, esimene kahetsus, sihita, tühja elu üle. Walju wihma woolas maha nagu ämbri-
rist; pikne kärtis ja paukus, siin ja sääl helendas wälf pilwede wahel. Taewas ja maa olivad nagu ühte julanud. Nüüd alles ärkas tamm sügawatest mõtetest ülesse ja waatas imestusega ümberringi. Kui hirmsaks oli end ilm muutnud! Küll oli tamm ka ennem tormi ja sadu näinud, ka ennem pikke mürimat kuulnud, ka ennem ilma kaitseta, ilma warjuta walgutule sees seisnud, aga ialgi, ialgi ei olnud ta ühte jüda kartust tundnud, ialgi ei kahtlenud ta senini oma jõuu üle, aga täna ehmatas teda iga pikse löök, iga wälgu jüga. Kõik ta endine julgus ja lootus enese pääle oli temalt kadunud; ta kartis, sest ta tundis esimest korda, et ta üksi oli möllawate, määsawate looduse wägede sees; — keegi ei kaitsenud teda, kellegil ei olnud temast kahju. Ribedad pisarad tungisivad temale silmi, ja hirm-
jas walutundmuses tõmbas ta tugew koha end nagu krambis kofku. Korraga lendas tuline nool purustades ta tugewa tüwe

fisfe, ja kole plahwatus pilwedes pani maa ja taewa wärisema. Nagu murtud lillefe langes tugew puu; wälk oli teda tabanud ja tema elu lõpetanud.

„Ükfi! ükfi!“ hädaldas tamm, keegi ei näe, keegi ei kuule mind! „Tule minu juurde, minu nõelad ei pista sind, minu oksad saawad sind kaitisma,“ kumiseb tal kõrwus, aga hilja, liig hilja!

Torm waikis, taewas läks selgeks ja endine rahu walitses jällegi looduses. Kõik, kes wihma ja tormi eest oliwad põgene nud, hakkasiwad seisma jäetud tööd uue jõuuga edasi ajama. Puud ja taimed tõstiswad pääd jällegi päewa poole, mis õrnalt wiimaseid wihma piisakefi nende lehtedel suudles; ka tamme pundutas ta oma kiirtega, kuid ta ei jõudnud teda enam elule äratada. Tema elulõng oli katkenud, ja üksigi wõim ega wägi ei üksigi hiilguis, toredus ega uhkus, ei kindel tahtmine ega waimujõud, isegi üksigi arm mitte ei olnud suutnud seda kõikpunnida. Ta lehed närtsisiswad, langesiswad maha, ja jäält laotas neid tuul laiali. Seheilust riisutud, lamas ta keha kui wanud, käharate okstega inetult heina sees.

Kellegil ei olnud tema õitswasel elul kahju, keegi ei mälestanud teda järele, sest keegi ei olnud teda ju tundnud, ja ta ei teinud kellegile oma elus ei hääd ega paha. Ükfi oli ta elanud, üks elutormidega wõidelnud, kuni ta jõud katkes, üksi surunud ja üksi lamab ta jääll, kuni ta kord põrimuks ja mullaks jaab, üksi, ainuüks! —

Ema haual.

K. E. Sõst.

Emake, kallis ema,
 Anna andeks Sa,
 Et ma Sinu haugakalnuul
 Talle ühinda.

Oh ma tean, kais igatsed,
 Hella eideke,
 Elupäewil naha saada,
 Kes mu uenike.

Ei sa pojal osaks saanud
 Tavaleni weel,
 Et ta oma töömu, muret
 Jagaks eluteel.

Aga kewadel, kui lilled
 Talle tärkawad,
 Oieklmad kis mu kõrwal
 Meidu märkawad.

Elmesed lillekesed
 Minu uenike
 Paueb, kallis emake,
 Sinu kalmule.

Ja me esimene eada,
 Uhisuolne tee,
 See wiib Sinu haau juurde,
 Hella emake.

Selle kõigu põhjal rajab
 Meie flit ja tee —
 Temoit õnnistust ja õnne
 Soame elusle.

Mälestuse tehekene.

R. R. albumisse.

See oli nelipühi päeval 1895.

Wäitene Rajewariku*) kirikufene, keset niisama wäikest furni-
aeda, — kui pühalikult ja maailma käre jeeft nagu ee-
male tõstetud seisib ta jääl, õitsewate fireli pöödsaste, lõh-
nawate kaskede ja männide wahel, nagu aina päikese pais-
te, Jumala rahu ja pühapäewa waikuse sisse kastetud . . .
förgel mäekünkal, kust imestaw film kaugele ulatab waatama,
üle mägede ja orgude, üle finetawate metsatukkade ja luhtawa-
te aasade, üle wiljarikka — ammu jäljetumalt uinuma läinud
wahwade semgallide maa! Kui kaunis paistid sina meile,
„Jumala maakene,“ Kuuramaa, meie wöörsil, kes meie sinna
kirikumäele, üksikusesse oma pühi pidama olime peitu läinud!

All orus tormas raudtee rong mööda. Kuhu nad kõit
sõitsiwad, need jääl hulgaiz wagunites? Kas pühiks — kodu?
Enn, kellele osaks weel on kodu!

Meie pöörasime kirikufese poole. Tema jahedas ruumis
seisib raejalgade pääl walge puufärf. Walge kirst antakse noor-
tele furnutele, ja et ükšik puhkaja siin — noorelt, warajalt ja
aegsasti elu-wõitlusest ära põgenenud ja oma Jumala juurde
kodu läinud oli, seda lastis küll rohke lilled ehe puufärgi pääl
ja ümber armata. Kõik need õied, noore kewade noored ehted,

*) Berkenhegen

oma noore jõbraga ühes oliwad ka nemad närtsinud ja nende närbinud lõhn täitis ruumi.

Aga misjugune on — elu? Kas küsime ja pärisime meie waike puhkaja nime eht omaste järele, kes oma armsama, wabest oma ainsama — jüa oliwad pidanud jätma pühiks?

Ei! Minult oma Issameie me lugesime. Kes hoolib wõõra leinast, küsib wõõra walust!

Misjugune on elu. Ja meie tohime kaebada, kui wõõrsil, wõõraste keskel ennast üksi ja mahajäetud tunneme? Mis õigusega?

Üksi ja mahajäetud? Oh ei! Ülesse film puusärgi päält Kasewarifu kirikus. Altaripildil sirutab Kristus mere pääl kõndides laenetesse pea uppumale Peetrusele kae wastu: „Ara kardamitte!“

A. Kitzberg.

H a n a e h e.

Ei kerki künkas kõrgele
Ja lihisa kalnu pääl,
Puust ristigi ohwriks ajale
On kõdunenud jääle.

Kui aga jõuab kewade
Ja ilma noorestab,
Siis madal künkas omale
Ka fauni ehte saab.

Ja lille jiniilmad sääl
Sest waikselt westawad,
Mis muidu uhkelt hana pääl
Rist, ehted räägivad.

Ei hüüa kiitust kõlawat
Küll lahkunule ta,
Waid armu, truudust jäädawat
Ja waikest, õrnust ka.

Ei kanna kuldse tähega
Ja nime waatele,
Kuid waatajale ütleb ta:
„Siin hingab inime!“

Ja salasunnil kalnule
Sind nagu kutsub ta
Ja lausub taja, hellasti:
„Mind ära unusta!“

G. Pöggelmann.

Kuresaare wanad.

Kirjutanud A. H.

„Si ole aega!“ sõnas Kuresaare Mats oma eidele, kes teda käsits paaridega wett tooma minna, ja ronis wõmmile.

„Mis fiibe töö sind sääl ees ootab, et aega ei ole?“ rääkis eit. „Magad päewad otsa maas, ei su himu saa ka ütsford sest wedelemisest otsa! Teisepere wanamees räägib oma sulasest, et magab teine, nii et heinad alla ära hallitawad. Sinuga tuleks peaaegu seesama lugu kätte, kui sul aga heinad all oleks. Haod on otsas, puid pole ka enam, aga ja ei tee nende nõutamisega asjagi. Eht oleks läinud ajanud ometi lehma asemegi tajaseks, see sejab sääl upakili, tagumine pool wastu lage, esimesed jalad nagu kaewus. Sõime on ka juba suutuks sõnniku sisse kaswanud. Lambaaid on madalaks jäänud, hüpad teine alati üle wälja ja ronib lehma ette sõime kallale sõõma, nagu oleks sääl midagi paremat, aga kõik on ühejugune, wa sambla ja waewakase raagude segu; niisama palju kui ja sinna ette paned, wõta ka eest ära, ega lehm ju ometi neid kuiwanud raaguist sõõma ei hakka. . . Kuule, ja wõiksid õige lambale hakata raba äärest kuhjast kotiga heinu koju kandma, paljude tema ütsipäinist sõõb, sääl eht on natukene paremad kui kodused, ja ametit pole sul muudugi mitte midagi. . . Küll on inimesel hää elu: sõõb ja magab. . . Kuule, mine too õige üks paar wett; sul on ju hääd kalawinsfid jalas, lumi ei tule üle säärted sisse“ . . .

Kiired.

Mats ei teinud aga asjagi, waid popsutas mahorkat edasi, mida ta ise oma aias oli kaswatanud ja mis piibus ragisedes põles ning kõrwetatud lambawilla haisu laiali laotas. Zme-meeldiw lõhn Matsile, kes aja puuduse pärast wommil lamab.

Eit aga ei anna rahu. Ta hakkab oma juttu otsast uues-ti kinni, kordab seda jällegi läbi, muidugi aga teisel näol, teis-es järjes. Tore muusika-tükk Matsile ja mis pääasi — vari-ationides.

Mats kuulab kaua seda muusikat, tal on selleks imeline kannatus, teadmata on aga, kust ta selle kannatuse wõtnud; on ta iseenele selle sisse harjutanud wõi on ju loodusest see imeline anne ta waimus. Wiimaks lõpeb aga ka tema kannatus otsa. Ta nihutab ennast kõrjutumalt, mitte just kõrjutumalt, aga püüab nagu seda laadi liikumist teha, ja sõnab ahju äärelt alla:

„Ei sinu himu saa ka ükskord otsa sest mõmisemisest! Kas ju lõuad ära ei wähi? Dõd kui päewad jooksewad nad, nagu tatratangu weski. Znimene tahaks midagi järele mõtel-da, ei saa ega saa, üks plära ühtepuhku. Weis sa hädaldad ikka? Tee sina oma töö, mina oma, siis on, nagu püha-tiri ütleb, kõik asjad majas forras.“

„Sa ei tee ju mitte midagi. Kui sa kala wiisilgi wiit-siks oimusi liigutada, ma ei lausuks sulle musta ega walget; aga, heldene aeg, inimene seisab lausa ristiseliti ahju pääl maas. Kas ju kondid ka walutama ei hakka? Ma wiisklen juba fella kahest, kolmest saadik woodis, ei wõi magada, ehk küll paksu willaga kasukas külje all on. Aga sinul, kas on midagi all, wõi pole, see teeb üks puhas wälja; popsutad aga pääle. Silmad hak-kawad juba kipitama. Ei tea mis pagan sest piibust peaks weditama? Ei jää su juu ka ükskord fibedaks! Nagu täidaks piip kõhtu ehk kustutaks jännu! Ja kisuwad teda ühtepuhku.“

Eit jäi kuulatama. Wanamees ei kõsagi.

„Juba pöönab, nagu õõ oleks lühifene weel selle tarwis ole-ma. Sa arwad, et teistel ka niisama aega oleks kui sinul, et niipea kui pikali wiskad, kohe noorskama jääd. Mõnel, wõib olla, on weel kümmed asjad tarwis enne järele mõelda, kui filmad wõib kinni lasta minna.“

„Eks nendel ole muidugi tarwis mõelda, kes mitte mida-gi ei tee? Kes aga teeb, sellel polegi tarwis mõelda, ta teeb täiega parem ära.“

Eit ootas jälle natufene aega, et ehk wanamees midagi kostab, aga ei, asjata. Kas wõibgi Mats siis oma kallist aega selleks raijata, et eide loba pääle ühtepuhku wastata? Kes Matjist seda mõtleb, see eksib raskesti. Tema ei raiska mitte üht filmapillkugi ilmaasjata.

"Ei sa tulegi ülewalt maha wett tooma! Lubašid ikka, aga ei ühtigi. Ma jäin sind ootama, supipada on tarwis ülesse panna. Wa kõwad, naelu täis herned, millal need jälle pehmeks jaawad, nii et sa rahul oled?"

Tee, mis tahad, aga Mats on waga kui sukk. Eit aga tallab karmesti ja karmesti wotiratast ringi, mille murin musta, kollaste filmadega kassi ketramisega kofku sulab, kes wagusi eide rüpes magab.

"Ega säält tule ühtigi, muud kui mine aga ise. Ennem oota surnu juurest sooja, kui sinust wee toojat," sõnas eit, woffi seisma jättes ja püsti tõustes. Ehk kas ei teadnud ta seda juba ammuigi? On ta teda wähe ajanud ja noominud? Do, terwelt fakskümmendkuis aastat juba. Ja igakord üks ja seesama lõpp: eit läheb ise. Aga ta ajab oma taati siisgi, ajab kuni surmani ja toimetab igakord ise asja ära.

"Anna oma koldsed mulle jalga, on parem lume sees käia, jalad ei saa märjaks," ütles ta wanamehele.

"Eks sa ise wõta," wastab wanamees filmapill, kui ta kuulab, et eit juba ise minema asub.

"Kus nad sul on?"

"Jalas," kostab wanamees ajawiimata.

"Noh, kust mina neid siis mõtan, kui nad su oma jalas on. Tõmba ära ja wiška alla!"

Aga oota nii kaua. Mis häda wanamehel neid jalast on ära tõmmata? Seda teab ka eit wäga hästi, aga ta käsib ja ootab siisgi, muidugi aga asjata.

"Ei wiitši saapaidgi jalast ära tõmmata, eks taha malka jaada?" poriseb eit ja ronib mööda redelit ülesse. Aga te ehk arvate, et ta wihane on? Mitte sugugi. See on juba kōit nii harjunud asi, et pahast meelest juttugi ei wõi olla.

"Kus need jalad sul on? Lükka nad siia poole." Wanamees weab juuri saapaid frobinal wööda ahju lage.

"Noh, eks ole, tõmba temal saapad ka weel jalast ära, nagu oleks mõni wäeti lapsuke olema, aga mees nagu härg. Kui

ja wiitsiks ometi oma saapadgi puhtad hoida, muud sa muidugi ei tee, aga ka need on, Jumal teab, mis asjaga koos."

Eit pabandab ja kujuk Matsil saapaid jalast ära. Õigust ütelda, kiskuda polegi jäl midagi, sest saapad on niisugused „lohmikad," et kui Mats kogemata jalad üle wommi ääre ripakili unustaks, siis „kalawinskid" filmapilk wastu sawist pörandat prantjatakš.

„Hoia ometi jaladgi otsekohse, et ma nad kätte saan. Kas sa näe tõuku, mitte oimugi ei liiguta."

Natufese aja pärast on eidel Matsi Wene „kalawinskid" jalas ja ta läheb löötserdades uksest wälja. Üle kõrge uksepaku astudes wõtab ta aga käega saapa jäärtest finni, et nad jalast ära ei kaoks.

Mats lamab waitsest aega kalliks pidades wommil, kuni teda supipaja suits laskastama paneb; siis alles wast ronib ta ülewalt alla ja sünnab, et talle kusagil rahu ei antawat.

Aga ehk arwab mõni, et Mats alati nii moodi mõelda armastab? Suwel on ta hoopis teist laadi mees, nii et päris ime on talwise Matsi pääle waadata. Siisgi, kui sa ligemalt hakkad tähele panema, leiad, et Mats ka suwel on Matsiks jäänud. Juba hommikul päewa tõusul on ta platsis. Käib tasahiljuselt ümber sauna, waatab kuidas eit lehma läheb lüpsma ja jäl juures sellele ämbriga soolast wett südame kiinituseks wiib. Müüd astub ta edasi ning jääb teise sauna nurga juure seisatama, paneb piibu suitsema, mis juures ta muidugi laua toimetab ja kopfib. Rõige rohkem aega aga wõtab taelast tule raiumine. Pääle seda kuulab ta wäikeste lindude laulu ja kão kukumist, kewadel ka kure kruuksumist. Üksigi ei näe kewadel enne pääjusest, linawästriku, ei kuule enne kão kukumist ega kure kruuksumist kui sauna Mats. Riidab keegi, et kagu teda eila ära petnud, siis sõnab Mats filmapilk, muidugi oma armates filmapilk, mis juures ta targa näo teeb:

„Oh, ma kuulsin juba minewal laupäewa hommikul, aga mind ta ära küll ei petnud."

Ja Mats muretsseb jelle eest, et üksigi lind teda ära ei petaks, mistarwis ta ka iga hommiku, enne kui ta õuue astub, tüki leiba suhu pistab. Kui ta seda ei saa, siis topib ta piibu

tubakast täis ja paneb suitsema, mis kohta ta ise tähendab, et iffa nagu kõnem jüda rinnus wälja olla astuda. Linawästriku näeb Mats alati eimest forda seakinnis, kõige vähemalt teis-tele räägib ta nii. Ehk kuidas mõiks ta teda mujal koha näha, siis ei kaswaks ju hääd linad; aga Matsil on ju alati hää õnn. Ja ta kiidab ka oma õnne igale ühele. Teised saawad mitu forda tema kiitmise pärast pahaseks, aga mis Mats sellest kuulab.

„Muidugi on teil kade meel teise õnne üle, aga mis sinna iffa parata mõite?“ sõnab ta ja ootab parajat aega, kus ta jällegi oma õnnest mõiks pajatama hakata.

Mats seisab ja seisab, wist mõtleb ta talwist moodi. Ta lasseb wiimaks rinnuli aia najale, popsub piipu ja filmab ülesse pere poole, mis sääl tehtakse.

„Kas wifatid juba teramad on?“ küsib eit lauda poolt tulles ta käest.

„Ega kiiret ju ole, täna tuleb muidugi ilus loo ilm,“ sõnab Mats. Eit räägib midagi tasafesti oma ette ja läheb tuppä piima kurnama.

„Ei tea, mis häda neid wifatisi siin kodus on ihuda,“ mõtleb Mats iseeneses. Täna lähme ju jõe ligidale raistikkü niitma, eks sääl jõua neid ihuda.“ Matsil on õigus. Ta armastab wäga jõe kaldal istuda ja wifatit ihuda ning sääl juures waadata, kuidas kalad jõe wee sügawuses ümber hulguwad.

Natukeste aja pärast tuleb eit toast wälja ja wiib pörjale süüa.

„Eks sa siis pane ennast walmis, et minema saame, näe pererahwas läksiwad juba ammugi,“ räägib eit.

„Mina olen oma asjaga ammu joones, kui sina aga oma- ga walmis saad,“ wastab Mats ning mõtleb edasi.

Warsti on eit pörja-lauda juurest tagasi ja ütleb: „Eks hakkame siis nüüd minema, kastege on hääd niita.“

„Jah, eks me lähe, küll me jõuame,“ sõnab wanamees, mõtab piibu, pikawarreaga piibu suust, pistab ta tasku ja läheb pikkamisi tuppä.

„Ole aga kärmas,“ räägib eit talle tagant järele ja jääb ootama. Aga mõta näpust, eit ei jõua wanamehe tulekut ära oodata. Ta läheb tuppä järele. Mats topib hoolega nartsusi ja pastlaid jalga ja siunab, et paelad mädanud, pastlad katki, nartsud märjad ja prusjakaid täis on. Eit aitab pastlapaelad ära

parandada, ja wanamees saab wiimaks jalad finni. Aga nüüd on tarwis kalanõnuud walmis pauna; jõe ääres mõib ju kala püüda. Sada wiga on igal pool. üksigi asi pole selle koha pääl, kuhu Mats ta oma teadmise järele oli pannud. Aga mine nüüd katsu, kust ja selle kange põuaga liimufaid saad, faewa kas mõi hulluks jääb, enne kui leiad. Eit junnib ja junnib Matsi kiiremale tegewusele. See wastab: „Mis ja tühja hädaldad, ma teen muidugi nii et pää otjas tilgub.“ Wiimaks on kõik joones, wõtawad wikatid, leiwakoti ja lähfri, wanamees ajab kalafotid kaela, wõtab ulualt õnge ridwa — ja nüüd mine-ma. Ja nad lähewad — wanamees ees, eit järele.

Jõe ääres on wanamehel esimene töö wikatit terawaks ihuda. Eide wikati ihub ta enne terawaks, omal päraft. Wahib ta säääl niitaua kui wahib, aga terawaks teeb ta nad nagu habeme-noad. Seda teab ka Mats ise, et ta wikatit ime-hästi teritada oskab, ja sellepäraft ei ole ta selle üle kiitmises mitte kitsi.

„Nüüd laseme, mis mis kahinal,“ sõnab Mats, kui ta oma wikatiga jõe äärest ära tuleb.

„Jah, eks ta ole, tänawu on kaunis ilus rohi siin, saab lehmale hääb heina, kui aga Jumal peaks kuiwa andma. Aga mõnikord: kuiwaga niida, mine loogu wõtua, kohe wihm käes; nagu kirsu ajab. Mäh, eks peres olnud minewal aastal lugu heinaga? Ja misjuguine hein oli: söö mõi ise, selge kuld kohe, aga läks mustaks, nagu sõnnik. Eht magus hais — kõik kadunud . . . Wihm, kui ja teda ootab, siis ta ei tule, aga kui teda tarwis pole, siis on teda ühtepuhku. Kartulid on wist tänawu sügisel küll nagu põidlaotsad, wihma ei ole mitte jugugi tulnud. Meil on teised päälegi weel säääl ülewal kärfa otjas — noh, kes siis meile jeda kõige paremat põllu-lappi annab, — sai ikka rammu küll alla pandud, aga mis see kõik aitab, kui Jumal wihma ei anna! Peres ütlewad all ääres päälsed palju suuremad olema kui ülewal, eks säääl aga ole märjem maa ja soo ligemal. Minewal aastal oliwad meil küll ilusad kartulid, siis kündsiwad pere sead jälle kõik ülesse. Mine hullusid tea, kust nad sinna läksiwad — läbi aedade ja traawide; ega neid ju üksigi asi ei pea, kui nad amieti ära on õppinud. Jääb ta kauaks metša, saab wiimaks metsloomaks ka. Eks peres toonud londis kõrwadega kirju emis pörjad metša, näe mis tegu oli, enne kui teise koju jaiwad! Päris pöörane, jootseb kohe kallale, ei karda jõud ennaftgi, foeraft pole rääkidagi . . .“

Eit waterdab ilma wäsimata edasi ja ei pea sellest lugu, et wanamees ta juttu tähele ei pane, wahele rääkimisest pole muidugi juttu. Rääkimise juures kõõbib ta wifatiga wiimase kui mätta-wahe hoolega puhtaks, lööb wiimase kui rohulible maha, näpjab ka peeneid waewafaskefi hulka, siisgi ette waatlikult, kartes, et wifatile hambaid sisse ei murra. Wanamees nošib mööda pöösä-wahesid, aeg ajalt piibunosfi täis topides ja tuld pääle raiudes. Ka lõunat süües räägib wanamees üsna wähe.

„Noh, eks sa heida natukene nüüd lõuna-unele, ma kõhutan selle ajaga wifatid,“ räägib wanamees pääle lõunat eidele. Eit wiskab mätta pääle pöösä warju pikali, ja wanamees sammub jällegi jõekaldale wana tuntud koha pääle. Seda kohta tunneb Mats juba mitu aastat. Juba ammugi on ta siin wifatisi ihunud. Ta ei armasta teisi kofti. Waewalt on Mats eide wifati terawaks ihunud, waatab weel targa filmaga ta tera, kui eit juba jõe poole sammub.

„Küll oli aga sul uni, sa ei saanud wist flmigi aega finni panna?“ sõnab Mats.

„Oh, ma magasin päris pika uinaku kohe, nägin undgi,“ wastab eit ja haigutab wiimast korda. Warsti on tal wifat peos ja ta läheb niidermaa poole. Natukese aja pärast sammub ka wanamees järele, ja töö läheb jälle wana moodi edasi. Ei kuuldu muud kui wifatite wihinat, wahel harwa ka luiskamist, ligidalt männirabast mõne wäikese linnu nagu wäsinud, pool haledat laulmist... jões pika rohu sees prääksub wahel harwa part ehk lobistab haug — ja selles on kõik. Päike paistab palawasti, ja paneb tööliste näod nõretama ja särgid selja päält mustama.

Ohtu eel, umbes kella wiie — kuue ajal ütleb wanamees, seisma jäädes:

„Eit, eit ae, ma lähen nüüd õngitsema, kas jääd üksi niitma wõi lähed koju toimetama?“

„Mine aga pääle, katju ehk saad leiwa-kõrwast. Ei ma ei lähe ühtigi niipea koju, ma niidan ikka weel, peaks ma selle toimetuse ära ei tee. Perenaene lubas lõunaajal pörsale sõogi ette anda, sellel pole ka häda, sõogu seegi eest ära. On üks rütsikas teine, ei taha süüa, wiriseb aga pääle, ei tea mis hulga teha! Röht aga teisel kijub ülesse, eks ole, nagu pere Liine ütles, wist eliting kõhus. . .“ Ja eit räägib weel pal-

ju. Wanamees aga ei pane seda tähelegi. Juba kohmitseb ta kalandõude kallal ja sammub peagi jõe poole. Aga waadake nüüd Matši selja tagant, kui ta kalale läheb, te ei tunne teda tõesti mitte ära, nii kärmesti astub ta. Tal on suur tahtmine õngitjeda. Pühapäised päewad istub ta jõe ääres. Kui hoolega wahib ta õnge forgi pääle, millal see põhja läheb! Siin ei saa ta aega wahel mitte piipugi suitsema panna.

Õhtul, kui ta koju tuleb, on tal kindlasti wäikeid kalu kotis, juhtub aga ka tihti, et mõni suur haug nende hulgas wõnkleb, kelle eit teisel hommikul lähemasse mõisa ehk poodi wiib, et rahaks ümber wahetada. Koju tulles wahib wanamees targa näoga päewa loojamineku poole ja otustab, kas homme ilus ehk halb ilm saab olema. Täieliseks järeluurimiseks jääb ta paar korda tee pääl seisma ja wahib õhtu poole tagasi. Jõuab ta kaladega koju, siis on eit kohe koti kallal waatamas, kudas wanamehe õnn on olnud.

„Mul on ikka hää õnn,“ sõnab wanamees ja tõmbab haugi kotist wälja, kellel alles praegu weel und kõris on.

„Ohoo peletes,“ räägib eit. „Homme on tarwis wara poodi minna, antakse ju kuus kopikat teise naelast, saab hulga raha kohe.“

„Ega mul see üffi ei ole, me endi jaoks on wäikeid kalu ikka ka,“ räägib wanamees rõõmsa näoga edasi ja laob kõi kalad hunikusse muru pääle maha. Aga juba on kassil hais ninas ja ta tuleb tasahiljukselti wärawa pulkade wahelt õuue.

„Krõõt!“ hüüab eit häälmeel. „On temal, rojul, ka nina, juba siin. Mis sa kräunud, kas hiiresid ja lindusid wahel oled saanud, linnu pejadgi kratid ära? Täna ju nägin soo ääres, juled ja pejatükid oliwad maas. Mine nüüd, küll sa pärast oma jao saad.“

„Noh, tema nüüd ei tunne! Ei sa teda peta! Ma tõin talle paar unna-neelu,“ räägib wanamees ja otseb kotist paar järge wälja ning wiskab kassile lätte.

„Sa hari kalad ära, et õhtul wärsket saaks,“ räägib wanamees eidele.

„Nojah, ega muudu, ma liipsan aga enne lehma ära,“ wastab see ja läheb kärmesti lauda poole. Säält tagasi tulles teeb ta kalad puhaks, paneb nad panni pääle piima sisse, ja filmapilk on oodatud praad walmis. Häameelega istuwad nad laua äärde, kastawad leiwatükki kalaleeme sisse ja maitse-

wad kala ennast ka. Jällegi on juba wanamees wagaheks jäänud, üksnes eit räägib tasahiljusesti. Ta juttu ei sega keegi, kõik kuulawad wagusalt päält. Wäike lambituli walgustab tumedalt suitsunud tuba. Kilt kriipsut abja hiljusest ahju wähele, nagu ei harkaks poogen enam hästi feehte pööle.

Warsti on tuli kustunud, ja eit ja taat puhkawad wõhu kotti pööle, pehme kujukad pööle all, kuni neid taewa serwal manguitades helendam kott äratad. Nõnda läheb päew pööwa järele, nõnda on juba paarkümmend aastat ajamerde weerenud, tasafestist weerenud.

"Eit, ma jätan sind wist warsti ükspäinis ilma wiletsuse kätte," sõnab Mats ja kohendab ennast asemel. "Tänini oleme me kahelise elanud; ei teadnud me murest ega waewast, olime nagu suure Jumala selja taga, aga mis sa ükspäinis pööle harkad? Kes sul weel wikatit ihub, luuale wart taha paneb ehk pörjale aeda teeb? . . . Lähewad sul pastlad jalas katti, kes lapib nad sul finni? . . . Lähewad sul ämbri ehk kapa pööle wits ära, pole sul kedagi, kes uue pööle lööks!"

Mats on haige, ta on raskesti haige. Eit loodab weel tema paranemist, temal omal pole mingit lootust.

"Noh, ehk saad terweks, kewadel lume lagunemise ajal oled sa ennegi raskesti haige olnud, aga saad jälle terweks. Küll Jumal aitab nüüd ka, ega ta ometi mind wana kõbusest ükspäinis ei jätta!"

"Tee, mis sa tahad, mind pole enam kauaks," sõnab Mats nagu külma rahuga hoigades.

"Aga kui ma lähewad õige homme tohtri juurde, toots sulle rohtu? Nüüd saab ehk weel otsekohe üle soo, ega tee weel nii wäga otjas pole, ja mis see kümmefond wersta mul käära on? Kas tahad, ma lähen homme?" küsib eit.

"Ah, tühja, ei tea mis see tohter wõib teha? Ega te magi Jumal pole, et ta mind uuesti nooreks wõib teha. Surewad teised niisama, nagu meegi. . . Mis muld, on muld, on aeg ümber, langed kofku. Poeg oli meil noor, suri ka ära, mina, wana känd, tahan siis kõwem olla! . . . Eks tema noor inimene, oleks wõinud elada, sinu eest hoolitseda. . ."

Eide filmad läksivad wesijses, niipea kui wanamees poega meelde tuletas. Tal seisab omal ta ilma meelde tuletamata siil alati meeles, aga ta meel läheb seda haledamaks, et ka wanamees teda unustanud pole. Aga nad pole ta'st peaaegu mitte ilmasgi rääkinud.

„Noh, eks mul tule nüüd meelde, et ma endi Jürit minewal suwel unes nägin. Tuli teine minu juurde ja räägib: „Ema, kas sul ei ole mulle midagi soolast anda, mu süda on wesi-ne!“ Mina annan talle tükk soolatud poolteise aasta liha, neh, sina see siis olidgi! Ja ütlemad, et unenäod ei tähenda ette . . . Jah, wõi minagi ilma sambaks jään, eks ma tule sulle warsti järele, mis minagi siin üksi teen? Oleme kahefesi rännanud, läheme kahefesi ka ära . . . Kes mulle weel suwel heinu kofku kannab ehk kuhja teeb! Enne polnud muud, kui riisufin, sina tõmbasid witsa pääle, ja korras . . . Noh, kalanõund ja püis jääwad sul maha, kellele ja need lubad, wennapojale wõi? Kambris ripuwad sul tedrefujud, kes neid weel tarwitama saab, kui sind pole! Kõik seisawad muidu, paljalt minule waadata ja mälestuseks. Jah, eks nemadgi kõdune kõik ära, kauaks neidgi on, kauaks kedagi on! Ma mälestan alles selgesti, kui me alles noored olime ja siia sauna asufime, aga nüüd -- wanad. Jumal õnnistagu pererahwast, kes meid waguvalt on lastnud elada. Pole meil talgi sõna = wabetust olnud. Wõi pole meie hästi läbi saanud? Oleme me ial teineteisele halba sõna ütelnud? Bunnik oli meil esimene lehm siin saunas, tema päewad on ammugi juba möödas. Ka Päitsu Tõmmiku aeg on juba ümber. Pererahwasgi on niisamuti wanaks jäänud. Waatafin peremeest ükspäew, habe teisel nõnda halla karwu täis! Noh, August on juba kakskümmendueli aastat mees wana, Liisa on juba üheksateistkümmend; juba täied inimesed. Wanad andku aga koft ära noorematele ja pugegu kalnu alla. Mis minulgi on, eks ma sauna pärast wõiks ikka elada, aga Jumal teab, kust ma kütti saan, kauaks sellest sinu tehtud haopinust jätkeb . . . Wõi ma üfsinda enam lehma ja lammasi jõuan pidada! Supp jääb siis walgustamata, aga ega mind perenaene ära ei unusta, eks ta ikka mulle wahel kausiga saada . . . “Ja kui ta südame põhjast oli ohkanud, istus ta neljajalgse järi pääle maha. Kaks jämedat pisarat weeresiwad pikkamisi mööda kolla-seid, auks wajunud palgeid maha.

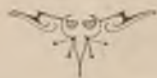
Mõlemad waitsiwad natukeseks. Eit wahtis haledal pilgul fõrd põrandale, fõrd wanamehe pääle. Raks käis mööda tuba, wiimaks tuli ta eide juure, waatas ülesse, ja küsiv „kurnäu“ fõstis ta suust, mis pääle ta eidele julle hüppas.

„Kurnäuta aga pääle, warsti oleme meie kahesesi, pole fõlmandat enam fufagil!“ rääkis eit.

„Mis sääl nii wäga furta, ehk mis kurtmine aitabgi, minejad oleme fõif, üks hiljem, teine warem,“ hakkas Mats rääkima. „Ehk kellel meid wanu inimesi tarwis on, tüliks oleme paljalt noortele, katsu et eest ära saad! Muust pole mul kahju, üksnes finust, eit. Ma muretsen üksnes sellepärast, kuidas sina ütsfindu elad!“

„Eks me aga jäta seda Jumala hooleks, kes fõitide eest muretses, eks tema minu wiletsakese eest ka muretsje. Kes teab, kuniiks minulgi elu on, ütlefin efitiks juba; küllap tulen warsti julle järele. Lasen furnnaial oma platfi finu fõrwale jätta, eks me sääl jälle kahesesi kokku saa.“

Ja nad saiwad ka jällegi warsti kokku. Wähe aega olid nad lahus. Kolme päewa pärast furi Mats. Eit uitas ütsfinda kui warjukuju fauna ümber kuni Jaanipäewani, siis läks ta oma kallile wanamehele järele, kellele ta wist terwel eluajal fõrdagi „armas“ ega „kallis“ polnud ütelnud. Nende aset täitis warsti uus faunamees oma noore naefega, kellel pisi-ke kähara pääga poeg oli. Wanakesed olidwad peagi ununenud, aga nad olidwad fiisgi fõrd elanud ja ka noored olud. Ka neil oli üksfõrd noor pojuke olud, kes nii ime-rõõmsasti mängis ja heledasti laginal naeris.

Wesiroosid.

Wesiroosid nägusad,
Kiltskeksed armsamad,
Teile tahan pühenda
Mõne saluikese ma.

I.

Wesiroosid üleseitse.

Wesiroosid ilusad,	Soojalt annab pühene
Tuule käes nad kõiguvad;	Rikkalikult neudele;
Suwi weest nad wälja löi,	Hommikul neid laudleb kõi
Mupukesed kalge löi.	Õhtul hämariku loit . . .

II.

Wesiroosid õhtul.

Meeremias on õhtule	Wesiroosid ilusad
Käigast wälja'nd pühene;	Õhtu õhus kõiguvad,
Õrnalt õhtu tuuleke	Endi keskel sala nad
Puhub üle järewe wee.	Ala guth juttu ajawad . . .

Päike weeres. Mupud nad
Täsa kinni saawad —
Seui kui nad uisuwad
Ohawaimad wälwaawad.

III.

Wesiroosid hommikul.

Hommikul, kui pühene,	Ärkwad wesiroosid ka
Reckib üle järewe wee,	Hommikule palwega,
Aratub kõik looduse	Audwad tänu loojale,
Hne-rüpeft ülesse:	Hne päewa loojale.

G. S.

Rändaja.

*Sean sammu, kõik on raske,
Tee on libe, mudane;
Ilm on pime, taewas pilwes,
Kadun'd kuldne päikene.*

*Torm nii hulub, wingub walju,
Pilwist langwad wetewood, —
Mind siin nötra elutee pääl
Kaisutawad tuulehood.*

*Waatan ahastawal pilgul,
Waatan ootes kaugele,
Jalg on nöder, kõigun, tuigun,
Pisar paisub laugele.*

*Siht on kangel, igatsedes
Selle poole õhkab rind:
Rahumaa, ja parem ase,
Millel leian ükskord sind?...*

Elly Põllulill.

Sügisel.

Kirjutanud **E. Ann.**

*Weel näed sa õrna juwechet,
Ja päike paistab palawalt —
Ju langwad wiimised lillelehed
Ja latwad kalnu kuremalt.*

Mädalate kaupa on tormid, tuuled, hallaööd ja wihma-
walingud loodust laastanud, kuid siiski on weel rohelist muru-
pinda ja lehtes puid näha. Üks looduse laps on suwest wiisam
finni pidama kui teine. Aga nüüd on ju mitu päewa haru-
lane ilus ilm. Tuul on vaikimud, taewas selge ja sinine, õhk
puhas, rõõsk ja soe. Päikese paiste kuldab sügisest loodust ke-
wadisel ilul.

Wäikeses jadamalinnakeses kõnnivad inimesed merelaldal. Besi wirmendab päikesepaistel tuhandefordsetel kullasädemetel. Wäikesed laenekesed lofsuwad wastu kallast, ja pehme karastaw õht hõljub sinawalt merelt maale. Niisugust ilusat ilma hilsel jügisel wõtame tänutundel kui kannist kingitust helde Looja käest wastu. Meie rõõm on suurem kui kenal fewadisel päewal, mil jarnane ilu igapäine on.

Seda rõõmu ja tänu tunnewad kahefordset need kaks inimeselast, kes praegu kõnniteel teineteise kõrwal käiwad. Siin on elu küpsenal eal süda südame sõpra leidnud, hing hingele end awanud. Weel ei ole siiduw sõna hingele ühendusele pitserit pääle wäjutanud, kuid nad aimawad seda sõnata filmawaatest, tunnewad aralt ja õnnestawalt teineteise ligiolemisest.

Nad räägiwad praegu looduse ilust, ta kõrgusest ja wägewusest. Ühesugune huwitus ja arusaamine, ühesugune peenedatud pill loodusest lõbutundmises. Kui armas on teise suust kiitust kuulda selle kohta, mis meile nii wäga meeldib! Nad räägiwad teiste inimeste ja iseeneste iseloomudest ja nende wäikestest wigadest. Waata kuidas nad teineteisele naljatades wastu naeratawad!

Hans Muru, kroonu panga-ametnik, see wanapoolne, raskest elusaatuses karedaks saanud mees, on siin, selle tütarlapse ligidal, rõõmsaks ja lahkeks läinud. Mõru minewik oli ta meelsusele offad ümber pöörunud; sellel kahwatanud, peene näoga piigakesel, kes rohkem kui kolmkümmend aastat siin ilmas elanud, on enese teadmata ja tahtmata forda läinud ta siidant ofaste wahelt wõita. Nad on niisama õnnelikud ehk weel õnnelikumad kui siis, kui nad elu fewadel oleksiwad kofku juhitud.

Hans Muru jaadab Maria kodu. Kergel sammul tõttab tütarlaps trepist ülesse. Kodu see küll ei olnud, aga nõnda ta seda maja ifka nimetas, kus ta teenistuses oli. Juba palju aastaid oli Maria siin ja jääb, kodurajal ja kangel Wenemaal kodukoolitajana lapši õpetanud, ifka aastat kaks, kolm ühe koha pääl. Waewalt oli ta kusagil kodunenud, lapsed talle armsaks saanud ja südame külge kaswanud, jääb jäta jälle kõiik maha, pane kimpjud - kimpjud kofku ja otfi uut kohta. Ta armastas oma ametit ja kandis kannatlikult oma rasket saatust, aga ta õrn, armastust igatsew süda sai selles alalises wahetu-

ses ja koduta põlves furnatud. Ta hing igatses nii väga iseseisvust ja jäädavat kohta. Paar korda oli talle ka kae ja südamega ühes kodu pakutud; rändamisest tüdinunud, oleks ta häämeelega oma pesa ehitanud, aga nii kalli hinna eest ei suutnud ta seda teha, sest „jüda ei olnud loodud südamele.“

Ja nüüd, nii hilja veel, naeratas talle õnn. Oma praeguse leiwamanemate majas oli ta seda meest tundma õppinud. Herra Muru oli ta peremehe parem sõber. Kui ilusaks oli ta elu sest saadik muutunud, kui see küpse, terve mõistusega, tõsine mees talle auustades lähenes ja hellas eestmuretsenimisega talle lõbusaid tundisid walmistas! Oli ju nii armas ennaft natukene hellitada lasta, ta polnud seda warem, waeletapfena üles kaswades, palju tundas aanud. —

Nüüd tuliwad aga Maria leiwamanemate majasse kurdad päewad. Wäikesed lapsed oliwad leetrisse haigeks jäänud. Koolitajanna jaadeti juuremate lastega mitmeks nädalaks maale.

Kui Maria jälle kodu tuli, kõneles maja proua, et herra Muru walitsuse poolest kaugele teise koha pääle jaadetud. Ta olla ju ära reisimud. Käinud siin jumalaga jätmas ja lastimud neiu Mariat tarwitada.

Tütarlaps kohkus. Oli see võimalik, et ta oma sõpra oli kaotanud, ilma veel kord nägemata ja jumalaga jätmata? Tal ei olnud kusgil rahu. Niipea kui lõuna möödas, tõttas ta mererannale. Kui tihti oli see laenetaw ja kohisew weewäli ta südamele rahulaulu laulnud! Siin Jumala juures, wägewas ja wabas looduses lootis ta oma mässawaid tundmusi waigistada mõimat. Ta istus puiestiku warjus istmele, nagu mere poole pöördud. Enne aimamata sügaw südamewalu ajas talle pisarad silmi. Kui tühi, kui wärwita tuli talle ta elu korraga ette! Ta elas ju ainult teistele, kes talle mõõrad oliwad ja mõõraks jäiwad, ei mitte kuidagi enesele. Kui väga ta seda meest armastas, kellele eluwalu sügawad kortsud oli kulnule wajutanud, tundis ta alles nüüd, ja pisarad weerefiwad põskedele. —

Äkitselt kuuleb ta selja tagast rõõmsat teretamist. Nuttu ümber pöördes näeb ta, et Hans Muru ja ta noor sõber, kooliõpetaja Uba, kes ka Mariale tuttaw oli, ta poole tulewad. Pisarad alles palgel, kurbtus, äfiline rõõm — werimoolas

piigale päha, ta erutus oli suur. Ilma teadmata täitis teda üks ainus neulisk fund, armjama eest oma tundmust peita.

Kõik kolm jalutasivad mere kaldal edasi. Glawas jutus pööras Maria ennaft noore kooliõpetaja poole. Haruldases erutuses lendasivad waimusädemed sõnadena tal suust. Õhine tööpõld andis ühiski huwitawat kõneainet. Nad waidlesiwad õpetusewiisi ja kaswatuseteadliste küsimuste kallal. Hansule oli see wäli tundmata. Ta küsis ka mõnda ja ütles wahete wahel midagi. Nei u kuulis seda, aga wastamine oli tal wõimata. Hans armas enese siin õlearu olewat, haawatud südamel astus ta eemale ja waatas walusjal pilgul ja kurwal kulmul kõrwalt kõnelejate pääle. Tütarlaps nägi seda, aga tal ei olnud mahti mõelda. Nagu woolaw wesi hoowas erutuses kõne hoog ta huultelt ja kiskus ja kiskus noortmeeft ühes. Taewas läks pilwe, päike wajus pilwede warjus looja. Õseralik mere kohisemine kuulutas kurja ilma. Tänafe päewaga kadus wiimne suwe läige. Seda tundis ka wananeja mes oma südames. Marr, kes ta weel kord kergemeelne küllalt olnud, naesterahwa südant uskuma. Niisugused on nad kõik, kurjustas ta omas meeles. Ta hinge õrnus, mis Maria lihtja, lapseliku loomuse päätesepaistel awanenud, langes kofku, kui õis õhtu wilus, ainult offad jäiwad püsti. Ribedalt heitis ta enesele ette, et ta igatsust oma hinges oli hellitanud, seda neidu oma elujeltõiliseks teha, ja sellepärast oma reisi edasi oli lükanud. Ilus ette kujutus, nende raasukestega leppida, mis teiste lauast maha pudenenud, ja seda walu kauemini kannatada, mis praegu ta südant jalwas! — Kooliõpetaja waatas kella. Tal oli weel üks eratund anda. Wabandades jättis ta jumalaga ja läks ruttu ära.

Hans ja Maria pöörasivad pikkamisi, sõnata wiimase kodu poole. Wastus oli piinlik. Nei u ärkas kui meelemõistusele ja algas taja juttu. Ta sai kibedad, tagasi tõrjuwad wastused. Ta tundis, et nende wahel lõhe oli tekkimud, millest ta enam üle ei saanud. Ta waatas meeleheitlikel, paluwal pilgul mehe otja. Selle film ja süda oliwad lukku langedud, ja wõit ei olnud enam leida.

Wähe ajal oli ilm hämaraks läinud. Tütarlapse kodu ees ulatas Hans talle waewalt fätt.

„Miksal teie siis ära sõidate?“ küsis Maria weel.

"Täna õõjel. Mul on kõik asjad korras, siin ei ole mul enam kellegagi midagi tegemist ja kurvastama minu pärast ei jää keegi."

"Ja teie sõbrad?" küsis neuu kurwalt ja taja.

"Meid mul ei olegi."

"Teie räägite ülekohtuselt, teie teate küll, mis teie oma sõpradele olete," ütles tütarlaps südamlikult.

"Mitte midagi. Ja nemad mulle niisama vähe," kostis Hans kiisakalt kui isemeelne laps ja läks.

Maria wankus trepist ülesse. Ta tundis, enam kui ta teadis, mis oli sündinud. Onnaks oliwad perewanemad wõõrile läinud, ta oli üffi. Ta langes oma woodisje ja wajutas näo patjade sisse, et keegi ta walulist nuussumist ei kuuleks. Nii wiibis ta palwes pooleni ööni. Ta meelest oli kõik rõõm ja ilu ta elust kadunud. Oma enese kahju walu kõrwas tundis ta süda veel niisama walu oma lahkunud sõbra meelemõruduse ja kurwa kibeduse üle — ja ta ei mõinud enam parata.

Sues oli pilkane pime; wihma piisad langesiwad raskesti wastu aient, ja tuul hulus haledasti.

Aegamööda jäi ta rahulisemaks ja hakkas järele mõtlema. Mis oli ta siis kurja teinud, et ta nüüd nii ahastas ja leinas? Oli ta süüdi? Oli ta siis wabal tahtmisel Hansu tähelepanemata jätnud ja teda meelega äritada tahtnud? Oli tal kõige vähematgi huwitust noore fooliõpetaja kohta? Kõigest jellest ei leidnud ta oma hingest jälgegi. Sügaw kurbtus oli ahtijeks rõõmuks muutunud ja teda enesega ühes wedanud kui fewadine suur wesi. Hansu wastu oli korraga häbelik meel müüriks ees. Uba poole wõis sisemine elawus ja erutus, mis Hansu mõjul ärganud, takistamata woolata.

Wõis ta enesele jeda süüts arvata, mille üle tal mõnnu mõtelda ei ta arupidada ei olnud, mis teadmata ta üle oli tulnud? See järeldus oli ta saatus, mida ta kandma pidi, oli ta riist, mis ta enese pääle wõtma pidi, ja ta tahtis seda nurnata ja kannatlikult teha. — Armastus on pikameeleline ja helde, kannatab, loodab ja usub kõik. Mis wõis ta parata et Hansu armastuse kannatus ja usaldus efimeje proowiga katkes! —

Neiule tuliwad endised ühtlufad ilmad meelde. Rõõmsalt ja tänulikult oliwad nad wäljas wiibides veel sügisel suwe rõõmu maitšnud. Kui mõistmata, kui keegi selle üle nutaks

ja ahastaks, et nüüd õues tuul hulub ja vihma sajab — ja siisgi, elu lewadel on niijagune kahju kergem kanda, siis on lootust — kuna nüüd wiimne päikesekiir kadunud on!

Ohates pani tütarlaps käed kofku ja palwetas tana, tana...

Sumalarahu südames uinus ta magama.

Hans Muru sõitis õõfise rongiga põhja poole, kus wihamatilgad jääks taretasimad.

Kuu ja läht.

*Kuu laotas laiati sära, läks selgeks mustjas öö;
Siis kadus ta jällegi ära, jäi järele walkejas wöö.*

*Kuid peagi suurema jõuuga ta tõusis nii wägewalt,
Ja nõnda kui salaja nõuuga ta helkis nii heledalt...*

*Ma aiman ja märkan ka juba, et tähele ligineb ta
Ning palub t'alt ihaldes luba: Oh tohiks sind suudelda!...*

*Täht wihastas hirmsasti ära ja peitis end pilwesse;
Kuu kaotas kullase sära, jäi kurwalt siis mõttesse...*

E. T.

Terwitus.

Ma jälle püha Gesti pinda
 Wõin terwitada koduteel,
 Mul rõõmul laenetama rinda
 Sa paned, kallis kodufeel . . .

Ma jälle kodus! Kuldne sõna!
 Sind kuulen tuule kohinas,
 Sind tuhatfordje helinaga
 Mull' fordab mets ja nurm ja aas.

Ja kõik see nagu walab mulle
 Uut wärskust tardun'd waimusse,
 Ma tunnen elujõuudu jälle,
 Mis jaadab tegewusele.

Jah tööle! Tööle sinu kasuks,
 Mu kodurahwas, kodumaa,
 Kõik jõuudu sulle tuua tasuks
 See eest, mis saanud, tahan ma.

Seks palun kõrgemat mull' anda
 Mu teele jõuudu, õnnistust,
 Et leel mul ifka täidaks rinda,
 Et waim ei tunneks wäsimust.

S. Pöögelmann.

Karen.

Alexander L. Kielland'i jutufene.

Gesti feelde Joh. Lepa.

Kararupi mõrastemajas teenis üks aeg tüdruk; selle tüdruku nimi oli Karen. Ta talitas kõikide eest; perenaist ei maks-
 nud nimetadagi — see käis aga ainult tubasid mööda ja
 otstis mõtmeid. Aga rahwast oli siin alati palju: kõigest
 ümbrusest tuldi sügise õhtutel siin kofku, et klaas wiina juua

ehk jälle muidu niisama istuda; külmale käes fangeks jäänud ja finitseks läinud teekäijad tulivad jaabastega kolistades sisse ja jõivad rühkides, et ennaft kuni järgmise jaamani kinnitada ja joojendada. Karen jõudis kõikidega walmis saada, ehk ta küll, nagu näha, ei tõltanud, waid rahulikult talitas.

Wäikene, kõhnafene, ehk küll õige noor, kuid alati tõsine ja waitne, ei wõinud ta läbisõitjatele jellidele meelituseks olla, aga selle eest tundsiwad jälle alatiseid küsalised, kes kohwi ruttu ja palawalt saada armastasiwad, tema wäärtust. Randelaud käes, libises ta läbi küsaliste hulga, kes juttu katkestasiwad ja ruttu kõrwale hoidsiwad, et armsale neiuksesele teed anda, ja waatasiwad häämeelega temale järele.

Kui tema suured ja hallid filmad kellegi pääle waatasiwad, siis waatasiwad nad ka selsamal ajal kuhugile kõrwale . . . kaugele, aga fulmud tõusiwad, nagu millegi üle inestades, kumeralt kõrgele.

Sellepärast mõtlesiwad ka wõõrastemajas käijad, et ta midagi aru ei saa, mis temale räägitakse, aga ta sai kõik wäga hästi aru ja ei efsinud millalgi. Näitas, nagu oleks ta alati midagi kuulanud, midagi järele waadanud . . . oodanud . . . millegi üle unistanud.

Külm ja winge tuul ajas suuri ja raskeid laeneid Atlanti merest üles ja, niiske ning soolane, hüppas ta wee piiskadega ja wahuga kaldale; kui ta aga siin mere pilliroogudega üle kaswanud liiwa-küngastelt liiwa kaasa wõttis, sai ta kuuwemaks ja jäi tajasemaks, nõnda et ta wiimaks Krarupi wõõrastemaja juurde jõudes kõik oma jõuudu koftu pidi wõtma, et talli uft lahti fiskuda.

Suure kolinaga läfsiwad ufjed lahti; tuul tungis talli, täitis selle oma tõmbujega ja tormas siis läbi pooleli awatud ufse koofti. Tõmbuse läbi läfsiwad ka wastuseinas olewad ufjed lahti, ja tuul tormas wõidumehena läbi talli, pani laes rippuma laterna liifuma, fiskus tallipoisi pääft kübara ära ja kandis ühes enefega pimedusesse, fiskus hobustel waibad selja päält üle pää ja puhus walge fana õrrelt maha, otse weega täidetud toobrisse.

Ruff tõstis suuri kija, tallipoijs saatis wande-ja sõimusõnu tuulele järele, kanad kaagutasivad, kook tuli suitu täis, hobused puristasivad rahutult ja tagusivad kappadega vastu kiwisid; ijegi pardid, kes künade juures angeldasivad, et esimestena laiali pillatud kaarte kallale pääseda, hakkasivad prääksuma, aga tuul kohises ja mühises suure lärmiga, kuni wiimaks toast laks noortmeest tulivad ja selgadega vastu usti toetades selle kinni panivad, mida tehes neil tule-jädemed piipudest habemesse lenda-
sivad.

Pääle nende mägitööde tormas tuul alla kanarpikusse, jook-
sis mööda sügawaid kraawisid edasi ja lendas siis wõdrastemajast poole penifoorma kaugusel olewa posti-tõlla kallale.

„Tont teda wõtku: millalgi ei jõua ta wälja kannatada, kuni meie Krarupi wõdrastemajani jõuaks!“ ümises postipoijs Andres ja sõhwas higistele hobustele piitjaga.

Need sõnad käisivad postiljoni pihta, kes juba küll wist tahtekümnemat forda tõlla afna awas ja temale midagi hüüdis. Efti oli see sõbraline kutsumine wõdrastemajas ühes-
koos pits wiina ära juua, aga pärast kadus sõbraline toon, afen laks suure mürinaga lahti, ja selle läbi saadeti niihästi hobustele kui ka postipoijsile niisuguseid meelituse-sõnu, mille üle wiimane põrmugi rõõmu ei olets tunnud, kui ta neid olets kuulnud.

Uga tuul puhus selle aja sees madalalt mööda maad ja hulus nõnda imeliselt fuiwanud kanarpikus. Oli täiskuu, kuid fuuwalgus pääses waewalt läbi pilwede ja walgustas nõrga ja udufe walgusena ümbrust.

Krarupi wõdrastemaja taga oli turba-soo, tume, süga-
wate ning hädaohtliste laukadega. Kadakate ja kanarpiku põõ-
saste wahel keerles aga petlik muru-wõõt, mis nagu tee wälja nägi ja just kõige sügawama turba-lauka kaldal lõppes.

Selle muru-wõõdi pääle oli ennast rebane lamades ära peitnud ja luuras jäneft, kes hooletult tema ligidal ühe mätta päält teise pääle fargas.

Rebane teadis, et jänes nõnda hilja kuigi kaugele enam ei jookse. Ettemaatlikult tõstis ta oma terawa nina üles ja taganes õige tafa tagasi, et sündsat kohta wälja walida, kust näha olets olnud, kus jänes oma hüppamise lõpetab ja maha heidab. Sellesama aja sees mõtles ta iseenesega rahul olles,

et rebased päew päewalt ifka targemaks lähewad, aga jänesed ifka lollimaks ja lollimaks.

Wõõrastemajas oli suur segadus: kaks taubamaja asjus reisijat selli tellisimad endale praetud jäneft; peremees oli T-s ofsjonil, ja sellepärast pidi adwokat, kes asjatalituse pärast peremehega kokku tahtis saada, oma asju perenaesega diendama, wiimane pidi pikka aruannet päält kuulama ja wäga tähtsa firja wastu wõtma, mis läbi ta üsna pää kaotas. Kolde ees seisjis külaline ja küsis pudel sooda - wett, kaks kalakauplejat nõudsiwad juba kolmandat korda kohwi juurde konjakk; wõõrastemaja töömees seisjis tühja küünlajalaga ja ootas küünalt, aga pikk ja kuimetanud talumees wahtis hoolsalt Karenit järele: ta pidi ühest kroonist peenikest raha tagasi saama.

Uga Karen käis edasi ja tagasi, ilma tõttamata ja ilma segasjeks saamata, ehk küll wõimata näitas olewat kõife meeles pidada ja kõigega walnis saada. Tema suured filmad ja imes-tawad fulmud läksiwad veel laiemali, nagu oleks nad midagi oodanud; wäikest pääd hoidis ta otse ja liikumata ja püüdis ifka tõsiseks jääda ja mitte midagi unustada. Tema siuline willane riie oli wäga kitsaks jäänud, ja krae soonis kaelasse, mis läbi naha päale wäikene molt nähtawale ilmus „Mis-jugune walge kael sel neiu on!“ ütles üks kalakauplejatest; need oliwad noored mehed ja rääkisiwad Karenist, nagu õiged asjatundjad kunagi.

„Täna tuleb post õige wara,“ ütles keegi afna juures istuwatest külalistest. Hoowi pääl oli wanfri müüriat kuulda; talli uks läks lahti, uuesti tungis tuul sisse, ja kõõgisti tuli jälle suitsu tuppä.

Karen lippas just sel filmapilgul kööki, kui toa uks lahti läks. Sisse tuli postiljon ja termitas kõiki üleüldise kummar-dusega.

See oli pikk ilus meesterahwas, tumedate filmadega, fräs-sus habemega ja käharate mustjate juukstega. Tema pikka, punasest kalewist tehtud mantlit ilustas juur farwane krae, mis olade päale maha oli keeratud.

Kõik wilets walguis, mis kabeft leti kohal rippuwast lam-bist tuli, tõttas ennaft punase wärwiga, mis siis toas walitse-ma halli ja mustja wärwi seas nõnda filmapaistew oli, nagu oma armsamaga ühendama. Ja pikk meesterahwas, wäike-se kähara pääga, laia kraega ja pifa hele-punase mantliga näi-

tas siin jelles madalas ja juitfuses toas iluduse ja toreduse ime olewat.

Karen tuli warsti fandealujega tagfi; ta lastis oma pää õige madalale wajuda, nõnda et tema nägu sugugi näha ei olnud, ja hakkas kärmefti ühe juureft teife juurde käima.

Sellide poolt tellitud praaditud jänefe pani ta kalakauplejate ette, aga kõrwal toas istuwatele sellidele wiis ta pudeli sooda-wett. Raha tagafi ootaw talumees sai raswa - küünla, aga raha pistis Karen, jälle wälja minnes, kolde ees seiswale ja sooda-wett ootawale mehele pihku.

Perenaene oli sel ajal üsna meele ära heitmisel; tõfi, ta leidis küll mõtmed üsna ootamata kätte, aga selle eest kaotas jälle adwokat tirja ära. Segadus mõõrastemajas oli kõige kõrgemal tipul; üksigi ei saanud, mis ta soowis, ja kõik kirjasiwad, sekkid kõlistasiwad wahet pidamata kella, kalakauplejad tahtfiwad endid jurnuks naerda, kui nad endi ees talbriku pääl laiali sirutatud käppadega jäneft nägiwad lamawat, aga raha tagafi ootaw talumees patfutas raswa - küünlaga wastu pere-naeie õla. Selle jegaufe ajal oli Karen, ei tea kuhu, ära kadunud.

Andres istus puffi — mõõrastemaja - poisj hakkas wärawat lahti tegema; faks tollas istumat sõitjat hakkasiwad juba kannatust kaotama. Hobused awaldaifiwad ka kärsitust, ehk neil küll midagi rõõmustawat ees ei seisnud, aga tuul hulus ja puhus talli mööda.

Wiimaks tuli postiljon, oma juurmantel kae pääl. Tõlla juurde jõudes palus ta wabandust, et ta ennast nõnda kaua oli oodata lasknud. Latern walgustas tema nägu, mis õige äritatud näitas olewat, mida ta kutsjari juurde puki pääle ronides ifegi naeratades üles tunnistas.

Wärawad läkfiwad lahti, ja tõld hakkas liikuma. Andres jättis hobuste sundimise järele: ei olnud ju enam kuhugile tarwis tõttata. Aeg ajalt waatas ta wargfi oma kõrwal istuwa postiljoni pääle, aga see istus ja naeratas ja lubas tuulol oma juukfeid safiida.

Andres naeratas ka: ta märkas midagi.

Tuul saatis tõlda funi teekäanafuni, siis tormas ta jälle lagendifule ja hulus ning wingus fääl nõnda imelikelt kuiwanud fanarpiku seas. Rebane waritfes ifka weel; kõik oli kõige

hoolkamini wälja arwatud, nüüd pidi jänēs warsti lõfsu langema.

Karen ilmus wõõrastemajas jälle nähtawale ja segadus hakkas wäheawwal kaduma. Dotaw talumees pääses raswaküünlast lahti ja jai oma raha tagasi, ja sellid tormasiwad praetud jänese kallale.

Perenaene pahandas natuke, aga ei sõimanud Karenit: keegi ei wõinud millalgi Karenit sõimata.

Tasa ja pikkamisi hakkas ta jälle ühe juurest teise juurde käima; rahu ja waikus, tema alatijed seltsilijed, hakkasiwad jälle selles soojas ja pooltumedas toas walitsema. Ja kalakauplejad, kui nad oma konjasi lohwi juurde kätte olivad saanud, hakkasiwad Karenit üsna armastama. Tema põskedele ilmus õrn puna, ja wäikene, pool tagasi hoitud naeratus mängis suu nurkades, aga kui ta juhtumise kaupa kalakauplejate pääle waatas, siis põletas see waade neid nagu äife.

Kui Karen kalakauplejate waateid enese pääl tundis, tõttas ta ära kõrwale tuppa, kus sellid istusiwad ja hakkas leti taga thee-lusikaid pesema.

„Kas panid seda postiljoni tähele?“ küsis üks sell teise käest.

„Minult korra wõisin pilku tema pääle wifata: ta läks ju kohe jälle wälja,“ wastas see täis topitud suuga.

„Bägana ilus mees! Ma tantšisin tema pulmas.“

„Kas ta naesemees on?“

„Kuidas siis! Tal on kaks lastgi. Tema naene on wõõrastemajapidaja tütar Alsterist. Ma jõudsin just pulmapäewal sinna. Waat', see oli alles weel lustiline ja lõbus töö!“

Karen lastis lusikad käest maha kukkuda ja tõttas uksest wälja. Ta ei kuulnud midagi, mis temale üteldi. Ta läks üle õue oma tuppa ja keeras ukse enese järele lukku. Siisumata wahtis ta pimedusesse, ta hoidis oma pääd ja oma rinda kabe käega finni ja hoigas — ta ei mõistnud midagi, mitte midagi.

Kui ta oma perenaist haledasti: „Karen, armas Karen!“ kuulis hüüdmat, käis warin üle tema keha ja ta jooksis õue pääle, aga jäält ifka edasi, edasi kanarpiku lagendikule.

Kanarpiku pöösjaste wahel lookles reheline muru-wõõt, mis hämaruses nagu tee wälja nägi ja just kõige sügawama ja hädasohtlisema turba-lauka kaldal lõppes.

Jänes tõmbas kõrvad kinni ja jäi kuulama: ta kuulis wees sulpsu. Ta kargas maast üles ja pani nagu meeletu jooksuma, pikfade hüpetega ühe mätta päält teise pääle karates.

Rebane ajas oma terava nina püsti ja vaatas imestades jänelele järele. Tema ei kuulnud mingisugust sulpsu. Kõlvide rebase kunsti-reeglite järele hakkas ta luurates minema ja puges sügawasje auku ja sellepääle kindel olles, et ta wähe-matgi wiga oma arwesse ei olnud teinud, ei saanud ta jänele putkupaneku põhjusest põrmugi aru. Kaua seisis ta, pää püsti, piff karwane saba jorgu lastud ja mõtles: kas jänesed peaks targemaks minema, wõi rebased rumalamaks?

Uga tuul hulus ja wingus ja kui ta suure hulga maad läbi oli jooksnud, muutus ta õhtu tuulest põhja tuuleks, siis hommiku tuuleks, sellejärele lõuna tuuleks ja wiimaks puhus ta jälle õhtu tuulena üle Atlanti mere, tormas kaldal kasmawate pilliroogude kallale ja hulus ning wingus nõnda imeliselt ja haledasii kanarpikus.

Kuid Krarupi wõõrastemajas ei olnud enam kaht imestawat halli filma ja kitsaks jäänud sinist riidet. Perenaene kurwas-tas enam, kui millalgi enne: ta ei saanud sellest aru; keegi ei wõinud sellest pääle kutsar Andrese ja weel . . . ühe inimese aru saada.

Sellest ajast kõnelesiwad wanad inimesed sagedasti, kui nad nooremaid waimustuje eest tõsiselt hoiatada tahtsiwad, järg-miselt: „Krarupi wõõrastemajas teenis üks aeg tüdruk; selle tüdruku nimi oli Karen.“

Ware sed.

Juhani Aho järele Soome keelest G. S.

Me tunneme teda kõik, warest, lihtkodanikke lindude riigis, oleme kuulnud tema häält, mis meile igast metsatukast kraaksumalt vastu kõlab, näinud tema pugu, jeda alati ühemoelisi watti ja neid alati räpaseid halla püksiid ning westi.

See on tema, kes praegust lindude maailma walitseb, kes sellele oma wärwi annab ja oma pitsati päale surub. Sest üldine arwamine lindude wabariigis on warese päralt. See on tema, kes jeda loob ja kõigil aegadel ja kõigis paigus tühja maa päale asunud wabadiku talust merelinna wäliste sadamani tuttawaiks teeb.

Ju wara fewadel, kui muud linnud weel reisil, on wares siin ja lasseb oma häält üle uinuwate hangede kuulda, kima ta selle juures ise waitseid teesid mööda, mille warandusi ta oma wõimu alla on rittanud wõtma, edasi tagasi kessi. Suwel kuulame tema kisa ilusamatel õhtutel ja kaunitematel hommikutel, ning see lämmatab kão kulumise, õöpiku lastutamise ja lookesegi loõrituse. Ja kui sügise on tulnud ja teised linnud ära läinud, wiibib wares weel meie põldudel ja lõbustab meie elu oma muusikaga.

Meie ei wõi ühtegi aastaaega mõelda ega jüda ühtegi elumärsket tundmust meelde tuletada, kuhu mitte mõnda mälestust temast poleks liitunud. Istusime afna ääres ja ilutsesime juwise looduse toreduse üle, — ju lendas ta laisalt meist mööda järwelt metsa, sõudsjime warajal hommikul ranna äärt

ligi, ju hüppas ta einet otsides niidul, käisime öö hämaruses ükshilut metsa jalgrada, ju kahises kask, ja kraatsim pariv ärfas üles meid rikutud unerahu eest söimama. Igal pool nägime meie neid, igalpool kuulsime neid.

Alga ehk tema küll oma soowide ja püüete poolest lihtkohanis ongi, ehk tema küll kõigis oludes läbi tuleb ja igalpool lõbustust leiab, on tema siiski juur maiuse tagaajaja ja oskab elu hõlpsuse ning tarvituste pääle, mida haridus patub, rõhku panna. Kui tarwis, lepiab ta ka sellega, et oma einet tagaüel peab, kuid tema oskab ka tooreste munade ja laululindude poegade kulus õnnelikul juhtumisel lauda fatta. Tema patserdab küll mudaseid järwerandasid mööda ja peab poristel soo-mülgastel konnade pääle jahti, aga on tihti ka üsna kaugele mere pääl kalu püüdnud. Oma pesa ehitab ta ikka kõige parematesse puudesse, näituseks kähara mämma otja soo ääres; kui aga järwe neemel wana tammi wõi põline kuuft juhtub kasmama, kust kaunis waatepilt üle terve ümbruse awaneb, siis wõid kindel olla, et jäält tema juwemaja leiab, mis paiga ta ju hää tüki aega enne teiste lindude tulekut üleskohtuselt enesele oli pärinud.

Sääl istub neid karjakaupa õhtu eel päewasteist juhtumistest lobijemas ning homsetest toimetustest ja murest ettewõtetest kõnet pidamas. Täis iseenesega rahulolemist puhastawad nad nofkadega oma sulgi ja pugu ja westawad oma asjadest, nii kui poleks muid maailmas olemasgi ja nagu oleks kõik ainult nende tarwis olemas... Nende tarwis lasj mõisaherra oma niidu ja kesaunurme üles künda, nende tarwis külmab talumees rukkist, nende söögi tarwis lähed kalamees saarestikus silgupüügile ja nende tarwitust silmas pidades seab linnupüüdja tagamaadel oma paelad metjaradadele.

— Kaa! kaa! Selle eest neile auu ja kiitust! — ja see on ainuke tunnistus, mida waresed armulikult ja suuremeelselt kõigile neile annawad, kes terve päewa nende hääks tööd teewad ja waewa näewad.

Ja kui nad siin nii istuwad ja enmast juba öösihale rahule walmistawad, kuuldu metkask korraka hukkamist, ja ööku! lendab raendifn pääle ühe kuuwanud puu otja, kus ta jäneste ja metshiirte hulkuma tulekut tahab oodata... Kraatsim hüüd, meeleärakeitline diskant kõlab sadadest kõrdest, offasmetis praksib kui tule käes, ja hirmsas wihas fargab wares wiha-

aluse kallale, teda teotama, jeda mõõrast, üksikut ja salalisku ja neist nii isejugust elikat, sest waresed ei wihta midagi nii kui jeda, kes teistjugu on kui nemad ise. Nad karjuwad tema kõrwad luffu, nokiwad teda tagant, peksawad tema selga, heidawad pori tema silmaadesse! Onnetu wahetab paika ja otsib mænna ladwas warju, aga nüüd tuleb neid sadadena, suurtes sõjahulkades kõigilt ilmakaaredelt, järwesaartelt, põldudelt, wainudelt, metsadest üheainsa kallale, — ja häbistatult põgeneb metsa suur müstiker mäe sees olewasse õõsi pelgu. Kuid waresed sajatawad weel kaua, enne kui rahule jääwad, firuwad, teotawad ja räägiwad sellest paha, kes nende platši pääle julgus ilmuda. Ja weel unesgi näewad nad oma ees temast wiirastust — kiirgawaid silmi, ümmargust pääd, püsti kõrwu ja kumerat nokka, ärtawad unest ja karjatawad kui luupainajast pääsfeides.

Waevalt on hommik koitnud ja wares liifuma minemisele walmistama hakanud, kui põuakulli kiejendamine ülevalt õhu ruumiist alla fajab. Põuakull, õhuriigi aadelimees ja julge rüütel, on warestele niisama wastumeelne kui õõkull, hämarate metsjade haldjas. Kuid see on kardetaw wihamees, ei jellele selga saa, see tõuseb ikka kõrgemale ja waritseb säält ülevalt.

Ei ole nüüd kellegil lusti tema kallale minna, ehk ta küll säält naerab ja hirmkitab, kisab ja rikkab. Tulgu nad aga! Kuid warestel ei sünni wälja näidata, et nad pelgawad. Teadku see põuakull ka, et siin mehi on, niipalju kui tarwis! Ja wana wares tõstab tumedalt häält ja teised wõtawad temast eeskuju ja kraakjuwad. Siis tahawad mõningad walitud, wareste hõimu wanemad, hää eesmärgi läbi teistest ette käia, lendawad kõrgemale kuuse otsa, wõtawad siit hoogu ja tõusewad natuke üles poole, ikka nagu põuakulli taga ajades. See aga ei wiitsi warestega riidu norida, kerkib korra tiibasi liigutades niisama palju kui waresed wiiskümmend forda wiisutades ja kaob warsti pea täiesti wareste silmist. Aga wareste wanemad ei kahkle selle üle sugugi, et ta nende eest põgeneb. Waakudes lehwitawad nad tiibu, usuwad endid ju ijegi põuakullid, rüütlid, olewat ja hakkawad kõrgelt alla jeltiimeeste poole waakuma, kes neile rõõmutubinas järele on tulnud, raputawad saba, peksawad tiibu, on ju tasakaalu kaotamas ja päästawad endid wiimaks, koiwad meeleärakeitlikult sirgu actud, lähemasse aia teibasse.

Kull farjub jälle kõrguses . . . farjugu . . . meie waresed oleme maa pääl. . . Meie päralt on maad, meie päralt kõik kuu pind, põllud metsad ja järwe rannad!

Nende päralt on need, nende päralt muu kõik, pääle asumata, lagedate maade, sest jääl wares ei wiibi. Sääl tõstat kõrges õhuriigis häält kottas, lindude kuningas, ainufene, feda wares nii kardab, et teda nähes häältgi ei julge teha. Ei wiibi tema ka kangel lahtiste merede pääl — üle nende ei ole warest tiivad kunagi kandnud.

* * *

Soome on wareste kodumaa — nagu kõik teisedgi maad. Kuid Soome wares põgeneb siiski kõige pahemal leht talwe ajal lõunasse, wäljamaile, vähemalt rikkamad teewad feda. Peterburg on nende Pariis, Narwa nende Nizza. Aga nüüd on nad jäält ju kõik tagasi pööranud ja sejong on Soomes alanud.

Soosin toona juksedega kewadiseid hangi mööda ja kuulsin metsatukast kraaksumist ja waakumist, lühikesi ja pikki häälesid, oli nagu oleksiwad ühed kõnet pidanud ja teised matuselaulusid laulnud. Ei olnud feda iganesgi harilikudelt õhtu koosolekutelt kuulda olnud, hääledest kõlas kurblik toon, mida wareste juures harwa juhtub. Eibisesin tasakesi sinnapoole ja tuln raendiku äärde, mille keskel kõrgepoolne kiwi oli ja kiwi ümber puudes ja maas päratu hull warseid. Kiwi pääl oli lume sees surnud lõofene selili, jalad kähwarasse kottu kistud.

Arwasin esmalt, et need waresed oliwad, kes teda oliwad surmale sundinud ja tapnud, nagu ma nende wiisi teadsin olewat, ja et nad nüüd saagi pärast protsesseiwad. Kuid pea märkasin ma oma eksitust, sest järsku lendas „warest wares“ kõrgesse kuuksse, kõik mured waiksseiwad auupaklikult, ja Jaak pidas neile järgmise kõne:

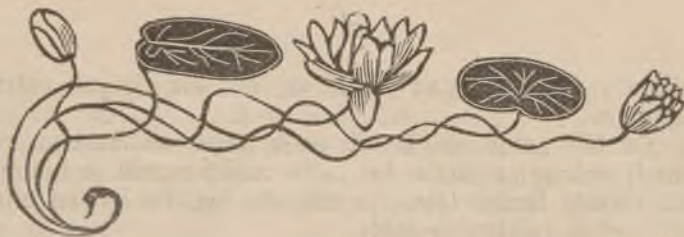
— Kaa! — sõnas tema ja kõhis, sest warestegi kurf on siis alati haige, kui neil tarwis on kõnet pidama hakata. — Kaa! — Siin sina nüüd oled, waene linnufene, sinust on kahju, et sa enne surid, kui suwi tuli. Kuid see oli sinu oma süü. Eks ma hoiatanud sind jääl Wirurannas, kui wiimast korda koos olime, et ära tule siia enne, kui mind kutsuma kuuled. Kewade ei tule enne, kui mina tema tulema laulan. Aga

šina tulid, ei küsinud mitte selle järele, tahtsid kewade kästjalga olla ja oma häält enne mind kuulda lasta. Olesid ehk siisgi meel pääsenud, kui olesid enese üle waltisenud, minult nõnu küsinud ja maa pääl püsinud. Aga ei, õhureiiki püüdsid šina. Tühja kõhuga ja kergetes sumerietes ja jääl päewad otša lööritasid. Tuligi, nagu ma ette ära ütlesin: ša külmetasid, jäid haigeks ja juwad. Ei üks loofene juwe tee, ei tee kaksigi loofest, loofene ei tee üleüldse juwe. See on wares, kes juwe teeb, wares, kes wagu mööda käib. Sinagi oleks möinud wagu mööda käia ja põllulinnuks jääda, kelleks ja dieti oled loodud, ei oleks sinu ilusad tiiwakesed siis enneaegu kattunud. Olesid ikka meid oma loõritamisega lõbustanud, nagu muidu alati ennegi. Ka mina olen laulif, aga mina ei ole eladesgi püüdnud kõrgemale lennata kui tiiwad kannawad. Mina olen alati sellega leppinud, et aia teibast ja kuuse ladwast laulan. Olesid šina minu šona kuulnud, olesid ka šina šamašugune laulja olnud kui minagi. Aga nüüd ei ole mulle muud järele jäänud, kui wiimse raske kohujena šaa! — šaa — frantsi šinu enneaegsele hauale lasta ja šind selle kõige eest kiita, mis ja meile olid ja waa! — waa — wähest ka, mis ollagi oleks möinud.

Ju wailis wares, lõpetas oma kõne, mida liigutuse-muutsumised mõndagi korda oliwad reganud, lehwitas tiibu ja laskis fiwi üle lennates pärja šurnud loofese hauale.

Ja teised waresed seisiwad ümber ning oliwad šugawasti liigutatud.

Kuudas raha tehtakse.

Kes ei teaks raha — seda ära määratud rasluse proowi, fuju ja firjaga wäikest metalli tükki, mis ilmas kõik rattad käima seab? Aga kus ja kuidas teda tehtakse, seda teawad wististi väga vähesed. —

Raha walmistamise ja laialilaotamise õigus on üksnes riigiwaltimise päralt, ja seda õigust nimetatakse r a h a - r e g a - liaks. Walitjusel on rahalöömiseks iseäraline sellekohane asutus — r a h a p a d a. Weneriigi rahapada, praegusel ajal kõige suurem ilmas, asub Peterburis, Petropawlowski kindluses, ja seisab rahaministeriumi ülewaatuse all. Rahapaja tegewuse ja forra üle on iseäraline seadus wälja antud, kuna ülewaatamine r a h a p a j a ü l e m a — praegu jalandumiku N. P. Follen-dorfi kätte on usaldatud.

Kõik kuld ja hõbe, mis raha walmistamiseks määratud, jaadetakse leiupaitadest killawoorides rahapajasse. Toodud metalli arm tähendatakse sellekohastesse raamatutesse üles. Selle järele läheb metall sulatamisele, nimelt puhastamise pärast, sest et leiupaitadest toodud metallid alati mitmesuguste segudega ühendatud on. Puhtale metallile antakse telliskivi fuju.

Kuid puhtas olekus ei tarwitata metalli raha walamiseks, wäljaarwatud wast, sest et üleliigse pehmuse tõttu firi niisugustelt rahadelt peagi ära kuluks. Sellepärast lisatakse kullale ja hõbedale teatud osa waske juurde, ja raha tehtakse p o b e e r i t u d metallist, mis määratud armus puhtast metallist ja lihandusest wõi ligaturast koos on. Probeeritud nimetatakse see metall sellepärast, et puhta metalli arm sulatises p r o b e nime kannab.

Arvanägemine ja teadus on kindlaks teinud, et raha tarwis kõige sündsam niisugune sulatis on, kus 9 jao puhta metalli kohta üks jagu waske on juurde lisatud. See sulatis

nimetatakse rahasulatifeks ja on pea kõigis riikides tarvitatav.

On käst antud nii ja nii palju raha valmistada, siis arvatakse rahapajas järele, kui palju puhast metalli ja lisandusi selleks korraks tarvis läheb, ja mõetakse siis, kui see on otsustatud, metalli sulatamine käpile.

See julatatakse tiglites (pottides), mis fulla tarbeks grafidist, hõbeda tarvis malmist on. Kui metall hula on, segatakse teda läbi ja ammutatakse kriidiga hõõrutud raudkappades iseäralistesse wormidesse, mida w a l a m i s e - w o r m i d e k s kutsutakse.

Walamise = wormid on tahwlistest reast koos; nad pigistatakse üleüldise kruuwi läbi kofku. Et tegelikult väga raske on niisugust julatist valmistada, milles punkti päält $\frac{2}{10}$, või kuidas rahaasjanduses tähendatakse, $\frac{900}{1000}$ jagu puhast metalli ja $\frac{100}{1000}$ wäike oleks, siis on probes ka ka kõrwalekaldumine kuni $\frac{2}{1000}$ puhta metalli armu määrawast normist lubatud. Kõrwalekaldumist nimetatakse probe r e m e d i u m i k s. Kohe päale metalli ärawalamise katjutakse julatise probet järele, mis $\frac{998}{1000}$ ja $\frac{902}{1000}$ wahel võib kõluda, on see kõrgem või madalam, siis ei kõlba walatud metall mitte rahaks, waid teda peab uuesti ümber walama, kas ligatura või puhta metalli juurde lisamisega.

Hõbeda walamisel (Pilt 1.) katjutakse probet enne walamise = wormidesse ammutamist järele, mille tarwis tiglitest või pottidest ainult wäikene osa julatist mõetakse.

Mõnda sünniwad need kats esimest toimetust, mis j u l a - t a m i s e - k o j a s korda saadetakse, metalli j u l a t a m i n e ja w a l a m i s e - w o r m i d e s s e k a l d a m i n e. Et nüüd metall latifeste jarnastesse tiffidesse on walatud, mis umbes $1\frac{1}{2}$ jalga pikad ja üks ruuttoll paksud on, siis nimetatakse seda teist toimetust rahaasjanduses ka l a t t i d e w a l a m i s e k s.

Rahale tarwiliku paksuse andmiseks lastakse nad läbi iseäraliste poolide, mis neid piffadeks lintideks liisuwad. Seda toimetust nimetatakse s u r u m i s e k s ja õiendatakse s u r u - k o j a s.

Meie rahapajas on kaksteistkümmend paari poolist, mis tahi sajabohuse jõulise aurumafina abil käima pannakse.

Puulõliga määritud latid lastakse umbes kahetja korda läbi mitmesuguste poolide, ja et nad selle juureks tuliseks lä-

hewad ning praguneda mõivad, siis põletatakse neid iseäralises ahjus ringikäivate raudaluste pääl. Põletatud latid lähewad selle järele weni-tu-s-mašinasse, kus nad lähe terasest tahwlikese wahle pingu tõmmatakse, mis üksteisest nii kaugel seijawad, nagu seda walmistatawa raha paksuseks tarwis on.

Pilt 1. Hõbeda walamine.

Kui soowitud paks lint saab, siis lõikab rahameister sellest proowiratakse wälja ja kaalub ära. Kui see liig raske on, siis justeeritakse linti, s. o., lastakse weel kord läbi weni-tu-s-mašina.

Kiired.

6.

Dige raskusega lint või latt läheb läbilöömisele, iseäralisesse masinasse, mis kahe terasest tsilindri abil, mille läbimõõt tehtava raha läbimõõduga ühte langeb, raharattafesi välja lööb. Meie rahapaja masinad, mis rahapaja vanema meistri S. S. Hlebnikowi süsteemi järgi on sisse seatud, võivad minutis kuni 300 suurema raha ja 600 kuni 900 peenema raha ratast lüüa. Läbilöömisest järelejäänud metalli latt, mis siis kui võrk välja näeb, peksetakse kofku ja tuleb uuesti sulatusele. (Pilt 2.)

Pilt 2. Latikesle läbilöömine.

Läbilöömisest tulnud raharattad nimetatakse mustadeks, sest et nad tumeda vase-hapatisse forraga kaetud on. Neid musti rattaid põletatakse uuesti raudplaatide pääl, kui

aga rattad kullast on löödud — kinnistes raudpottides. Meie raha valmistamisel põletati kuni 1886 aastani ka kullast löödud rattaid lahtiste plaatide pääl, mispärast wass päältpoolt ära põles ja kuldrahad kollase wärwi saidwad. Nüüd aga on meie kullal punakas — loomulik sulatise wärw, kus $\frac{900}{1000}$ jagu puhast kulda ja $\frac{100}{1000}$ wasse sees on.

Kui rattad tumepunaseks on aetud, siis lastakse nad weenõusse, kust nad jahutamise järele haljastusele lähewad.

Rattafeste haljastamine sünnib järgmiselt. Nad kallatakse puust waati, millel külje sees augud on. Riisugune waat keerleb telje ümber suure riista sees, kus kergelt soojaks tehtud wäawlihapriis sees on. Sellest waadist lähewad rattad teise, mis weenduu sees weerleb, kus nad läbi pestakse ja siis ära kuivada lastakse. Selle jaoks tarwitatakse saepuru, mis wee enese jisse tõmbab; selle järele hõõrutakse rattad käterätikutega läbi (Pilt 3.) ja wiimaks pannakse nad kahetordsete seinetega katlasse, mille seinte wahelt auru läbi lastakse.

Puhastamise järele lähewad rattad äärestamise masinasse, kus raha ääre-firja trükkimise tarbeks raha kummigile küljele iseäralised ettepoole ulatamad äärisjed tehakse.

Äärestamise järele toimetatakse rattafeste sorteerimist. Kõik wildakad ja wigased rattad korjatakse kofu ja jaadetakse uuesti sulatamisele.

Selle järele sünnib rattafeste kaalumine, mille juures need, mis õigesti raskusest kergemad on, jällegi ümber sulatakse. Liig raskeid rattaid aga hõõweldatakse ja haljastatakse siis weel furd.

Kuldrattafeste kaalumiseks tarwitatakse ijesuguseid isetege waid (automat-) kaalusid, mis dünamomajina abil töötawad. (Pilt 4.) Kaal on klaasist fasti sees, kust metalltoru wälja ulatab, kuhu rattad lastakse. Rattafene kukub torust kaalukaufikese pääle, mille all teine toru on, mis selle riista all asuwasse fastisse wiib. Kui rattafesel õige raskus on, jääb kaalukaufis liikumataks ja alumine toru loodis seisma; kaufilt maha libisedes langeb ratas torusse ja jääb keskumiseks fasti, kotti wõi formi, mis mõniford fasti aset täidawad. Kui ratas kergem on kui õigus, siis tõuseb kaufikene üles, alumine toru kaldub pahemale poole — ja rattafene sattub paxe-

mapoolsesse fasti; kui ta aga raske on, siis vajub fau-
sifene alla, toru pöörab paremale poole — ja ratas fufub

Pilt 3. Rattakeste hahjastamine.

paremapoolsesse fasti. Nõnda jagunewad need rattakesed kol-
me liiki: õiged (normal), kerged ja raske. Kuid wa-
he nende raskuses ei tohi mitte üle ettemääratud normi —
raskuse remediumi — ulatada. Kuldraha remedium
on $\frac{2}{1000}$, hõberaha remedium — suuruse järgi — $\frac{12}{1000}$ kuni $\frac{50}{1000}$
jaoni. Pääle iga ühiku raharatta remediumi on ka suurema
hulga ühest fordist olewa raha kaalumisel oma kindel kaalu-
raskus määratud. Nõnda, näituseks, ei tohi 1000 rublatüki
raskus rohkem kui $\frac{7}{1000}$ jagu nende õigesti raskusest lahku minna.

Kui kaalumiseiga toimes oldakse, mõetakse heli proovimise ette. Seda tehakse sellepärast, et teada saada, kas rattafestest wähest mõni metalli kiht ei juhtu olema, mis üksteisega mitte hästi ühentatud pole. Sel otstarbel wiskab tööline rattafesti üksteise järele metallist kattega laua pääle, ja kui ratas ei helise, heidetakse ta förwale.

Pilt 4. Kullarattakeste kaalumine.

Heli poolest läbi proovitud rattad loetakse üle. Selleks on ijeäralsed ruut-lauad olemas. Tööline raputab rattad lauale ja seab neist nii palju ilusasti üksteise förwale, kui laua pääle ära märgitud plats mahutab. See aga on teatud osadesse jagatud, ja nii palju kui neid osasid sääl on, niipalju on ka rattaid. Säärane wiis on wäga lihtne, ferge ja kiire ning ei lasje kunagi eksida.

Ära loetud rattafesed forjatakse linastesse kottidesse ja toimetatakse trüki-jaoskonda kirja päälle trükkimiseks.

Masin, mida selleks tarvitatakse, on 1811 aastal Wene mae-insženeri N. Newjedomski üles leitud, sai aga Uhorni masina nime all üleüldiselt tarvitatavaks. Uhorn oli Saksa tehniker, kes Newjedomski leidust natuke muutis. Edasi täiendatiwad jeda veel Tonnelier ja Naumann. Meie rahapajal on 30 niisugust masinat, ja igaüks neist lööb minutis 70 raha.

Masinal on suure, tugewa malnisti raami taha jõuu-ratas kiirritatud, mida aur käima ajab. Ratas paneb isesuguse mehhanismuse töötama, see aga seab üles ja alla käiwa päälmise stempli ja lüffe-wärgi liikuma, mis kolusse riputatud rattafestest ühe alumise, liikumata seiswa stempli pääle tõukab. Et ülemise stempli löögi juures rattafene mitte kõrwale ei saaks pöruda, on nii seatud, et ta alumise stempli pääle kukkudes kõwasti trüki-rõnga wahele sattub. Ülemise stempli löögiga ilmub siis teisele küljele „firi,” teisele „kull,” ja kui päälmine stempel üles tõuseb, tõukab lüffe-wärgi rõngast walmis raha wälja ja kohe ka uue rattafese ajemele. Raha kukub toru mööda esmalt selle tarwis seatud nõuusse, jäält linastesse kotti. Jseäraline press teeb tööliisele võimalikuks masinat seisma jätta, kui see tarwilik on. (Pilt 5.)

Löödud rahad kaalutakse nuesta üle, loetakse laudade pääl läbi, aetakse siis linaste kottide sisse ning wiidakse riigipanka.

Meie rahapaja 30 masinaga wõiks kõige tungiwama tarwituse korral, kui nad ühtlasi töötawad, ühes tunnis 100,000 raharatast lüüa, mis kuld kümnerublalistena 1,000,000, hõberubladena 100,000 ja wass weerandkopikulistena 250 rubla wäärt on. Neid arwusid wõrreldes näeme, et wass weerandkopikuliste löömine hõbe kümnerublaliste löönijest 4,000 korda kallimaks läheb, jest et löömise kulud needsamad on, löödud rahasummad aga üksteisest 4,000 korda vähemad on.

Peterburi rahapada on wiimastel aastatel ainult kuld ja hõberaha löönud. Üks jagu rublasi ja wiiekümnekopikulisi oli Pariisi ja Brüsseli rahapajast tellitud, wassraha aga Birminghamis.

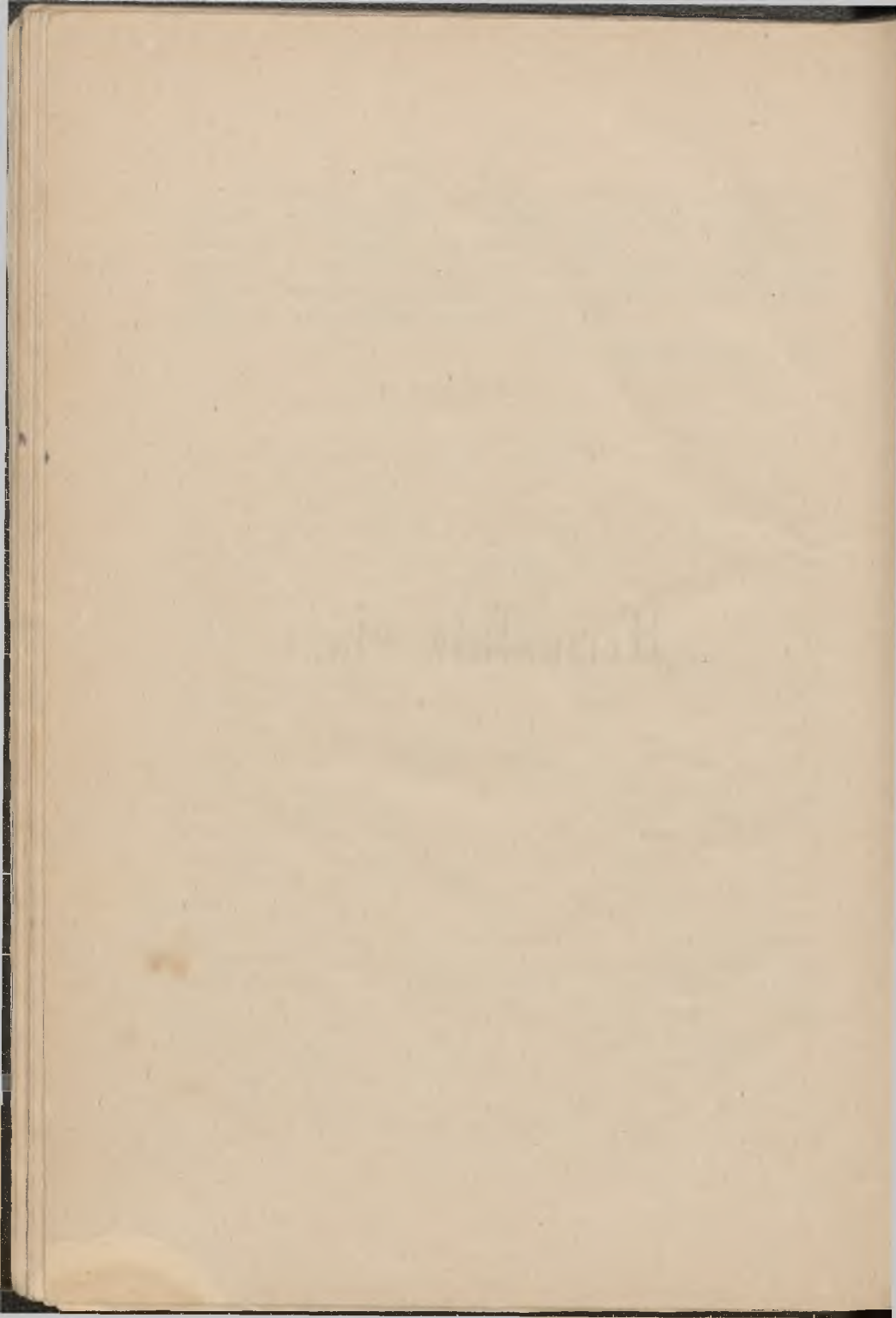
Pilt 3. Raha lõõmine.

Brüsseli ja Pariisi rahasid on Peterburi omadest kerge lahutada: viimastel on äärel päälfirja järele, mis puhta hõheda arvu rahas nimetab, sulumärkides tähed A. P. (Aleksander Gertow — rahategemise juhataja), kuna Pariisi rahadel nende tähtede asemel tähefene seisab, Brüsseli rubladel ja poolerublastel aga neid tähefesi (tärnifesi) kaks on.

P. v. Winkleri järele G. S.

Armistule ala.

Cesõnaks.

Armustus on asi, mis Gestiis veel väga wiletjal järjel seisab ja alles kõige hiljemal ajal osalt edenema on hakanud. Meid põhjusi harutada, mille tõttu armustus meil nii wisa on kodunema, ei ole meil siin mitte nõuu; sellest kõneleme pitemalt „Kiirte“ teises andes, kirjatöös „Mähtused Gesti kirjapõllult“. Lugu aga on kord juba nii, et paremadgi tööd, mis meie waeses kirjanduses ilmuvad, tarwilist tähelepanemist ei leia. Ja kui siis nende üle juttu tehtaksegi, siis on see enamasti soowitamine wõi mitte-soowitamine. Pääle selle etendawad omakasu ja erawaen wõi sõprus tihti oma alatur oja, nii et lugupidamine neistgi Gesti armustustest veel rohkem ära faob.

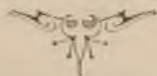
Et seda puudust wähegi parandada — ja juur puudus on see tingimata, — otsustasime „Kiirte“ ilukirjanduslistele ja teaduslistele töödele veel iseäralist „armustuse oja“ juurde asutada, kus meie asjalikk ja erawoole tui d armustusi tahame awaldada. Gesti kirjanduse edenemise tähelepanemiseks ja selle üle wähegi kindla pildi saamiseks pidi käesolewas andes üleüldine ülewaade Gesti kirjanduse kohta a. 1900. ilmuma, kus kõik tähtsamad tooded tähelepanemist oleks leidnud. Kuid nägime warsti ära, et seda plaani ümmarguselt läbi wiia wõimata oli. Meie raamat kippus liig paksuks paisuma ja armustus, mille ju nii mitmedgi tühja „puru“ ütlewad olema, pikemaks minema kui seda asjaolud lubawad. Raamatuid aga üksnes pääliskaudselt nimetada ja soowitada, see ei käinud meie põhjusemõttega kokku. Pääle selle tegi palju raskust ka see, et mõned tööd, nimelt teaduslikud, asjatundjat armustajat ei suutnud leida. Sellepärast jätsime, vähemalt praegusel puhul, selle nõuu katki ja paneme siin ainult mõnda

üksikut kirjanduse osa või üksikut toodet pisemalt tähele. Nagu lugejad märkavad, leidub siin põhjalikkumate armustuste kõrval ka niisuguseid, mis osalt ehk liig lühikesed on. See wiga tuleb sellest, et nad esialgse plaani järele — üleüldist ülemaadet anda — on kirjutatud, ja ruumiga õige kottuhoidlik pidi olema.

Pääle Eesti kirjanduse tahame selles „armustuse osas“ ka ilma kirjanduse woolusi erapooletuma armustuse walguses waadelda ja nende üle seletust anda. Eesti feeles ei ole sellest põllult seni peaaegu kui mitte midagi kirjutatud. Algust teeme selles andes kirjatööga „Naturalismusest kirjanduses“. —

Kui palju meil meie armustuse edendamise püüe korda läheb, saab ju awalik arwamine näitama. Igatahes jääb aga meie päralt teadmine, et meie selle kasuks midagi oleme püüdnud teha.

„Kiirte“ toim.

Naturalismusest kirjanduses.

Tõtt otsis taga Sokrates. „Mis on tõde?“ küsis Pilatus. Tõtt on kõik waimukangelased taga otsinud, tõtt iga rahwas, tõtt terve inimesesugu. Aga, nagu näha, ei ole meie päewadeni veel keegi selle küsimuse pääle: „mis on tõde?“ õiget wastust leidnud. Igal ringkonnal, igal rahwal, tihti ka igal üksikul inimesel on „oma“ tõde. Kui meie 19. aastajaja kirjanduse pääle lühikese pilgu heidame, siis näeme, et selles nagu suur rahutus, erutus olemas on. Säält paistab filma, et midagi otsitakse, aga mida? Eks tõtt. Säälsamas, kus kirjandus 18. aastajaja lõpul oli, pea jäälsamas on ta ka praegu. Edasi on ta wäga wähe nihkunud. Tööd on tehtud, aga see on suuremalt osalt wana maha kiskumine olnud, uut ei ole veel palju ajemele pandud. Aastajaja algul kirjanduses walitsew romantismuś lükati ümber, tema ajemele ilmus pea iga rahwa kirjanduse põllul realismuś, mis warsti ühe külgses naturalismuśes ja mõnes kohas koguni soap-kirjanduskes muutus. — Poola kirjanduses on veel praegugi wõit enam ehk wähem romantismuśes käes. Iseenesest mõista on Poola luulelaanes ka teisi õisi õitsemas. Et Poola kirjandus mitte teistega ühes ei ole sammunud, tuleb wististi küll sellest, et poolakad iseäranis suurt auufartust ja lugupidamist oma õrnema soo wastu awaldawad ja tema pääle mitte nagu tujude täitmise abinduu pääle ei waata. Naesterahwas on Poola kirjanduses päästja, kaitzja, kangelane, woorusline ja kõigiti paleusline olemus. Ei ole kusgil teises kirjanduses nõnda meelitawaid ja südant sütitawaid ja waimustawaid tpuusi olemas kui Poola kirjanduses. Tuletame näit. R a s z e w s k i kuulust romani „Resurrecturi“ meelde, milles noort neidu kujutatakse, kes ühe terve alla langenud, hukatusle

pühitsetud sugukonna uuele elule ja uuele jõnule äratab. Selle paleuslike neu kujutamine on nii suurepäraline ja mõjuv, et lugeja tahtku või tahtmata nagu nägemata mõimude läbi ennast selle olemuse poole tunneb tõmmatavat. Teine tähtjas kirjanik József Korzeniowski kujutab oma kirjatöösdes suurmeelsust ja kangelase wahwust. Henrik Sienkiewicz on Poola rahwa praegune kuulsam kirjanik. Tema palju loetud ja kiidetud ajalooline roman on: „Tule ja mõõgaga“, milles kasakate mäsksamist Bogdan Chmelnicki all kirjeldatakse. Isamaa-armastus ja waimustus ja tore, suurepäraline jutustamise wiis, olgu küll, et Dumas' stiilis, on otse imekspandmise wäärt. — Teine kirjandus, kus weel naturalismuse käes eesõigus ei ole, on ungarlaste kirjandus. Wendade Kissfaludyde, Janos Arany ja M. Petöfi mõju ei ei ole weel kadunud. Rahmuslised püüded, isamaa-armastus, wabaduse tung ja teised kõrged paleused on nagu selged hallikad, mis ungarlaste kirjanduses joofsewad ja mida meie naturalismuse amustajate juurest kas wähe või mitte sugugi ei leia. Maurus Jókai on üsna teistsugune mees: temal kindlat sihti ei ka ilmawaadet oma töödes ei ole, tema tahab lugejale lõbu walmistada ja igawust kaugele ajada. Tihti ei tea ta ifegi, kuidas ta jutu lõpetab ja mis ta öieti jutustab.

Nagu külm halla-öö öiekest peäle langeb ja neid närtsuma paneb, nõnda mõjus 19. aastajaja wiimane pool kirjanduses walitsewate sihtide ja paleuste peäle. Politiliste lootuste murjaminek mitme rahwa juures, tööliste tõrkumised ja pundused, rahuta mõistlemine, teadusline arwustus, hallikate uurimine ja looduse-teaduse edenemine ja ajakirjandus omaldasiwad suurt mõju rahwa ilmawaate ja sellega ühes ka kirjanduse kohta.

Prantsuse maa heitis peäle 1870. a. kõik endised paleused kirjanduses kõrwale. Arwati, endisel kirjandusel ei olla eluga wähematgi ühendust. Ifegi Victor Hugo arwati unistajate hulka.

„Kirjutagem nõnda, nagu elu on! Ärgem ilustagem teda ja ärgem unistagem. Znimene ei ole muud midagi kui kõige täielikum loom. Paleusi püüda ei maksa.“ Umbes jarnane ilmawaade paistab pea iga prantslase kirjatööst lugejale filma. Emile Zola, kui suureandeline kirjanik, pidas ifka mõõtu ja jäi enam ehk vähem realistilise põhja peäle ja ei läinud

mitte nõnda ühekülgselt naturalistiks, nagu mõned teised esimese klassi kirjanikud.

Saksa kirjanduse kirjendatafje: „Nüüd on uus aeg, nüüd peab ka uus kunst, uued püüded ja uus ilma- waade olema. Klassilised kirjanikud, nagu Goethe ja Schiller, elasiwad omal ajal. Nende ühekülgsed paleused ei kõlba nüüd enam. Nende kirjatööde väärtus on ainult ajaloolik.“

Isëranis leiab waene Schiller, senine Saksa nooresoo paleuste kujutaja, wiimasel ajal palju teotust. Fr. Nieb- sche arwab teda koguni ilma väärtusetä olevat ja nimetab teda „kõmbeelu õpetuse pafunaks.“ Goethe kirja-tööde ümber on armustajad „kollanofad“ nagu sääsed härja ümber ametis. Nad otfiwad ja soriwad ja püüawad näidata, et see kõik, mis Goethe teinud, ei ole mitte nõnda, nagu ta peaks olema. Goethe töödes ei olewat küllalt eluwärstust, selgust, tundmuse j. n. e., jellepärast olnud ka Goethe mõju Europa kirjanduse pääle koguni väike. — Aga sellegi pääle waatamata, et nõnda endiste kirjanduse „würstide“ kallale kiputakse, ei wõi mitte ütelda, et Saksa praeguses kirjanduses — maha arwatud mõned Lõuna-Saksamaa kirjanikud, nagu H. C o n - r a d i, kes kahtlemata tooremalt ja fopasemalt elu kujutab kui seda üksigi Prantfufe wõi mõne teise rahwa kirjanik teeb — ainult naturalismuse walitfemas on. Ei, waid fääli on wäga mitmetefifjed woolud liikumas. Sääli leiame koguni K l o p - f t o c k i „M e s s i a s'e“ fifulif tööfid. Ei puudu Saksa kirjanduses idelismuse ei ka romantismuse. Wäga õigesti ja asja- kohaselt ütleb S i l e s i u s fuu-kirjas „Kirjanduse magafin“ Saksa kirjanduse kohta: „Kõikide kirjanikkude töödest paistab selgesti wälja, et meie praegu ülemineku ajajärgus oleme. See sõna „üleminek“ kõlab armfasti ja ilufasti ja mõjub nagu mõni põnew roman, nagu lootust andew filmade pilgutamine, kuid ometi ei ole ta muud midagi kui kate, millega mõistete ja aadete puudust ära püütakse warjata. Kas nad ei wõiks ka ütelda, kuhu meie jõuame? Mitte millasgi ei otfitud enam looduslist lihtfust ja mitte mil- lasgi ei oldud nõnda joowastatud kulla jãras ja wãrwide hiil- guses. Millasgi ei olnud parem kõfi nõnda hoolega teist riit- jumas ja millasgi pahem nõnda suuremeeleliselt hããd tegemas. Rahwusliffe tundmuse woolud on kui jõed woolamas, aga ilma-

kodanlistest mõtetest tehtakse väga tihti jild pääle. Millasgi ei olnud kunst enam loomuline, enam ajaloolik; millasgi fergemeelsem kui *J b j e n i* ja *M i l l ö k e r i* ajal. Aga ka millasgi ei olnud ta enam toore olluse külge seotud ja millasgi ei läinud ta nõnda kaugele udusesse mistuse ilma kui täna, kus *W a g n e r* ja naturalistid — mõlemad auustajaid ühe võrra leiavad . . . Riiklikus elus walitseb militarismus ja kapitalismus, suurem hääle hulk näeb tulewast ühiselust und ja elab siiski nagu katoliklilisel teekajal. Kelle kõrw on teraw kõike wastu võtma ja aru saama, mida aja-kellad lööwad? Kes võib enesele ütelda, et ta käesolewa aja liikumiste üle kohut mõistma on kutsutud? Ja ometi on nendel, üsna wastalistel liikumistel ja sihtidel üks põhjusemõte, ometi sellel mitmekesisel kontsertil kena kookukõla. Tuleb ainult pää-mõte wälja otstida, see on: selle aastasaja suurt üleminekut — muutust — wäikestest ajajärgudest inimese-soo wanaduses ja wäikestest mõitlustest ja püüetest ja tühise moodu laene lõõkidest ära lahutada. 19. aastasaja põhjusemõte on kogumine ja socialiseerimine, 18. aastasajal lahutamine ja individualiseerimine." Umbes nõndajugune kirju elu on praegu Saksa kirjanduses.

W e n e k i r j a n d u s e teed on umbes nõnda samasugused kui *Shtu-Europas*. Siingi lõppefiwad need woofid, mis aastasaja esimesel poolel oliwad, ja nende asemel astufiwad muud. Põhjuseks oli siingi suuremalt osalt teesama, mis teistesgi maades; pääle selle on wäljamaa kirjandus ka oma mõju awaldanud. Ometi peab ütleva, et Wene kirjanduses olew naturalismus mitte nõnda ühekülgne, nõnda ära tõukaw ei ole kui *Shtu-Europas*. Wene kirjandus ei kisu mitte kõike maha, waid jätab ikka midagi paleuslist järele. Enam õigust on nendest suuremat osa realistideks nimetada. Isegi wana *T o l s t o i*, keda paljud tema „*Kreutzeri Sonate*“ ja „*P i m e d u s e* mõimuse“ järele suuremaks pessimistiks ja naturalistiks arwawad, pakub oma töödes palju positimiilist, olgu küll, et ta palju maha kirjub; wiimast teeb ta õigusega ja parajal kohal. Tolstoi on kindlad paleused, mida naturalistide juures harilikult asjata otstine. Tolstoi loodab parema tulewiku pääle. Ta on kui põllumees, kes lootuses hääb seemet tahab külmada, ja mitte ainult ära walitud künnetuhandate“ südamesse, waid „wälgas seiswate“ künnete miljonite südamesse. Tolstoi ei waata elu ainult mitte nõnda, nagu ta on, waid wahel ka, nagu ta peaks olema.

Kunst ei ole Tolstoi juures mitte ainult tükk loodusest, üks-kõik, mis kohast, ei, vaid Tolstoi walib wälja. Waimustus ja paleusline mõtete lend ei puundu Tolstoi töödes, ainult mõned wälja arwatud. Mis teistesse kirjanikkudesse puutub, siis võib ütelda, et nende juures küllalt pessimistilist ilma-waadet, Prantjuse laadi kirjeldusi leiame, aga siiski on nad armjamad lugeda, sest jugu-elu kirjeldamises ei lähe nad millasgi nõnda kaugele kui Prantjuse kirjanikud, ja siin ja seal paistab nagu kirjaniku enese märkamata mõni paleusline püüd filma. *Dostojewskit* ei võigi naturalistiks armata. *Ne-fraasjow* usub ometi ka siis, kui kõik huffa läheb ja petab, ära mõitmata ema armastuse sisse.

Kõige selle pääle vaatamata ei või weel praegu midagi findlat üleüldse Wene kirjanduse kohta ütelda, sest ta on noor, alles edenemas ja mitmest küljest teiste kirjanduste mõju all, olgu küll, et wiimasel ajal ta ise mõnes asjas ka koguni wastas-mõju teiste kirjanduste pääle on awaldanud. — Kirjanduse kui kunsti pääle waadates, võib ütelda, et Wene kirjandus mitmes tükis täieline ei ole. Tihti on tööd ilma plaanita, iseloomud kunstlikud, sündmused ei ole hästi seotud, mõttele on tihti wälimine worm — kuub — kas liig lai või kitsas selga tõmmatud.

Skandinawia noor, aga kaunis iseseisew kirjandus käib ka juba mõned aastakümned naturalismuse rada. Norras oli juba 60. aastate ümber *Henrik Ibsen* oma esimestes töödes wanast wiisist kõrwale läinud, aga siiski ei olnud enne kui näitemängus „*Seltskonna toed*“, mis endise tee jumalaga jättis, juuremat lõhet märgata. Sellest ajast hakkab Norras naturalistilise sihiga kirjandus jõudjasti kasvama.

Rootsi kirjanduses oli 70. aastate ümber üsna wafne olef. Uusi aateid, uusi paleusi ei olnud. Koeti *Runebergi* ja *Victor Rydbergi*, ja nendega oldi täiesti rahul. Uut, mis wanast palju oleks lahtu läinud, ei julgenudgi keegi ette tuua, sest Rootsi ringkondades walitses õige wanameelne waim, mis üsna wihane oli, kui keegi ehk kuidagi wiisi julges olewate wigade pääle näidata. Üksiti, aastal 1879., ilmus üks raamat, mis kõik wanad paleused ja aated maha tallas. See raamat oli *August Strindbergi* roman „*Punane tuba*.“ Sga lugeja filmad pöörasiwad emast *Strindbergi* poole, kes juurema hulga filmades nagu mõni mäsaja üles

astus. Strindbergi võib Rootsi kirjanduse naturalismuse isaks nimetada. Tema vaatask elu pääle halvast küljest. Ujaloolisele edenemisele, kombetele ega usu-elule ei anna ta suuremat väärtust. Tema suurem rõõm on seda, mis olemas on, maha kiskuda. Ühe tegelase suu läbi nimetab ta ennast avalikult nihilistiks. Mis seni püha ja kaunis ja kõrge, seda tallab Strindberg jalgadega. Ei ole kujagil teist sarnast, nõnda lõhsumise himulise ilmawaatega romani ilmunud kui Strindbergi „Punane tuba“. Pärast poole jääb Strindberg oma kirjatöodes küll palju taltsamaks, kuna aga siht selleks samaks jääb.

Skandinaavia naturalismus on mõnest küljest teistsugune kui Wene kirjanduses. Wene kirjanduses leiame rahvuslasi püüdeid ja rahmuse aateid, kuna aga Skandinaavia kirjanduses täiesti kosmopolitine ilmawaade on. Pääle selle lähewad sugu-elu kirjelduses nemad kaugeemale kui wenelased. Küll leiame ka Wene kirjanduses sugu-elu kirjeldusi, aga ifka teatawa piirini; millasgi ei minda nõnda kaugele, et lugeja ilutundmus haawatud saab, kuna aga skandinawlased — et prantslastele järele teha, milleks kindel osawus puudub — wähest üsna sopaseks lähewad. Seda tuleb nooremate kirjanikkude juures tihti ette. Prantsuse kirjanikud on sugu-elu kirjeldamises imeosawad; nad lähewad õige kaugele, aga siiski näitab see kena, ilma ilutundmuse haawamata olewat, kuna aga skandinawlased, nõnda samuti ka sakslased, mõnes kohas üsna häbemataks ja maitsetaks lähewad.

Üleüldse paistab filma, et naturalistilise sihiga kirjanikud iseäranis häämeelega sugu-elu küsimuste juures armastawad wiibida. Ma ei taha mitte ütelda, et sarnase siuga sündmusi mitte kirjeldada ei wõi, ei, waid neid ei pea mitte meelega üles otsima, nagu seda tihti tehtakse, waid ainult siis, kui seda ilma tingimata tarwis on, ja siis sündigu see ilma lugeja ilutundmuse haawamata. Kirjandus, wõi õigemini ütelda, luule on kunst, ja kunstis ei ole midagi inetut ja haawawat.

Kunsti väärtuse poolest on skandinawlaste kirjanduslikesed tooded nõndasama kõrgel järjel kui prantslaste omad, millasgi mitte nõnda tahumataid nagu seda Wene ja kohati ka Saksa kirjanduses leiame. Uute aadete ja mõtete rohke poolest ei jõua praegu ükski kirjandus nende omaga wõistelda. Strindbergi tööd on uute mõtete tagawara-ait. Igas uues töös puistab ta uusi aateid „nagu wihma pilwesi“ maha.

Nõnda ka mitmed teised tema järelkäijad, nõnda ka suured Norra kirjanikud: Ibsen, Kielland ja Björnson. Aga ka siin on märgata, et kõik ainult ülemineku järgus on olemas, sest kõik saab, nagu näha, väga ruttu wanaks ja kaotab oma väärtuse. Ibsen on wananemise teel, nõnda ka juba Strindberg. Võib olla, et mõnekümne aasta pärast juba neid ainult ajaloolikult nimetatakse, aga enam ei loeta. Otjust ei või kindlalt anda, aga nõnda palju võib ütelda, et tulevikus mististi mitte palju kuulsust naturalistidele kirjanduse väljal ei jää, sest see kõmisev uudis ja pool-kunstlik sära, mida suurema osa tööde juurest leiame, kaob varsti ära ja sellega ühes ununeb ka kirjanik ja tema tööd. Minult see, mis kaunis ja kõrge, mis paleusline ja mis ühes ka kunsti nõudeid täidab, see jääb seisma ja tema pääle ei hakka aja-hammas.

Tunnistust sellest annab meile greeklaste kirjandus. Uuema aja kirjanduses seisab kangelane Shakespeare nagu tulehammas, ja tema hiilguist ei tumeista aastajajad. Greeka kirjanikkude ja Shakespeare juurde võiksidwad meie naturalistid looli minna ja nende jälgede sees kunsti edendada. Seda nad ei tee, nende lipufiri on: „Wabadus kunsti põllul.“ See on ju küll iseenesest väga õige, aga selles wabaduse-tuhinas ei või mitte liiga kaugele minna. Ja ei tea kumb enam kunstis waba on, kas Shakespeare, kes elu nõnda kujutas, kui ta on, või naturalistid kes, nagu näha, suuremalt osalt elu halbu külgesid välja otsiwad? Kõike püüawad naturalistid kõhu-küsimuse abil ära seletada. Kõlbliised paleused, need jäetakse kõrwale. Waimline elu ei olla, nagu välja paistab, muud midagi kui materia või olluste sünnitus. Jga roman on materialismuse mõju all. Nagu meelega wiidakse lugeja sinna, kus elu halwad küljed koguni haisewad on, ja jääb wiibib kirjanik kaua, kuna elu häade külgede kujutamiseks sugugi ehk väga vähe aega järele jääb. Jah, kuidas võibgi ta elu häid külgi ja paleusi kirjeldada, kui ta neid ise ei usu? Nüüdsed naturalistid ei rõõmusta ennast illedel ilust, ei metja kohanast, ei mee mulinast; ei neid waimusta särawad tähed, päikene ega kumaw kuu; ei koidu-kuma ega õhtu eha ei täida nende rinda õnne tundmusega ja ei ülennda nende hinge! Ja sarnased kirjanikud armawad ennast „naturalistideks,“ see on, kes elu loomutruult kujutawad?! Õige

naturalist tunnab looduse ilust juurt rõõmu. Dige naturalist — elu loomu-truult kujutaja — näeb elus veel muud kui kõhu-küsimust; ta näeb ja saab aru, et inimene mitte ainult ümbruse produkt ei ole, vaid temal on natufene iseisus, natufene waimlist wõi hingelist elu-awaldaft, mida mitte kõhuküsimuse ei ka olluste liikumise läbi ära ei saa seletada. — Tõtt ei ole naturalistid mitte leidnud, olgu küll, et nad sellest hästi suu täis wõtawad. Ja sellepärast, et nad mõnes asjas ehk weel kaugemale teest ära on läinud kui enne muud, ei saa sarnased woolud kirjanduses mitte kaua walitsema.

Paljudel lugejatel on juba praegu himu täis, nad tunnewad, et see leib ei toida. Peab paremat antama. Kirjanduses on juba uued märgid nähtawale tulnud. Siin ja seal ilmuvad kirjatööd teistjuga: nimelt endine idealism — paleusline ilmawaade — ühendab ennast realismusega, nõnda et mõlemad kofku julawad, ja siis tuleb uus maitserikas kirjandus. Satsja kirjanik Sudermann kirjutab juba praegu sarnases toonis, ja eks rema kirjatööd ole kaunid? Isegi Prantsusemaal on juba muutuse idusi märgata, nõndasamuti ka teistes maades. Inimesesoo luulewõim on suremata. Kui ta ka nüüd nagu magama näib jäänud olema, wõi õigem ütelda, ta on wabrikute suitsust, tööliste mäsajudest ja kõhuküsimuse pärast natufene uimane ja kõnnib nüüd linna alewid, joomakohataid ja sopaseid paikaid mööda, aga see ei kesta mitte kaua. Uue jõuga saab ta jälle ülespoole püüdma ja päikese särast ennast rõõmustama. Waenelaps saab kuninga tütreks, ja nüüdne kerjuse põlw jääb maha.

Uga see kerjuse põlw — wiletuse aeg — ei ole mitte ilma kajuta mööda läinud. Mitmes asjas on filmaring laienenud, mõistus on enam teritatud saanud. Kunsti-wäli, mis ehk enne wahel kitsaks kippus minema, on omale mitu põldu juurde wõtnud, mis aegamööda ilustasti ära harrumise ja õitsewaks wäljaks muudetakse.

Naturalistid on ainult selle ettekuulutajad ja tee walmistajad. Mendelgi on oma tähtsus, kuigi see esiteks mitte jama ei paista, et nemad, paleuslike ilmawaate salgajad, just ise sarnase sihiga kirjandusele teed walmistawad. Uga tuletame meelde, et ühe painduwa kapi kaks otja wälimise mõju abil ennast hõlpsasti ühendada wõiwad, kuna keelpaika otjadega ühendada wõimata on. Nõnda on ka lugu naturalismuse ja

idealismusega. 19. aastajaja viimane pool on nagu haige, jellepärast on kirjanduses ka palawiku sarnane rahutu olek walitsemas.

Nagu ma ju eelpool nimetasin, oli naturalismuse ilmu-mise põhjuseks, üheks tähtsamaks — politiliste plaanide ja lootuste nurjaminek. Oles Brantsusemaa 1871. wõitnud, oles Norra rahwa lootused 70. aastate järele täide läinud, ei oles nende kirjandusest seda, mis meie praegu leiame, mitte leida olnud. Kannatus! Elu on wõitlus. Ja selles ongi elu parem külg. Lootus wõidu pääle paneb juu hõiskama. Sarnane olek kui praegu on, ei wõi kaua kesta. Elu paraneb. Meie ootame midagi. Igal pool on ärewus. Mitte üksi kirjanduses, waid ka teaduse wäljal ja politika põllul. Iga mees näeb tulewiku iseluguses walguses. Suur wahe on E. d. Bellamy ja mõne teise ootuste wahel, aga kõik ootawad midagi. Käs olem aeg on ainult ülemineku järk, üks wäikene aste inimese elus edenemise ja täiuse poole. —

Nõnda on ju igal ajal olnud, ütleb ehk lugeja, sest lootus tulewiku pääle on juba inimese südames algusest saadik olemas. Wäga õige, aga siiski ei ole meie seda mällalgi weel nii selgesti ja filmapaiwalt näinud kui nüüd, sest meil ei olnud hädad peeglit, milles inimese eluawaldused ennast waataja filma ette täies walguses oles kujunenud. Kirjandus on nüüd inimese eluawalduse baromeetrik saanud, ja weel nõnda õrnasti, et ta wähema kui liikumise ära näitab, ja see on just läinud aastajaja wiimisel poolel sündinud. Enne ei olnud kirjandusel mitte seda omadust, ja selle kõrge ande eest oleme naturalistidele — nende wigade pääle waatamata — tänu wõlgu. Nemad on kirjanduse selleks teinud. Muidugi on see ainult ülepää kaela ja korratul wiisil sündinud, aga küllap tulewikus seegi täielikuks tehtakse. Naturalistid on siin nagu suurt metsa eest maha raiunud, aga sileda tee tegemine tuleb alles pärast, ja selle teetegijad ei ole siis enam naturalistid, waid ideal-realistid.

Kõik kirjanduse jaod on nii painduwaks läinud, et iga elu-awaldus nendes ennast kujutada wõib. Kui kirjanduse pääle waatame, siis näeme, et nüüd kirjanduses uued woolud imekiiresti nagu laened meres edasi jõuawad. Mis enne, aastajaja esimesel poolel, aastakümneid tarwitas, sünnib nüüd lühikese aja jooksul. —

Meie Gesti kirjandus on alles tärkamas ja temas ei ole sarnast liikumist veel olemas. Tundeluule on 70 ja 80 aastate ümber öieti tekkinud ja wäga Soome ja Saksa kirjanduse mõju all olnud, ning juurem osa ijamaa laulusid on Soome keelest ümber tehtud wõi ümber pandnud. Pärast poole saab ta enam wabaks.

Algupäralisi romani-kirjanikke ja uudisjutu-kirjanikke on wäga wähe, ja needgi, kes on, ei kujuta iga kord Gesti elu; tippused on tihti sarnased, milledest lugeja arugi ei saa, mis nad on. Muidugi tuleb sarnane lugu sellest, et kirjaniku filmaring suuremalt osalt liig — kitsas on. Pääle selle ei lasu ju ümberpanekute kirjastajad ärimehed algupäralist kirjandust elulegi öieti ärgata. Hirmu-romanid ja jutustused Pühalt maalt ja Kristuse ajast uputawad wäikeised algupäralised tööd ära.

Uga kõige wiletsamas olekus on näitemängu kirjandus; siin tahetakse suuremalt osalt nalja sünnitada ja rumalat löbu walmistada. Ei ole ästhetika nõudmistest aimugi. Mõned ajalehed ütlevad näitemängude ettefandmise üle ainult kas „hästi“ wõi „tahul oldawalt“, wõi „kehwapoolikult.“ Wäga ilus ajalehtede politik ja Gesti elu tähele panemine! Ja neid armustajaid, kes oma armustustega tõesti kirjanikkude ja rahwa filmaringi laiendaksiwad, öieti ei olegi, kõige wähemalt — nad uinuwad.

Kõige selle kirju oleku juurde tulewad veel mõned kosmo-politilise ilmawaatega materialistid ja teewad veel hullemat kära kui Prantsuse wõi Norramaal. Oma ühekülgsete töödega armawad nad Gesti algupäralisesse kirjandusesse ka naturalismust tuua ja nad ei tahagi elu õigust teistsuguse sihiga kirjandusele lubata. Minult nendel on tõde! Jseenesest mõista on ka Gesti kirjanduses seda ühest küljest nõnda samuti tarwis kui suure ilma kirjanduses. Ka meiegi juures on naturalismusel tarwis oma osa ära täita, kirjandust eluga käsikäes käima panna. Seni ajani on kirjandus suuremalt osalt meie elule wõõras olnud. Meie kirjandus ei ole mitte Gesti elu barometer olnud. Pagan teab, mis sugust elu jääb tihti kirjeldatakse, elu mis „wäga armas ja hale“ on lugeda. Uga naturalismus ei jää ka meie kirjandusesse kauaks ajaks, waid kaob ehk säält veel rutemini kui arvata wõib.

Ka meiegi kirjandus saab aega mööda sedasama teed tõndima, mis teised on ära käinud, ja meie wõime teistest

mõnes asjas õpetust võtta ja mõne kõvera teekäänu vähema vaevaga selja taha jätta. Ei ole meil siis enam mingit põhjust pöörduda naturalismust liiga kaugemale viia, kui ta juba mujal, kus ta õitseis oli, kadumise märtsid hakkas avaldama. Ehk saame meie vahest fergema vaevaga tõele lähemale; eks ole meie tee natukene valgem lõndida, sest teised on juba eel läinud. Minult seda küendada, et naturalismust üksi tõde on, ja idealismust kirjanduses ja sellega ka elus ära salata, see on ühekülgne liialdamine ja ei vii meid mitte soovitud sihile. Glu ei ole mitte nõnda ühekülgne. Kõhu-küsimus ei ole ainukene faktor, vaid temaga käsikäes on ka veel teised mõjud olemas, millest kirjanduses mööda minna ülesohus oleks.

O. Nõges.

Eesti kirjandusest aastal 1900.

Õpetlikust ja teaduslikust kirjandusest.

Eesti Üliõplaste Seltsi Album. Viies leht. 97 lht.
Jaan Jungi pildiga. Hind 30 kop.

Raebati, et G. ü. S. Albumid pifaldases tempos ilmuwad ja wõrdlemisi kõrge hinna pärast rahwale hõlpsasti kätte saadawad ei ole. See kaebtus oli põhjendatud, ning nüüd on Albumi väljaandjad neljandale „lehele“ warsti wiienda järele saatnud ja selle hinna ka hästi odawamaks määranud, mis küll lehekülgede rohkeusega tasakaalus seisab.

G. ü. S. Albumi viies leht on meie tähtsama muinasaja uurija J. Jungi mälestuseks pühendatud ja toob kadunud wenna hanašambale esimeses kirjatusis „Jaan Jung'i elulugu“ kauni meelepea pärja, mis meie tuntud W. R. ühikuteist eluloo lehekütest ja diekestest on kokku pununud. Pärj on, nagu öeldud, kaunis, ainult liig rutuline töö näitab see olewat, mille tõttu mõned lehed mitte küllalt sulawalt korraldatud ei ole; pääle selle puuduwad weel mõned lehed täitsa, mida häämelega teiste hulgas oleksime näinud. Kui meie pilku edasi heidame, siis näeme, et ka teised kirjatükid nagu muinasaja-uurija auuks on kirjutatud, sest et neil minewiku uurimised siis on. Ainult paari wäiksema töö (Önn, Westi) põhjusmõtted ei käi minewikusse, waid walgustawad praeguse elu küsimusi karstuse ja arstiteadlise siuga. Aga ka neil on ühised sihid teistega, sest et ka nemad selle suure Eesti eluhoone ehitamiseks kaasabi pakuwad, mille jaoks meie rahwas J. Jungi ja teiste juhatusel hoolega minewiku mälestuse kiwa ja kiidusi on kogunud. Kui muinasaja uurimised tulewiku hoone

põhja- ja nurgakiviks peavad saama, siis peavad praeguse aja edenemad ja praktilised teadused edasiehitamise tarbeks olema ja karskuseaated seda uut ehitust kõikide filmis seest ja väljastpoolt kaunistama ja ehtima.

Paneme nüüd Albumi kirjatükkiid ükssikult tähele. Aga armustada sõna täies mõttes ei saa meie neid siin mitte, sest see nõuaks enese tarwis palju raamatut.

Kalewipoja laulu armude uurija ei tee tüki alguses jeda mõistet ja asja, mis ta harutusele tahab võtta, mitte just kohe selgeks; sellepärast ei saa lugeja tema mõtetest otsekohe aru, sest et arvu mõistet mitmel viisil võib tarvitada. Varsti aga lähed asi selgemaks, kui Piibli kohad appi tulevad, kus 7 arvu tihti tarvitakse, sest niisugusi asju on ju igalüks koolipingil kuulnud ja mõistab neid meeles pidada. Kirjatöö pääasi ei ole aga mitte Piibli armud, vaid need uudised, mis uurija Kalewipojast leidnud. Küll on nad lihtsad, kuid neis on teadusline toon sees. Igale ühele wanaaja-uurijale iseäranis on need uudised tähtsad, sest just niisugustest teradest koguvad waimuwara jalwed täis, mis uurijad tulewikus eluhoone ehituseks tänuga tarwitawad. Muidugi jätawad nad niisugused arwamised kõrwale, mille abil kirjamees oma uurimisi rahwa suu järgi püüab walmistada: nagu et 7 arwus paradiisi mälestusi leiame.

Ujalooline kirjeldus Läänemere soomlastest nende iseseiswuse ajal toob palju niisuguseid teateid meie rahwa wanast wabaduse ajast, mis teisest Eesti raamatutest leida ei ole. Töö on mõdraste hallikate järele tehtud. Kirjamees ei ole küll päris iseseiswalt mõdraste hallikate otsusi läbi kaalunud ja nende mõtteid parandanud, aga jeda tema käest meie nõuda ei tohigi, sest iseseisew wanaaja uurimine ei ole kerge asi ning nõuab pikka aega ja mitme mehe jõu. Päälegi ei wõi lühikeses kirjatöös, mis rahwa jaoks määratud, teaduslisi uurimisi täpp-täpilt forda saata; hää on, kui ülzõeldiseid teateid saab kokku võtta ja lugejale selgelt filma ette seada. Seltsamal põhjusel ei wõi meie ka siin kirjaniku mõtteid ja otsusi pikemalt kaaluma hakata, kui

ka meil mõned mõtted teisiti käivad. Tähendame aga lihtsalt, et edespõlised uurijad mitte nende „palukestega“ ei pea leppima, mis mõdralt laualt meile kukuvad, vaid jahudest, mis Cesti uurija oma pää wiljateradest jahwatanud, „karastit“ fastma.

Musta minewiku kohta on jarnane töö, kordame, wäga raske. Aga mida rohkem ajalugu meie poole ligineb, seda fergemaks ja selgemaks läheb uurimine, nagu „Mag. Johann Christoph Lohmanni kohtuasja“ näeme.

Kirjatöö on ajaloolise jfuga ja tutvustab meid alguses Cesti oludega Põhja-sõja ajal, wististi teiste uurimiste põhjufel. Warsti aga jääb kirjanik ühe wäikese juhtumise juures peatama ja wõtab säärase asja harutufele, mis lugejale uusi teateid wanaft ajast toob ja teadufemehele kindlat materjali ajalooft annab. Küll on dokumentide järele kirjatööd fergem walmistada kui ükfikute sõnade ja ridade, „fiwide ja fiildude“ abil, fiiisgi nõuab ka see fergem töö palju osawuft ja hääd tahtmist. Seda ei näi selle tüki kirjutajal puuduwat.

Jseäraniis tähtfad on need kirjatükfid, mis meie efiwane-mate elu walgustawad, ja nende eesotjas seisab „Cesti muinas-uf.“ Muinasufu üle on meil paiguti ka mõni sõna juba kirjutatud, aga fistematikalift tööd jelles asjas ei ole keegi materjali puudufel anda wõinud. Muustatud fuguwend püüab nüüd kõift ufulifi teateid, mis ta rahwa juuft ehk kirjadest leidnud, kofku wõtta ja fistematilikult teadufelise põhja pääle seada, et ta majafuna meie wanaaja-uurijate teed walgustaks. Et töö algupäraline ja efiialgne on, fiiis pidi ta uurijale muidugi palju rafkufi jünnitama. Ei ole fiiis ka ime, kui meifter ije oma muinasufulift pilti täielikufs ja selgefks ei wõi tunnistada. Meie loodame, et aunistatud teadufemees tulewifus ije weel segemaid teateid kogub, aga ka selle toreda pildi üle rõõmus-tame üliwäga ja olekfime walmis oma suuremale teadlafefe kiitufelaulu laulma, kui meie mitte ei teaks, et tõfise teadufemehe korda jaadetud töö ije kõige suuremaks kiidulaulufs ja tänutähefks on.

Õnn. Õnne meifter on oma töö hästi läbi wiinud. Kui ka see mitte uudis ei ole, et töö, farstus ja ufk õnne alufed on, fiiisgi on kirjanik oma mõtteid niijugufel wiifil os-fanud awaldada, et ta lugejas uudishimu ja tähelepanemift

äratab. Seda ei tee ta aga mitte üleüldise teaduse, vaid usut seisukohalt.

Wesi haiguste laialelajataja toob kirjutaja poolt jelge sõnaga seletusi selle kohta, kuidas wee läbi tihti mitmejagused haigused laiali lagunewad, iseäranis kolera ja soetõbi. Et asi rahwale seda selgem oleks, kes fagedasti esiwanemate kombetest rohkem lugu peab kui teaduslistest uurimistest, toob kirjaniis palju näitusi ka wanaist Greeka ajast. Täht annab terwisehoidisest hääd õpetust.

Mu kirjandusest on Albumis Aino Suonio jutt „Dö tulles.“ See loofene toob lugeja filma ette kujutuse ühe Läänemere ranna losjomaniku wiimsetest elutundidest, kes iseäralise romani põhjusel mereröömlits oli saanud. Aga selle pildi pääl näeme meie palju, palju rohkem kui kange mehe suremist. Siin kujuneb meile terve inimese elulugu wastu, mis keeruline ja täis põrutawaid sündmusi on olnud. Meie näeme murduwa tamme kõrwal õrna lillekest, kes tumedate losjimüüride wahel üles kasvunud, ja õpime teda tundma. Kui pildifene mitte nii kitsasse raamisse ei oleks pandud, siis oleks wälimised juhtumised luule-õiji weel juurde wõinud kasvutada. Müüd aga on laialine aine ühe koha ja wäikese ajajärgu külge liiga köidetud. Kuid osaw kirjaniis oskab lihtja luulelõime sisse niijugust koed kududa, et ifka ilus kangas jaab. See on hingeelu tõsine tundmine ja siisukas kirjeldus. Kirjanikule oleme selle toode eest tänulikud; aimult soowime, et ta oma piltidele edespäi nii palju wärwi ei paneks, nagu sellele, mis koloriti asjata tumestab.

X.

Rahkekakümmeend Rutši maarahwa muinasjuttu.

Rogunud Oskar Kallas.

1894. a. ilmus noore teadlase D. Kallase sulest raamat „Rutši maarahwas“, kus nimetatud rahwakultuse eluolu lähemalt kirjeldati. 1900. a. awaldas jeesama Kallas, kes Rutši maarahwa üles õffis, tubli toode selle rahwa waimuelu üle. Selle raamatu üle wõib üksnes mõni õpetlane põhjalikku arwustust kirjutada, meie julgeme aga kirjanduse armastajate tähelepanemist selle pääle pöörata. Kõige päält on juttudel oma teadusline wäärtus, aga ka lihtlugejale pakuwad nad

huvitawat ja õpetlikku lugemise-ainet. Meie näeme, et suremal rahwaharul, kes ju ammuft ajast jaadif üffinda, fangel kodukoldest, mõõra rahwa seas elab, needsamad aated ja kõlblifed juhtumõtted on alal püfinud nagu meie kodurahwalgi. Tõfi, mõõraft mõju on neis tunda, nimelt Wene ja Poola mõju, kuid jifu poolest on nad ometi Gesti wanawara. Mõned jutud käiwad pea sõnasõnalft nii, nagu need alles nüüdgi Wõrumaal liikumas. See ja farnased koha nimed on tunnistufeks, et Lutsi maarahwas nimelt Wõrumaalt omal ajal on wälja rännanud. Iseäralist wäärtust annab tööle weel see, et need muinasjutud punkti päält nii meie kirjakeelde on ümber pandud, nagu nad rahwa suus kõlawad. Ka sõnade järg on alal hoitud, mis selgesti Wene keele mõju näitab. Juhime fiin lõppeks weel tähelepanemist D. Kallase fuleft waremalt ilmunud „Lutsi maarahwa“ pääle, et need, kes nüüd surmale mõistetud rahwafefe waimuwaraga tuttawaks saawad, ka nende elujärke tundma õpifiwad, mis oma jagu hurwitust ja õpetust pakub.

S—s.

Jutukirjanduseft.

A. Algupäralisest jutufirjanduseft.

Paised. Ernst Peterson. Juhtumised ja jutustused Gesti elust. II anne. nr. 3. „Isjanda kiitufeks.“ Rakweres, 1900. Nikolai Erna trükk ja fulu. 120 leht., hind 20 f.

„Paisete“ nime all tahab tuntud firjanif Ernst Peterson nähtawasti pikemat jutufogu wälja anda. Eimene anne sellest ilmus 1899 aastal. Temas oli kaks kirjatoõd awaldatud: „ühe härja elulugu“ ja „Marjad filmas eht 50% rumalust, 25% laiskust ja mis üle selle, see on jula fangekaelsus.“ Esmesest jutustufes kujutatatfe waese rendi-koha pidaja raskest majanduslist seisuforda. Mehele lijab herra aast' aastalt renti juurde. Et rent maffetud saaks, peab majapidamises abinõu-

sid otfitama, ja nõnda ostatekse mõisast Saksa tõuugu hārg-waſikas, kaſwatatakse aasta otja ja müüakse siis 76 rubla eest āra; ſaadud rahaga maksetakse aasta rent. Kui herra kuulda ſaab, et mees oma looma eest nõnda palju raha ſiſſe wõtāb, lijab ta rendi-ſummale kaunisti juurde ja annab rentnikule nõuu kaht hārga üles kaſwatada. Säärane waſikakaſwatamine pole aga rentnikul kerge aſi: waſika pāraſt on pererahwa enefe tolt fehwa, ta peab ſagedaſti walguſtamata pudru ja heeringaga lābi ajama. Rentniku ſeiſuford on nõnda halb, et temaſt joodif āhwardāb ſaada. Teiſes jutuſtuses „Marjad ſilmas“ rāāgitakse: Keegi ajalehefangelane olla armuſtiku abil nāidanud, et rahwaſt ligi 50% tema oma rumaluſe pāraſt āra ſurra. Üks Sakſa juſuift kirikuōpetaja tahtnud omas foguduſes järele kaſjuda, kui palju ſelles tükiſ tött peaks olema, ja jõudnud orjuſele: „Selle rahwa ſeas on 50% rumaluſt, 25% laiſkuſt ja miſ üle ſelle, ſee on jula kangekaelſuſ.

Eſimeſes „Paiſete“ andes leiduwates töodes on puuduſi, oma jagu küll, aga neid katawad tööde hāād küljed. Need tooded on Peterſoni kirjatöödeſt, kõige tublimad. Geſti ajalehede poolt leiđuſwad nad elawat tähelepanemiſt ja ſoomituſt. Neil põhjuſtel oodatigi igatſuſega „Paiſete“ teiſe ande ilmuſiſt. Teine anne ilmuſ — aga palju ootajaid tunneb ennast oma lootuſtes tema kohta nagu petetud olewat...

„Paiſete“ teiſe ande ſiſuſ on jutuſtus: „Jſſanda kiituſeks.“ Paneme ſelle ſiju lühidalt tähele. Kirifiſand Stolben kuulutāb fantaſtiſt mitmendat forda, uus kõſtri-iſand tahtwat laulufoori elule kutjuda ja paluwat noori mehi ja neiduſi ſelleſt ettemōtteſt oſa wōtma tulla. Selle üleſkutje töttu ilmuwadgi mõned noored inimeſed tähendatud päewal kõſtri-iſanda juurde laulu õppima. Osawōtjaid on eſiotja wāhe, ja neid tel hāā hāāl teatakſe olema, kaſjutakſe lauljatekſ ſaada. Jſeārāniſ palju waewa nāhtakſe, et iluſa hāālega Miina Kodarat laulma ſaada. Miina iſa, wana Nikolai aegne ſoldat, ei taħa jāā-rasteſt aſjadeſt palju hoolida. Tema eſimine küſimine, laulufoori ajuſtamiſt kuuldes, on: Miſ ſelleſt ſiſ wālja peab tulema? iħhtlaſi kahtleb ta ka, kaſ ſee „Jſſanda kiituſeks“ peaks olema.

Osaw kõſtri-iſand ſaab wanāſt ſōjameheſt aga jagu ja Miina ſaab luba laulmas kāima hakata.

Miina on iluſ nein. Riſu Zantz, rikka kõrtſimehe poeg ja iluſ ning neiudele meeldiw poijſ, hakkāb üle woodi āäre

Miina poole pilkusi saatma, nagu jeda teisedgi poisid muude neiudega tegivad. Esiteks lööb Miina oma filmad Jantši waate eest alati maha: ta ei wõi Jantši põlawat ja kirdliht pilku wastata, sest et ta Joosepit, ühte waest perepoega armastab...

Kõstri ojawal juhatusel edeneb laulmine jõudvasti, ja jõuluks kõlabgi kirikus „Betlem Efrata,” mille kõrged toonid ainult Miina Kodara tõttu mõnusasti etteantud saawad.

Laulu edenemise pärast rõõmsal kõstril tärkab nõuu järgmisel aastal tulewast suurest laulupidust oma kooriga osa wõtma minna. Lauljad on selle nõuga rahul.

Wana Kodaras ei taha esiteks kuidagi oma last Tartusse laulupidule lasta minna. Kõster hakkab aga wanamehele pääle käima, teda meelitama, ja wana Kodaras annab Miinale soowitama luba. Sõidawadgi laulupidule. Jants wiib Miina omal fulul, sest Miina on mõnede ette tulnud eksiarmaste tõttu oma ja Joosepi wahelise sõprusele lõpetuse teinud ja rohkem Jantši poole hoidma hakanud.

Laulupidul, kus kõster mitte küllalt teraselt lauljate järele ei waadanud, ehk jeda küll wana Kodaras oli soowinud, sünnib see, mis põhjust annab pärast poole Miina üle halbu juttusi rääkida. Kui pääle selle keegi kiriku-ukse külge jämeda sõimukirja „Sõbumorstidele Jssanda kiituseks” üles lööb, milles lauljaid ja ijeäranis Miinat teotatakse, siis on ka laulukooril ots.

Miina pääle hakatakse sõrmega näitama, ta lähenemisel püütakse temast kõrwale hoida. Ta elu läheb päewpäewalt rassemaks; ta tahaks enesele otja teha, ta wannub ennast, Jaani — laulmaskäimist ja kõiki — kõiki maa põhja, wiimaks kaob ta kodumurgast ära, teadmata kuhu.

Wana Kodaras peab tütre kadumise juures õpetajat ja kõstrit süüdlasteks, ilmub nende juurde ja sõimab nad läbi. Ta sureb warsti — wististi südamewalu kätte.

Aasta 4—5 pärast Miina kadumise sõidawad kõster ja õpetaja maakonna linna sinudile. Linna lähedal ühe kõrtsi ligi, sõidawad nad Annuse Joosepist, sellestjamaast Joosepist, kes korra Miinat ja keda ka Miina nii puhtasti armastanud, mööda. Sel filmapilgul kui isandate waner kõrtsi läwe kohta jõuab, kistakse kõrtsi uks lahti ja säält wisatakse üks joobnud naesterahwas wälja. Paar joobnud madrust lendawad talle

jama teed järele. Naesterahwas on noor inimene; riides on ta üsna ilusasti, kuid üks jahi käis on madruste poolt ära rebitud.

Naesterahwas tõstab oma lihawa, nagu marmorist wala tud käewarre üles ja hakkab laulma: „Ja sina Betlem Efrata . . .“ Madrused naerawad, teine neist lööb jafikaisfega tahti. Selle aja sees jõuab ka Joosep oma kolisewa wanfriga kõrtsi ukse ette. Wanfri pörisemise pääle pöörab naesterahwas pää Joosepi poole; ta suured sõstrafilmad uuriwad tunnista walt Joosepi nägu, laul jääb pooleli, ta sirutab korraga ka teise käe wälja ja hüüab kurblikult, kaeblikult; „Joosep!“ Joosep tahab hobusele piitja anda, Leewiti ning preestri kom bel mööda sõita, aga sääl tuleb taie midagi meelde, ta pea tab, astub joobnud naesterahwa juurde, paneb käe tema piha ümber ja aitab ta ülesse.

Seda pilti näewad tagasi waadates ka kõster ning firir'sand ja hüüawad: „See on ju Miina!“

Nii on mõne sõnaga jutu siisu ja niisugune liigutaw ta lõpp. See lõpp on mõnusam koht terves jutus. Nõnda liht salt maalitud, äratav ta lugejas sügawaid tundmusi. Niisuguste piltide maalimiseks on Petersonil osarust. Umbes sääraftlaadi kujutus on tal ka romani „Ei ialgi“ lõpul ette toodud. Inimeselt, kes kõrgema hariduse on saanud, kes muusika põllul tähtsaks meheks töötab tõusta, kellele õnn korra nii lahtelt wastu naeratab, kellele kõrgema seltskonna ukjed lahti seisawad, sest saab hulguks ja joodik, kellele ainult kõrtsi ukjed lahti on. Ta ainsaks sõbraks raske eluteel on wiinul. Selle pääl toob ta kõrtsis mustade, räpaste inimeste ees hääli kuuldamale, et pijarad tal enesel kui ka päältkuulajatel filmist tilluma hakkawad. Niisuguste kujutuste poolest lasewad Petersoni kirjatööd endid kuulsa Soome rahwakirjaniku Päiwärin tä omadega förwu seadida.

Teine kiiduwäärt omadus Petersoni kirjatöödel on, et nad lihtsal, rahwa keelel kirjutatud on. Hästi on ka mõned meie rahwa seas tihti juhtunud lood kirjeldatud, nagu, näitu seks, kuidas mõned inimesed sõna „isanda“ ja „herra“ wahet mõistawad.

Wana Kodara Märt ilmus kõstri juurde ja pärib isanda järele.

„Meil ei ole isandat!“ wastas emand wihaselt.

„Mis teil siis on?“ kübis wana soldat kurtjalt.

„Meil on herra“, vastas kõstri emand.

„Aru sai,“ — urises soldat vihaseks — „noh, kus see herra siis praegu peats olema?“

„Herrad on kiriku juures,“ lausus emand peenelt.

„Sooh!“ — urises wana Mart ja läks kirikumõisa. Eääl nõudis ta kirikuherraga kokku saada.

„Aga kõstri-isand on praegu õpetaja herra juures. Kas sa ei taha wähe oodata?“ küsis kirikjanda emand kõstri „isanda“ ja õpetaja „herra“ sõna selgelt wälja rääkides.

Teine näitus:

„Noh, mis sa p a l u d?“ küsis kirikherra Stolben, kes ikka nende sõnadega talupoegi vastu wõttis.

Tuleb tõesti ette, et mõned aulikud Gesti kirikjandad nõnda „armulikult“ kihelkonna elanikka jutule wõtawad... Häid lohtasi wõiksin hra Petersoni jutust weel palju ette tuua, aga parem waatame puudusi.

Üks pääpuudustest hra Petersoni juttudes on see, et iseloomud tumedaks jääwad. Nõnda otjustab Petersoni tegelaste iseloomude üle ka „Rahwa lõbu-lehes“ hra M. P. ju seletab, et Peterson oma jututegelaste tegusid hingeteadliselt ei põhjenda ja sagedasti seletamata jätab, mispärast, mis põhjusel teeb üks tegelane seda, teine teist.

„Isjanda kiituseks“ sees, näituseks jääb seletamataks, mis põhjusel Miina oma neitsilikult auu kaotas. Mõjusiwad jaks palju kõstri pildid ja jutustused suurte lauljannade kombewastatsest elust? Wõi oli jaks Miina enese fergemeeljus wõi järeleandlik meel süüdi? Wiimasel põhjusel wõis Miina lange mine küll ennemini sündida, kuid kirjanik seletab ise, et Miina niisama fangekaelne, jonuakas ja paindumata olla olnud kui wana Kodarasgi.

Sarnaste puuduste tõttu on Petersoni kujutatud iseloomud tihti liig kahwatanud, tumedad ja arusaamatad.

Petersoni wiimases jutus astub palju tegelasi ette, aga nende iseloomude kirjeldused on pea kõik poolikud, puudulised. Tegelased astuwad tihti sammusid, mis neist koguni oodata ei oleks wõinud. Wõtame päälle Miina tähtsama tegelase Jantfi. Tema hingeilm jääb lugejale arusaamataks. Kas oli Jantf fergemeelne, häa wõi paha südamega, kurjade nõude ja tahtmistega? Et ta Miinat kui neidu, kellele ta meeldida püüdis, teiste pillamiste vastu kaitses, talle Tallinnas elawa õemehe

nimel omal fulul kingitusi tegi, sellest ei wõi veel midagi kindlamat järeldada. Ja kuidas langes ta ise wiimaks nii kaugele, et tema, rikka kõrtsimehe poeg, balaganis härmonika-mängijaks jai?

Wähe selgema kujutuse saame Kodara Mardist, wanast Nikolai I aegsest soldatist. Ta on paarkümmend aastat kroonut teeninud, selle eest on ta risti rinda ja puudulise Wene feele, mida ta igal pool rääkida püüab, suhu saanud. Ta on jonnakas, kangekaelne ja uhke oma elus kogutud tarkuse pääle.

Wana Kodara iseloomu kirjeldamise juures tuleb üks mitte kiita asi ette: kirjanik unustab, et ilufirjanduslised tööd tingimata tõenäitlisi, eluga kokku sündiwaid asju peawad kirjeldama. Kui wana Kodaras kõstrilt kuulab, et eestlased teisel aastal muude rahwaste eeskujul laulupidu ära pidada tahawad, libiseb tema näo üle põlastaw naerunuike ja ta ütleb: „Kui-ge, lapsed, mina olen maailmas palju näinud. Kas teie teate, kumb lõpeb ennem, kas suur wõi pisikene inimene, kui tal paised küljes on?“

Ta ootas wastust. Et aga keegi ei wastanud, siis ütles ta ise:

„Pisikene!“

Säärased politikalised harutused ühe soldatikese poolt!! Siin on juba kirjanik ise jalaja Mardi finelisse pugunud, unustades, et ta jalad jäält seest välja paistawad. — Oma iseloom on dieti kujutatud. Ta on ikka samasugune kui ikka ja igal pool. Ikka walmis oma lapse eest seisma, tema tegu wabandama, temale andeks andma. Niipalju iseloomudest.

Nüüd aga paneme seda iseäralist sihti ja püüet tähele, mis hra Peterjonil selle raamatu kirjutamise juures olnud. Tähelepaneja lugeja märkab, et kirjanik näidata tahab, nagu oleksiwad laulukoovid ja laulupidud rahwa elu paised ja mõned isikud paisete kaswatamises süüdlased.

Meelitasiwad ju kirikherra ja kõster tüdrukut rahulikust fodust välja „Issanda kiituseks“ laulma, õigemini ütelda oma kiituseks, nagu kirjanik Mardi fineli seest armustab; siis hakkas kõster veel tüdrukuid uhkust ja halpust taga ajama õpetama ning pani Miina pää piltide ja juttudega suurtest lauljatest kihijema. Jurjewi laulupidule sõideti wagunis, mis inimesi puupüsti täis oli tuubitud ja kus tolm, higi, saapamaärde, leiba, heeringa ja tubaka hais wagunit alt kuni laeni täitis.

Linnas olles wiidi nad ühte tühjasse majasse, kus magamiseks ainult kuhu õlgi oli, ja jäeti ilma mingi järelewaatamiseta. Et teisel ööl lugu niisamasugune on, sellest siis tulebgi, et paljud enam sääl korteris ei maga, waid paari kampa ühed Tammikus teised Botanika aias, kolmandad Wanemuises Jurjewi linna ilu ja lõbu maitsewad. Nähtawasti kaotab Miina jellel ööl ka oma auu.

Jutu sisse, milles laulja neiu langemine on kujutatud, võib küll elust wõetud, faktikalikult õige ja mõnedes segafoorides tõesti sündinud loo päälle põhjendatud olla. Aga seda kui üfsikut juhtumist ei oleks weel üleüldisena ette pidanud toodama ja tema järele terve asjade seisukorra üle otsustama. Sel korral võib seda niisama wähe teha, kui mõne üfsiku seltskonna liikme järele terve seltskonna, ehk mõne rahwa liikme järele terve rahwa üle otsustada. Et laulufoorid rahwa kombelise elu langemise päälle mõjuks, see ei käi tõsise eluga kokku; sel põhjusel ei wõi laulufooriid rahwa elu paiseteks lugeda.

Laulufooride laitmise ei ole aga sugugi undis. Algas ju wiimastel aastatel üks E. ajaleht iseäralise tuhinaga seda tööd. Et talle aga teised ajalehed wastu astusiwad, siis pidi ta waihkima.

Nüüd on hra Peterson nimetatud ajalehe mõtetel koos laulmas-käimise ja selle warjukulgedest jutu kirjutanud.

Niisugused kurwad lood aga, nagu „Paisete“ II andes, on mõrdlemisi harwa juhtunud ja nad kaowad sellepärast laulufooride üleüldise kasu kõrwal ära. Warjukulgesid võib ka kõige täielikumate asjade juurest leida. Ka päikese pääl on plekkisid. Kas päike sellegipärast sooja ja walgust ei anna?!

Raamatus on mõtet awaldatud, nagu oleks wabamad kofkupuntumised, mis laulufoorides noore rahwa wahel juhtuwad, kombewastasele elule meelitajad.

Sel mõttel on oma jagu tõtt sees, sest noore rahwa wabamatel kofkupuntumistel, nagu pulmadel, talgudel, on ka mõnigi kord jarnased tagajärjed olnud kui „Paisetes“ kirjeldatud laulufooris. Aga et niisuguseid juhtumisi sugugi ette ei tuleks, siis peaks noored mehed ja neid täiesti lahust hoitama, nagu seda keht-ajal sündis. See oleks endiste orja-peremeste Kilpla abinõuu, kuritööde wähenemiseks kõiki wabaks jaanud inimesi paanata.

Et käesolewal, nõnda nimetatud uuemal ajal, neid abinõusid tarvitada ei saa, on kindel. Ja seda pole ka tarwis, sest uus aeg on seks ka uued abinõuud muretšenud.

Noore rahwa kombelise elu hää parandaja on õige kaswatus ja haridus ning noore rahwa kombeline läbitäimine. Võib olla, et meie nooresoo jaast kombelise elu wastu patustamist just sellepärast nii palju leitatsegi, et meie noortsugu maal kastaegsete ilmawaadete järele üksteisest suures kauguses püütakse hoida. Kui palju effi-armamisi ei ole meie noortel meestel sellepärast ka meie neudest, ja effiarmamistel on ifka oma pahad tagajärjed! Sellest kaugel hoidmisest tulebgi, et meie noorel sool mõimata on üksteist paremini tundma õppida. Selle armamise tõenduseks olgu näitus Soome noorest soost, kus pääle õige kaswatuse ja hää hariduse ka nooresoo wahelised läbitäimised palju wabamad on kui meil. Sääs saamad tütarlapsed poislastega ühes õpetust, tihti alafoolist kuni ülifooli lõpuni, ja kombelise elu wastu ekstimist on jääs ometi wähe leida.

Noortele inimestele, kes küla, wõi kihelkonna kooli lõpetanud ja kes alalise raske kehalise töö juures koolis saadud waimu-wara peagi ära unustaks, saab laulukooris käimine osalt nagu hariduse jätkamiseks; see on ka lõbusaks ja kauniks ajawitteks. Juba loomu-sunnil igatses inimene teistega läbi käia, seltsida ning mõtteid wahetada. Ja seltsi järele jänuneja sattub fagedastigi hää puudusel halba seltskonda.

Mis aga waenusse õpetajate wastu puutub, mis jutufäigust selgesti wälja paistab, siis ei mõiks selleks just iseäranis asja olla. Käesolewal ajal on wihamawenu põhjus enamasti kas ijklik wõi ajaloolik. See on endistest aegadest pärit, kus õpetaja weel ühtlasi ka orjaperemees oli. Ka hiljemgi, kui paljud wana-meelsed õpetajad rahwa isamaaliste püüdmiste wastu astusiwad, nagu näituseks, Gesti ärkamise ajal, andis see küllalt põhjust nende wastu põnemile olla. Nüüd uuemal ajal aga, kus rahwa ja õpetajate waheline olef üsna teistfuguste tingimiste pääle on rajatud, kus Gesti soost õpetajate hulk ifka kaswab, kes rahwa käefäigust enam ehf wähem osa wõtawad, oleks aeg ju endist waenu unustada. Et nemad weel palju soowida jäta-wad, selle üle ei kahle meie aga ka küll mitte. —

„Paisete“ esimes andes oliwad nooled mõisaherra ja kirik-isanda wastu fihitud. Käesolewas raamatus on ka kõstrile mitugi süüd antud, millest mõni päris kentsakas on. Näituseks,

see : kõster olla oma lauljatele nõuu annud kalossijid kandma hõfata, et poriste sügistel ilmadega laulmas käies jalad mitte märjaks ei saaks ja see laulu häält ei rikuks. Et kalossid nüüd mõnesgi kohas uhkuse ja halpuse asjaks on saanud, nagu maal külapoiste juures näha võib, kui nad survel kuima ilmaga paarikümne wersta kauguselt jala firikus käies suuri talwekalossijid tõfatiga määritud jaabaste pääl kannawad, kas see siis kõstri jüüd on? —

G. Petersoni raamatut „Paised“ armustades ei taha ma sugugi öelda, et meie rahwal paiseid ei olegi.

Meie rahwal on palju paiseid, palju teistjuguiseid palju walusamaid paiseid kui nimetatud raamatus on näidata püütud. Kui meie paiseid ükifu inimese küljes ja rahwa küljes, rahwa enese armamise pääle toetades, wõrdleme, siis ei ole see paisete rohkus sugugi ime asi. Almuwad ju paised, nagu rahwas teab, halwa toidu ja elu päält parema pääle saamisel ja kaowad, kui inimene pikemat aega parematel tingimistel elab. Rahwa paisetega on lugu niisamuti. Meie rahwas, kes pikki aastasadasid raskest orjapõlwe on pidanud kannatama ja kelle waim siis ka ebausju ja pimeduse küttesesse oli pandud, on nüüd parematele elutingimistele jõudnud. Need pahad nähtused ta elust, need rahwa paised, mida nii sagedasti suure hoolega rahwa surma-märkideks näidata püütakse, ei ole aga sugugi nii kardetawad; nad on ajutised. Nad kaowad, kui rahwas pikemat aega parematel elutingimistel waimu-puhuses on saanud elada, mida ta õige kaswatus ja hariduse läbi omandada võib, lootuse järele peagi. — Igatahes on raamat „Paised“ ometi tähelepanemise wääriline toode Eesti ilukirjanduse põllul a. 1900. Soowida oleks aga, et kirjanik meile tõsisemaid paiseid fufutaks, mille äratundmine rohtu ja abi otsima ajab. G. O.

Jakob Mändmetja kirjatööd. Sagedasti olen meie haritud ringfondades kaebamist kuulnud, et meil ei ollagi õieti algupäralist ilukirjandust olemas. Kõik, mis meie praegu tavaliselt selle nime all tähendame, olla wõõra kirjanduse eeskujul walmistatud ja Eesti olude kohaseks muudetud tööd, olgu need siis kas jutud, näitemängud wõi luuletused. Ei olla ühtegi kirjatoöd, kus Eesti rahvusline aade sees oleks. Ei olla ühtegi iseäralist ehk ijejeiswat sihti meie kirjanduses leida, nii kui wõõras-

tes kirjandustes seda on, nagu, näituseks, Wene kirjanduses Puškin ja Gogol seda on rajanud, ehk nüüdsel ajal M. Gorki ja A. Tšehchow rajama näitavad. Kõik minna selle järele, kuidas mõrras kirjandus ees sammub. Paremust ei olla märgata.

See faebtus on suuremalt osalt küll, paraku, libe tõsi. On ju üsna õigus, et meie kirjanduses iseäralist aadet ega sihti ei ole, aga selleks on ka palju põhjuseid ja takistusi praegusel ajal ees, mis neid ei luba ilmuda. Suurem hulk meie kirjaniiklusest ei ole kuigi suurt haridust saanud, nõnda et nende filmaring kaunis kitsas on, ja kuidas jõuavad nad siis meile aateid luua? Meil on lugejaid wähe ja needgi on kehwad, nõnda et nad kirjaniikluse tema töö eest kuigi suurt tasu ei jõua anda. Meie lugejad on suuremalt osalt ka kaunis nõdrad kirjanduse tundjad, nõnda et nad aadetest ja sihtidest arugi ei saa, neile anna aga, mis põnew on. Weel on meie kirjandusel palju, palju takistusi ees, mõned üsna ilma ärawõitmata takistused, millest siin rääkida ei saa. Kuid ometi on meil algupäralist kirjandust leida, kõige selle pääle waatamata.

Mitte üksnes, ee kirjandus, kus iseäralised, algupäralised aated ja sihid seltsilisteks on, ei ole algupäraline, waid algupäraliseks wõime meie iga tööd nimetada, kus meie rahwa rõõm ja mure, küllus ja pundus, hääd ja pahad küljed, meie rahwa iseloom, tema hingeelu, tema püüded, tema waated ja arwamiised meie waimu-filmade ette maalitakse. Ja niisuguseid maalijaid on meil õige mitu, kes meie mõnegi ilusa pildi rahwa elust ja olust on kujutanud. Kas ei ole herrad Bornhöhe ja Saal meile oma ajalooliste juttudega, Wilde jutustustega „Peiu käsiraha,“ „Linda aktsiad,“ „Külmale maale,“ j. t. ja Juhan Liw juttudega „Wari“, „Käimäe kägu“ ja „Kümme lugu“ otse hiilgawad pildid meie rahwa wälimisest ja sitemisest elust kõikide tema püüete ja waewaga, rõõmude ja muredega filmade ette seadnud?

Jseäranis palju töötas meile wiimane neist, s. o. Juhan Liw, kuid haigus tegi tema tegewusele juba selle algusel otja; nüüd on ta aga enesele järeltuleja leidnud, kes selles famas waimus ja pea sellejama peensusiega töötada töötab. See järeltuleja on meie noor, anderikas kirjanik Jakob Mändmets, kes alles waewalt paar aastat tagasi oma töödega esimest korda rahwa ette astus.

1900 a. on tema sülest järgmised tooded ilmunud: „Oma õuest. Seitse Gesti juttu,” pikem jutustus „Sala süüdlane” ja „Rõduküla wainult,” mille süüts kolm juttu on: „Peidetud pärandus” „Suhjaare kiriku kellamees” ja „Nina rannalt” (kõik waremalt „Postimehes” trükitud). Paneme neid juttusid ligemalt tähele.

I.

„Oma õuest” on wist küll kirjaniku esimesed katsed kirjanuse põllul ja ei paku sellepärast siis täiskaswanud lugejale kuigi küpsel waimu toitu. Jutufesed, mis selles kogus aset leidnud, on lihtsad mõistujutud, mis näitawad, et hää hääga saab tasutud ja paha oma paraja pulga leiab. Jutufesed näikse enam lastele kui täiskaswanud inimestele kirjutatud olemat, ja peab tunnistama, lastele on nad üsna kohased. Lapse õrn iseloom on kui pehme waha, mille sisse iga kerge waotus oma jälgi jätab ja iga kuulnud ning loetud jutt suurt mõju awaldab. Laps näeb, et iga hää ja ilus tegu auusa palga leiab ja ta püüab hääduke poole, kuna ta kõige paha eest wärisemise ga eemale püüab hoida.

Lapse waim on kui turwitamata päewapildi - klaas, mille pääle kõike võib kujutada, ilusat ja inetut; kõik tuleb ainult sellest misjugu ne eeskuj on, kui see ilus on, saab pilt ilus, on see aga inetu tuleb ka pilt inetu. Näitame meie lapsele alati ilusat eeskuj, saab ka lapse waim ja loomus ilus, näitame temale sagedasti inetut kuj, saab lapse süsemine inimene ka inetu, sellepärast peame meie alati wäikestele ilusat ja hääd eeskuj näitama. Misjugu hääde eeskujude poolest on need jutufesed just kiita. Kõik kõrkus ja uhkus, edemus ja liigne uudishimu saawad siin omad witsad, ja laps hakkab neid põlgama.

Mis keelese puutub, siis on see täiesti ladus ja kerge, nõnda et ta lastele üsna kohane on. Saba neis jutufestes tuleb kirjeldamiste ja kujutuste juures kirjaniku tubli and nähtawale. Nõnda on jutufeses „Lahjawere tumm,” mida neist seitsmest jutufesest kõige paremaks pean, tumma sandi kujutus paremini korda läinud kui wähest mõnel wanemal kirjanikel. Nagu elaw, seisab mul ära kulunud ja pleekinud palituga ja lõpsi wajunud mütsiga wana tumma kuu filmade ees.

Need on raamatu hädad küljed, aga ka mõned mead on sisse juhtunud, nimelt tahetakse paaris tohas lapsel natuke puru silma puhkida ja mõnede asjade kohta wale arwamised anda. Nõnda räägitakse jutus: „Karjapoiss, kellest pärast kuulus mees sai,” kuidas Johannes kuninga poja juurde sai ja sellega ühes Iislandi saarele saare kuninga juurde wõõrusele läks. See annab wõõriti arwamise meie riigi walitjuse ja selle siseseadete üle, niisama ka wõõraste maade ja walitsejate üle. Ei ole ju meie riigis ometi kuningat, waid keiser, ja Iislandi saarel ei ole jeda ega ka teist, mida ju kirjanik wäga hästi teab, waid saar on Daanimaa walitjuse all. Edasi lasseb kirjanik jutufes „Leitud laps” wanameest jutustada, kuidas waentlased siia maale tuliwad, siin riisusiwad, laastasiwad ja muude seas ka wana-mehe, kes siis weel noor oli, enestega kaasa wõtsiwad. Nagu näha, räägib jutt nüüdsest ajast, nõnda ei wõinud siis wana-mehe elu ajal ükski wõõras wägi siia maale tungida, siin rööwida ja laastada. See wiib lapse ajaloolisest tõest kõrwale. Need on paar filmatorikawamat wiga. Olgu siis wähest ehk jeda weel nimetada, et kirjanik raamatu päälkirjas tähendada oleks wõinud, et jutufes meie noorespoolet on määratud. Wõi on ta tõesti neid täiskaswanud lugejatele kirjutanud? Kuid niisugusel korral ei ole neil kuigi suurt tähtsust.

II.

„Sala süüdlane” näitse ka „katsekakk” olewat ja ei paku jellepärast tüsedamat toitu. Jutustus on kriminal-romanide laadi, misuguseid küllalt juba kätte on topitud, milledest aga suuremat waimu-toitu leida ei ole, waid oma põnewuse pärast kui lõbusad ajawitjad neile kasulifud wõiwad olla, kelledel nõnda palju waba aega käes on, et ei tea, kuidas teda furnuks lüüa. Isegi mõista, pandakse niisuguste juttude ja romanide juures kõige enam rõhku põnewuse pääle, nõnda jääwad teised küljed siis nagn tähelepanemata ja unustusesse; juhtub mõni terafene kasulifku ja õpetlifku sinna sisse, on hää, ei juhtu — ei ole ka häda, sest üks põnewus ja feerulifed juhtumifed ole pääasi. Tawalifelt leiawad ka niisugused jutud ja romanid õige rohkesti ostjaid, jeda tunnistab jägedane 50 kopifulliste kuni 1 rubla-liste kriminal-romanide ilmumine, mida wõõrastest feeltest ju

ferge on Gesti feelde toimetada. Oidafse ka kaunis hoolas neid Gesti lugejatele kätte muretsema.

Sarnane rohke kriminal-romanidest osawõtmine rahwa poolst ei tunnista aga sugugi weel, et need jutud rahwale iseäranis kohased on. Suurem hulk meie lugejatest on niisugused, kes teadust ja õpetust jutu seest weel wälja koorida ei mõista ja ei suuda, ei ole siis imegi, et nad enam niisuguseid juttusid tähele panewad, kus hästi keerulised ja kirjud juhtumised ette tulewad, mis lugeja põnewuse hästi pingule kisuwad ja erksid pörutawad. Niisuguseid juttusid rahwale pakkuda, on nõndasama hää, kui sellegile suhkru asemel jaharini anda, üteldes, et see palju magusam olla kui suhkur. Et ta suhkru magusam on, see on küll õige, aga harilikult jäetakse oma teada, et tal palju vähem toitumise wõimu on kui suhkrul; see tähendab: ehk küll kriminal-romanid teistest juttudest põnewamad, on neil aga ka palju vähem wäärtust kui ehk teistel juttudel. Nõnda palju kriminal-romanidest üleüldse, nüüd aga keerame tagasi herra Mändmetja jutu juurde.

„Sala süüdlane“ on üks seda laadi jutustus, ja ei ole tal siis ka sellepärast iseäralikku wäärtust. Kuid halwem ei ole ta põrmugi kui tõlgitud kriminal-romanid, waid selle poolest neist weel paremgi, et jälle vähemalt tegelased ja olud mitte wõõrad ja tundmatad ei ole, nagu tõlgitud romanides, waid kõik on oma wanad tuttawad.

Jutus näidatakse muu seas, et suureilma mooduline naesterahwaste haigus — erkude nõrkus ja rikunud olek — ka meie rahwa külmale ja rahulisele loonule enam tundmata ei ole, sest muuga millegagi ei wõi meie kõrtsinaese tegu põhjendada kui erkude nõrkusega ja kombeelu lodemusega.

Jutt on üsna põnew ja täiesti ladusalt kirjutatud, aga nagu näha, on püütud teda kunstliselt pikendada, mis jutu wäga mitmejärguliseks ja nagu nurgeliseks teeb. Nõnda oleks ierwe Järdi lugu wälja wõinud jääda. Ka kõik jutu lõpp oleks kuidagi teisiti olla, nõnda ei Karp Shufowi tegelasena tarwis ette tulla ei oleks olnud. Sellega ei taha ma mitte ütelda, nagu riksumad need lood tuntawalt jutu mõnu. Ei mitte sugugi. Wõlemad need lood, s. o. Järdi isanda ja Karp Shufowi tegemused, on üsna huwitawalt ja põnewalt kirjeldatud, iseäranis hästi wiimane, aga nad näitawad siiski nagu jutule wägisi sisse taotud kiilud olewat, ilma milleta jutt ometi

wäga hästi läbi oleks saanud; nad on nagu üleliigne ilustus, mis jutu käigu ja tegeruustiku ilma aegu kirjaks teeb. Olen ma kord juba wigadest rääkima hakanud, siis tahan siin veel mõne wea pääle tähendada, mis loogika kohta käiwad, kuna keelewigade harutamine liig pikale wiiks. Võiksin ehk siisgi nimetada, et kirjanik alati sõna „puutu“ asemel, „puudu“ kirjutab, näituseks, lehef. 12: „Hirekestel on asja ta ees wärijeda, aga inimestesse ta ei puudu,“ kuna õige oleks olnud „aga inimestesse ta ei puutu.“ Lehef. 149 on „pargade“ asemel wist küll õigem „parkade“ kirjutada jne.

Lehef. 4 loeme: „Wärste männa metja õhk ja iseäraline waifus, mis künka ümber walitjes, tegiwad selle koha armjaks ja meeldiwaks.“ Ei tea, misfugune see iseäraline waifus sääl siis oli ja mispärast ta siis just sääl künka ümber walitjes? Ega see ometi surnumeri olnud, mille üle iseäraline waifus üteldakse walitsewat. Ma arwan, et kui sääl ümbruses waifus walitjes, siis walitjes ka kõiges metjas waifus, oli aga metjas elu ja liikumist, siis pidi wist ka sääl küll nõndajama olema. Lehef. 78 ja 79 ütleb kaupmehe wend wõõrale inimesele kord „sina“, kord „teie“, küllap ta ikka wist igakord „teie“ ütles. 102 lehef. olem lause: Pea läks tüdruk telegrammiga kontoris, ja ametnik saatis sõna: „Tulgu pea. Terwisid. Johannes,“ armja kodumaale,“ on juba üsna segane. Selle lause järele on mõista, et ametnikul oli armas wõi armuke ja selle kodumaale saatis ta siis telegrammi. Kirjanik on küll tahtnud wist ütelda, et Johannes telegrammi oma armjale kodumaale saatis jne.

Õhk küll jutul, nagu ma juba nimetasin, iseäralist wäärust ei ole ja mitmesuguseid wigasid siin ning sääl ette tuleb, on jutus ka üsna häid kohtasid. Looduse kirjeldused on üsna kenad; nõiamoori kujutus on hästi korda läinud; Karp Shufowi hingeolu on ka wäga õigete wärwidega kujutatud; matuse pidu kirjeldus ei jäta midagi enam soowida. Wana „underwits“ on ka täiesti „liha ja luu,“ nii elawasti on ta kujutatud. Kerge ja põnewa lugemise armastajatele soowitan küll parema meelega herra Mändmetja juttu kui mõnda wõõrast keelest tõlgitud kriminal-romani.

III.

Esimesest kahest hästi tüsedam on kolmas fugu: „Kodu= kula wainult.“ Sää! tuleb noore kirjaniku and juba üsna selgesti nähtawale. Sää! näeme juba seda tooni ja seda sihti, mis põhjusel ma teda meie parema kirjanikuga, Juhan Liwiga, kõrwu seadida julgesin. Esimest juttu ei hakka ma siin põhjalikult läbi harutama, sest et ta pääle ilusa kirjelduse= wiisi ja ladusa kõne-tooni juuremat huwitust ei paku, ja wiibin pigemalt teise jutu juures. Jutt kannab päälkirja: „Tuhisaare kiriku kellamees“, ja on nende kumade jegaduste ja rahutuste kohta kirjutatud, mis patronadi õiguse tarwitamine õpetajate walimiste juures paar aastat tagasi meie rahwa seas sünnitas. Jutt ei ole mitte väga pikk, aga selle eest seda parem; see on täiesti liha meie lihast ja waim meie waimust. Kui peenikeselt ja õigesti herra Mändmets meie rahwa hingeelu ja iseloomu tunneb, selle üle annab see jutt tunnistust.

Isegi juba liigutuste järele ja paari sõnaga mõistab auustatud kirjanik meile heleda pildina meie rahwa iseloomu ette kujutada. Nagu tõsine kunstnik jõuab ta juba paari joonega seda teha, mis teine terwe pildiga ei jõua korda saata. Kui peenikeselt, näituseks, kujutab kirjanik meile wõõrmündrite, nende walla kõige lugupeetawamate wanakeste iseloomu meie silma ette. Igauhe nende liigutuste kirjeldus on juba ühes ka iseloomu kirjeldus, sest kirjanik mõistab seda nõnda osawalt teha, et need liigutused ka tõesti Eesti talutaatide liigutused wälja tulewad. Katsume neid liigutusi mõne teise isiku juurde kujutada, ja pilt ei ole enam õige. Nad on ainult Eesti talutaatidele kohased. Waatame, kuidas kirjanik wõõrmündrite fugu= mist ja nende õpetaja ootamist kirjeldab, ja igauks tunneb siis neis halli päädegaga ja auusa nägudega ootajates oma wana tuttawaid wanakesi kõikide nende iseäraldustega ära, seda ta juba lapjepõlwest saadik on näinud:

„Wõõrmündrid kogusiwad üksaawal kofku. Sissetuleja teretas käega ametiwendi, otjis selle pääle paraja paiga, puhkas natuke, silis sõrmedega juuksed wähe siledamaks ja jäi esmalt natukefeks ajaks wagusi. Pea hakkas mehel nagu igaw ja siis pööras ta seltsimehe poole ja küsis jostistades: Mis kell dieti peaks juba olema? Ka teised oliwad küsimist kuulnud, ja mitu pääd pöörasiwad ahju ligidal olema kella poole“.

Kui nad tüki aega juba oliwad oodanud, ja õpetaja ifka meel ei ilmunud, siis läks jutt eneste wahel elawamaks ja „Pati walla wöörmünder oleks hää meelega piibu suitsemagi pannud, aga ise oma, ning mõne teise ametiwenna arwamise järele, et „see oleks rumal — kui safsad hätitjelt tulewad,“ ei pannud ta ometi. Sõrmed aga wiibisidwad jellegi pärast taskus piibu juures ja ta tõstis keskmise ja nimetise sõrmede wahel kaane lahti ja laskis naksatades kinni.”

Niisama osawasti kirjeldab kirjaniik seda segadust ja kahe wahel olekut, mis wöörmündrite wahel walitseb, kui õpetaja tütrepoja wäikene pää ukse wahel nähtawale tuleb. Nad teawad, et saksa on tarwis auustada, aga kas ka niisugust wäikest tuleb ülestõusmisega auustada, seda nad ei tea, ei ole ju ometi keegi neile seda õpetanud.

„Nad jäiwad küll istuma, kuid rahutu liikumine, mis ridadest läbi käis, tunnistas, et nad istuma jäämist praegu mitte üsna õigeks ja wiisakaks ei pidanud. Poisiõhke äraminemisega tundsidwad ametnikud, kuidas nad nagu arusaamata raskuse alt lahti pääsesiwad.”

Wisa on eestlane jelles asjas järele andma, milles ta enesel wähegi õigust teab olewat. ütle talle, mis sa tahad ehk tee, mis sa tahad, kuid tema jääb aga enda asja juurde. Enese tundmuse waim hakkab temas rääkima, ja ta püüab oma iseseiswust, oma õigust üles näidata. Kuid kes seletab neile ära, kui palju neil niisugustes asjades, kui õpetaja walimine, õigust on? Ühelt ja teiselt poolt on nad kuulnud, et neil õigust olla, aga kui suur see õigus on, seda ei tea neist keegi. Kuid see teadmine, et neil ometi õigust on, teeb neid nõnda julgeks, et nad oma wanale õpetajale uue õpetaja walimise asjus wastu hakkawad ja oma nõudmise juurde kindlaks jääwad.

Küll ei taha nad oma wana hinge karjast, kes neid pea kõiki on ristitud, leeritanud, ehk laulatanud, kurwastada, aga tung iseseiswust ja oma õigust kätte saada on suurem kui auustus oma waimulikku ülema wastu. Seda näewad wastafed väga hästi ja et nad teawad, kui palju kummagil poolel õigust on, siis panewad nad kawaluse rattad käima, et oma eesmärgile jõuda. Seda märkawad talupojad ja ka neil ei jää muud nõuu üle, kui wägiwallaga oma tahtmist läbi wiia, sest nad ei tea, kuidas seda õiguse teel mõiks forda saata. Terwe Gesti fogudus muutub nüüd nagu mäsju ühijujeks õpetaja was-

tu. Isegi kõik ehk tunnutse mässu ja vastuhakkamise wingu täis olevat, mis ka erapooletuidgi uimaseks võib teha ja nõnda viisi enda poole meelitada.

Kõik see wastaste erafondade salajane võitlus on Mändmetša jutus väga osavasti kujutatud. Lugeses tunnend nagu kõik õhu enese ümber sala võitlust, võitlust iseseiswuse ja enese õiguse eest, täis olevat. Mis arwab aga kõik see jäme wägivald teiste diplomatilise kawaluse wastu?!

Wäga osavasti kujutatud on wana kellalööja Tõnu hinge rahutus ja sisemine võitlus selle tähtsa pühapäewa hommikul. Rakskümmendwiis aastat on ta hoolega ja alati korralikult kella löönud, aga täna, oma juubeli-päewa hommikul, on ta walmis seda korda rikkuma, ja kella hääks? Koguduse, rahwa, oma juguwendade hääks, sest ta tunneb, et ta ise üks liige sellest kogudusest, sellest rahwast on, kes nüüd iseseiswusele püüwad. Ta peab enda kohuseks seda rahwast ka oma jõuga toetada. Ei paista siin mitte seda Eesti jonni, seda parteiliku olekut, mida meie rahwal nõnda palju üteldakse olevat, waid kõik on ühes nõuus, kõik on walmis kaasa töötama, ei aga ühist sihti kätte saada. Kui ka mõned wõõrmündrid weel õpetaja poole hoidsiwad, siis ei tõenda see mitte, et nad wastastest erafonnast oliwad, kes jonni pärast teiste nõuu nurja tahtsiwad ajada. Ei, auufartus ja armastus wana õpetaja wastu jundis neid seda tegema, ilma et neil ühtegi paha nõuu teiste wastu oleks olnud. Kuid sedagi sammu astusiwad nad nagu ilma enese teadmata, loomu = sunnil. Koguduse meeleheitlik wastuhakkamine ei olnud seadusline ja seda tundis eestlase õiguse armastaja loomus, ja need, keda wastuhakkamise wing weel üsna uimastanud ei olnud, waid kes enam ehk wähem erapooletud oliwad, töötasiwad nagu ilma enese teadmata selle wastuhakkamise wastu. Sellepärast ei pea meie mitte neid wõõrmündrid, kes õpetajale koguduse nõuu teatasiwad, põlgama; neis näeme ainult eestlaste õiguse armastust; kui kogudus seadusliisil teel õpetaja wastu oleks töötanud, siis oleks nemad mististi ka koguduse nõuus olnud. Iseasi on see wanatüdurik, kes õpetajale salaühisuse nõuu teadustas, see ei teinud seda mitte enam õiguse armastuse pärast, waid osalt sellepärast, et tal midagi midist kõnelda oleks, osalt jälle sellepärast, et ehk ülemate silmas natuke tähtsamaks tõusta. Niisugune „loba-Kai“ on täiesti põlgamise wäärt.

Mis Hansusse puutub, seda Tõnu asemele kella lööma jaadeti, siis ei mõi ka seda just koguduse salalepingu wastaseks lugeda, sest see on niisugune inimene, kellel iseiseiswust ja enesetundmist sugugi ei olegi ja sellepärast siis ka oma tahtmise järele ühegi asja poolt ega vastu ei mõi olla. Ta teeb ainult seda, mis tähtsam isil teda käseb. Ta painutab ennast autoritedi ette, ilma et ta iseenele aru annaks, kas seda sünnib teha, mõi ei.

Müüd paar sõna jutu puudustest. Aga ütlen juba ette ära, et need mead jutu väärtusega mõrreldeis nõnda wäikesed on, et neid õieti nagu tähele ei pane.

Jutu lõpul näitse kirjanik nagu tõttanud, ehk nagu wäsinud olewat ja sellepärast ei ole ta aega saanud, ehk juutnud enam jutu lõppu küllalt hästi wälja töötada. Nimelt on kella-lööja Tõnu wiimane hingewõitlus ja torm kaunis kahwatanud kujul nähtawale toodud. Kõik läheb nii ülepää kaela ja kõik see kurbmängu lõpp on ainult paari sõnaga jutustatud, nõnda et ta sugugi lugeja pääle nõnda ei mõju, kuidas ta mõjuda oleks wõinud. Ka paruni kuu ja loomus on jutus kaunis nõrgad ja kahwatanud, mis muidugi sellest tuleb, et kirjanik neid ei tunnud ja ei wõinudgi tunda. —

Kolmas jutt selles kogus: „Mina rannalt“ on ilus pil-difene ranna elust. Tõsiselt ja loomutruult tuuakse siin meile ranna elanikkude loomust ja eluwõisid ette. Suurest ilmasi kaugemal elades ei tea nad haridusest pea midagi. Siinde ainus lõbu on kõrts ja wiin, mille pääle paljud ka pea kõik oma waranduse ära kulutawad. Juba poisikesedgi joowad kortli kaupa wiina. Midagi kõrgemat püüdmist ega huwitust sellegil siin ei ole. Siin, niisuguste inimeste ja niisuguste olude seas, on Tõnis ilmale sündinud. Aga näitab, nagu ei oleks tema õige koht mitte siin, sest et ta teiste rannaelanikkudega sugugi ühetaoline ei ole. Tema hinges leidub weel paremaid ja kõrgemaid püüdeid ja soowisid, aga neile soowidele ja ihadele ei mõi ta midagi wastata, sest et ta wälimisest ilmast midagi ei tea. Ka tema wanaija, kes teda armastab ja kes ilmas palju on käinud ja enne ka paremaid päiwi näinud, ei kõnele temale wälimisest ilmast midagi, näitab, nagu oleks tal sala südame haawu, mis ta jellega kardab lahti kiskuda. Juhtumise kombel sinna ilmunud muusikantide käest kuuleb Tõnis, et wäljas ilmas palju parem elu on ja palju rohkem teenida mõib, ning ta

tahab selle auusa mõttega kodust ära põgeneda ilma sisse, et omastele, iseäranis aga armisale wanaisale, paremat elu walmistada. Põgenemist takistab seebord wanaisa, kes põgenemise mõttest aru sai, aga pärastst amkitab ta ise poisist põgeneda ja juhatab teda, kuhu minna. Meri matab aga põgeneja. Pojapoja surma üle kurwastades sureb ka wanaisa. Näitab, nagu oleks nende kahe inimese surmaga, kelle ihud küll ranna elanikkude seas wiibisjwad, aga kes waimu poolest neist kaugel, lahus olisid, wiimane kõrgem püüdmine, wiimane waimu-elu randlaste seas lahtunud. Järele jäiwad ainult nzed inimesed, kellel waimu nagu ei olegi. Nende ainukene hool ja püüdmine on aga tublisti juua ja enestel hinge sees pidada, mis neid loomadega ühesarnaseks teeb.

J. L.

Külätänawast. Nudisjutud ja kujutused Gesti küla-
elust. Kirjutanud P. Grünfeldt.

P. Grünfeldt on meie kirjanduse põllul agara ümberpanijana tuttawaks saanud. Algupäraliste juttude kirjutajana astub ta aga kõne all olewa raamatuga esimest korda ilma ette. — „Külätänawast“ süal dab seitse uudisjutukest ja kujutust külaelust ning jõulujutukese linnaelust. Kui meie terme selle kogu üle otjust tahame anda, siis peame tunnistama: kirjani ku jutukesed ja kujutused on mõned wäikeste raamide sisse pandud pildikesed igapäewasest elust; neis ei kujuta ta kuigi suure peen susega hingeelu ega osawasti karakterisi; jutustustes walitseb tublisti pääliskaudjust; luuline ja ilus ei ole tema keel kuigi kõrge kraadini. — Jutukestest külaelust on kaks õige mõnusat: „Sauna-Miina krintsuga saapad“ ja „Wahpepera walla uus koolmeister.“ Kaunisti kirjeldab Grünfeldt esimeses jutus wäike se Miina hingeelu. Kirjanik wiib tüdrukuke se koolimajas se ja kujutab, kuidas jääb ühe talutütre saabaste „krints“ plika pääle mõjub; siis las eb ta wäikest Miinat päält kuulata, kuidas ema isa palub tütrele linnast saapaid osta; lõppeks kirjeldab ta plika hingelugu isa kojutulekul. Kirjeldus on loomutruu, elust mõdetud. Rahju wäga, et tema mõnu alustuses se filosoopheerimine inimeste palenestest on aset leidnud, mille sarnaseid harutu si „odawaks philosophiaks“ nimeta-

takse. Teine nimetatud jutufene pakub mõnes pääliskaudses wär-
mis kirjeldust küla uue koolmeistri ja rüüste peremeeste wahelise
olust, kellel tütreid mehele panna. Selle loofese juures
tuleb aga imelik asi ilmsiks: kirjaniikul on küll üliwäike mater-
jal käes, aga ta ei suuda ennast ometi hoida, kõrwalisi asju,
millel jutufese põhjusemõtte ja wooluga mingit tegemist pole,
ülesse wõtma. Sest, mis on kirjeldamisel, kuidas ühe kool-
meistri külasõu ajal lapsed, sõrmed suus, ukse pääl jõogi-
laua poole wahiwad, isa nad wälja ajab, ja eesttoas pannide
kaapimise kolin tõuseb, jutufese üleüldise wooluga tegemist?!

„Singeleses“ kirjeldab kirjaniik õige waimustatud toonil ühe
põlgtuse alla sattunud isiku elust mõnda filmapilku. Waimus-
tatud ja luulelist tooni tarwitab aga kirjaniik ainult esimesel
poolal; temale wastandiks on jutufese teise poola keel — üli-
lihtne proosa. „Wirk-Willem“ on laisa ja wikalbale isiku loo-
mu kirjeldus. Umbes järeastjamaast tyyust on Johan Liim
„Warjus“ Weni-Willemina kujutanud. Uudist wõi midagi tä-
helepanemise wäärilistemat ei paku herra Grünfeldt wana aine
tarwitamise juures palju. „Roowiku Jüri teist naist“ wõib
mitmetest kunstipuujustest hoolimata kui realistlist kujutust
taluelust tähelepanna. Jõulujutt oma lentsaka päälkirjaga
„Hää naene on parem, kui suur rikkus“ on raamatus kõige
pikem töö. Siin on kirjaniikul juba mitmetlaadi karakteritega
tegemist ja tema juures awaldab herra Grünfeldt, et temal
kunsti-tööde kirjutamiseks andi puudub.

Wõtame selles jutus isand Matsoni, kes endine kõrtsimees
olewat. Poleks kirjaniik ise jutu alguses kõrtsimehe linnaasu-
misest jutustades temale otja pääle: „endine kõrtsimees“ kirju-
tanud, meie oleks seda Matsoni, tõesti, kas wõi mõneks linna-
emandaks wõi muuks sellesarnaseks wõinud pidada, sest endise
kõrtsimehe iseloomulikka omadust, mis Matsoni naeste-
rahwaast lahutaks, pole kirjaniik ette toonud. Matsoni-emandast
jääb meil niisama palju ehk, ütleme, weel wähemgi aimu.
Neiu Bertha on ju iseloomu laadi. Sedasama wõib ka teistest
tegelastest, Augustist ja Marthast, ütelda. Jutu juures raatfib
kirjaniik wäga wahel püsida: muud kui edasi, et rutemini wal-
mis saaks. Üle jääb kogust weel faks „haledate ja armsate“
lugude sarnast tööd „rahwa südamekosutuseks“. Need ei suuda
kunsti nõudeid täita.

Nii on raamatuteheses korda läinud ja nõrku töösid. Ja nende korda läinud tööde pärast leidku raamat kirjanduse armastajate poolt tähelepanemist.

R. L.

B. ümberpandud jutufirjandusest.

Waelase wõimu all. Emile Zola järel R. Hansson. 4 annet, à 35 kop., kokku 667 + 1 lhf. Wiljandis. U. Telgi raamatukaupl. kulul.

Kirjanduse kuningas Emile Zola kujutab oma romanis „Waelase wõimu all“ — La Débâcle — Saksa-Prantsuse sõda. Ta lasseb lugeja wainuõilma eest kolebada sõja pildid selgesti ja mõjuawaldawalt mööda minna. Zga ühe üksiku sündmuse kirjeldamine on lihtne, aga ühe korraga nõnda täeline, et midagi enam soovida ei wõi. Terwe roman hõõgab palawast prantslaste isamaa-armastusest. Mitte soldatid ei ole jüüdi, et neid mõidetakse, waid wae-ülemad on oma ametis wähest üsna ettewaatamatad. Pää-jüüd langeb keiser Napoleon III pääle, kellel küllalt mehisust ei ka osawust sõjapidamiseks ei ole. Zola otsused keisri kohta ei ole siiski liiga terawad, waid faastundlikud. — Nälg ja sõja waewa kannawad soldatid juure jüdidusega: Ühel wiib kuul mõlemad jalad alt ära, ta langeb, aga ilma kaebamata ja nagu lõbu tundes ütleb ta: „Waat kuidas!“

Teine, kellele ka sarnane õnnetus juhtub, langeb wäifsesti, nagu oleks ta puu juurika otja kormistanud. Lipufandja, kes ise juba weriselt, puruks lastud rinnaga maas suremisel on, püüab weel lippu päästa, aga jõud lõpeb ja ta ei saa muud teha kui katab ennast lipuga ja sureb nagu pehmete sulepatjade sees uinudes. Aga wahwa wastupanek ei aita. Prantslased jaawad igal pool ülemate rumaluse ja äraandjate tsallu liüüa, ja nagu „raud rõngas“ lähenewad Saksa wäed, millede käiku keiser nagu „tina soldatitene“ juhatab, ja suruwad Prantsuse wäesalkaši tagasi, ikka Pariisi lähemale, ja wiimaks, kui tee pääl juba Metz ja Sedani juures allaandmine sündinud, piirab jee „raud rõngas“ Pariisi ümber. Pariis on siis nagu juur päratu kahemiljoni hingeline wangimaja, koletu, kahwatanud ja kurb. Pärast Pariisi ära-wõtmist ja jakslastega rahutegemist kujutatakse weel wõitlust prantslaste eneste „kommunistide“

ja walitfufe wäe wahel. Rõhuvalt mõjub see lugeja pääle. Sugulased on sõjariistades sugulaste wastu, wend tapab wenda, sõber sõpra ja tuttaw tuttawat. Ka selles kodu-sõjasgi on prantslane wahwa, ilma kartujeta ja jureb häämeelega.

Terwe roman on nagu lugulaul, nagu Iliade — nõnda toredasti on Zola fujutada oskanud. Wahel wiibib ta kaua ühe asja kirjeldamise juures ja wõtab kõik üffifikult läbi, wahel jälle ütleb ta asja paari sõnaga ära, aga need paar sõna treh-wawad nagu haamer naela pää pihta. Näitufeks, ta fujutab jaks-laste toorust, nende halastamata südant naesterahwaste ja nõtrade wastu ühes soldatis ja kaptenis nõnda lühidalt ja ofa-walt, et Saksa soldat nagu kehastatud toornis ise lugeja filma ette ferkib.

Kapten karjus tuliwihafelt: Hei! Kes wiib seda naesterahwast ära? Üks soldat astus lähemale. See oli lühike ja jäme baierlane, määratu juure pää, pruunjate juukse ja habemega, mille wahelt ainult lai, nurgeline nina ja suured sinised filmad wälja paistiwad. Ta oli werega üle pritsitud ja hirmus päält näha, just nagu karu wõi muu karwane fififa metsalune, kes oma jaagi wereft punetab, kellel ta praegu alles tondid katti murdnud.

Selle naese mees, keda ära kästi wiia, on seina külge seotud ühe teise prantslasega, ja kapten annab käsku neid maha lasta. Pauk kõib, ja ohwrid langewad. Kapten läheb juurde ja lükkab „surnu kehafid jalaga.“ Henriette, maha lastud mehe naene, näeb selles koledas pildis ainult seda „suurt jaabast“, mis surnu feha tõukas. Waatame Zola kirjelduse wiiji weel mõnes teises kohas.

... Inimeste salgad keerlesiwad suitsu ja fädemete keskel, kõik-fuguste häälte hirmutawas läbifegi olekus, kust furejate hoigamised, püffi paugud ja majade langemise mürin wälja kuuldusiwad. Tiheda tolmupilwe sees, mis päifelt kattis ja mis wälja kannatamatat higi ja were haisu täis oli(!), just nagu täis tapmise koleduft, wõis waewalt üksteist ära tunda. Tapmine kestis iftagi edasi, arahäwitamine oli igal pool; see oli lahti lastud tige-da metsalise furjus, nürimeelne tige-dus, hullumeelne inimese wiha, kes teist enese sarnast närib...

Wõi waatame teist kohta, kus lahingu wälja kirjeldatakse.

See koht pakkus hirmust pilti: maa oli lõhkenud, nagu pärast maa-wärisemist; igal pool lamasiwad jätised ja surnud kõige toledamas olekus, konkfus käte, kõwera jalgadega ja kõrwale wäänatud päädega, millede ammuli suudeft weelgi nagu hoigamine wälja näis tungiwat. Üks oli kätt krampfikult filmade ette surudes surnud, just nagu ei taht-nud ta surma näha.

Kiired.

9.

Ühel ülemal olivad kuld rahad wöö seeft wälja libisenud ja were ja sisefondadega segamini läinud. Adele ja Zui lamašiwad pääst wälja tunginud filmadega üksteise otsas, üksteise ümber framplikult finni hoides ja nii ka furmani ühenduses olles

Haigemajas olewaid haawatuid kirjeldab ta järgmiselt:

„. . . Liikmed rippusiwad elutalt põlwele ja küünarnukkide otsas, just nagu haamri löögi läbi ära purustatud. Sääli olivad katkised käepälad, ära kistud sõrmed, mis waewalt kitsa nahatükiteise küljes rippusiwad. Kõige rohkem oli katki murtud käsa ja jalgu, mis walu läbi kangeks ja raskeks olivad läinud nagu tina. Kuid kõige hädasohtlikumad olivad need haawad, mis sõhtu, rindu, ehk päha olivad saadud. Weri jooksis külgedest koledate haakude läbi wälja; üles tõstetud naha all olivad sisekonnad sõlme läinud. Haawatud ja purustatud riistluid paniwad inimesi framplikult ja koledalt küüru tõmbama Mõnedel oli kuul kopsust läbi läinud. Pääd olivad hirmsasti wigastatud, paistiswad purustatud lõualuud, hammaste ja keele werine puder, katki lõhutud filma-haugud, pooleni wäljatungiwad filmad, purustatud päaluud, kust ajud wälja paistiswad.“

Zutustamise juures on Zola ise nõnda wagune, nagu ei oleks tal südant olemasgi, just nagu Homer Iliades. Tema enese hinge-elu ei ole märgata. Aga see ei ole mitte nõnda, kuidas efiotja lugeja filma paistab. Zola on oma tundmused looduse sisse pannud ja mõjuwalt lasewad nad ennast märgata. Nagu Kalewalas Kullermoga ühes „nägus nurm nutab“ ja „fõrged heinad norgus sejawad“, nõnda on ka Zola juures loodus wäga tihti ümber muudetud: Pärast kaotatud lahingit on õhtgi nagu wäga raske sisse hingata, ta on nagu nõega täidetud. Püssid, mis enne lahingusse minekut päiteise paistel särašiwad, ei hiilga enam nõnda lootusrikkalt, waid nende heft on tume. Päite ei sära enam endist wiisi. Klusad rohelisted orud on nüüd nagu koledad haigutawad hauad. Pilwed on hallid kui tina. Wihm jadab walušasti ja tuul nagu wingub. Ühes kohas, kui metsas mõidelbasse, hoigawad purustatud puutüwed ühes haawatutega.

Kaugel on Zola oma kirjeldamise wiis — ma arwan ei ole liig, kui ütlen — naturalismusest, muidugi sellest naturalismusest, mida nüüd iseäranis kirjanduses taga aetakse. Zola endistes romanides oli enam pessimismust ja naturalis-

must märgata, aga selles töös, nõnda ka teistes hiljem ilmunud töödes, on Zola enam realisti ja paiguti foguni romantik. Ekspiarwamine on, kui Zolad teiste naturalistide filda tahetaks panna. Moores põlmes on ta küll selle poole kalbunud, aga pärastistes töödes on ta muutunud. Jkka loodab ta ja püüab paremuse poole, kõike paha ja takistusi unustades. Terwe Prantsufemaa wiib ta uue sündmusele vastu, mille järele elu parem kui endine saab olema. Kunsti väärtuse poolest on „Baenlase mõimu all“ mitmest teisest Zola tööst, nagu „L'Assomoir“ ja „Germinal“ ja mitmed teised, taga. Jfeloomude kirjeldusi — mis Zola juures harilikult mitte täielikud ei ole — on selles foguni vähe. Üleüldiselt kunsti väärtuse poolest selle romani üle on raske otsust anda, sest ta on nagu terve rida, terve gallerie täis toredaid piltisid, mille ülewatamine ühe korraga mõimata on. Ümberpaneja on kaunis osaw olnud, sest raske on sarnast kirjaniitku, kui Zola, ümber panna. Temal on nõnda palju sõnu ühe asja kirjeldamiseks kae pärast, et otse imestama peab. Meil aga on sõnadest puudus. Nimed on ümberpaneja nõnda kirjutanud nagu neid wälja räägitakse; parem oleks muidugi olnud, kui ümberpaneja neid nõnda, nagu algupäralises keeles, oleks kirjutanud ja wäljaraäfinise juurde lisanud. Keel oleks ka filedam pidanud olema. Tuleb nii mõnesgi kohas wigasid ette.

O. Nöges.

Mõisnikkude pesa. J. S. Turgenjowi roman. Gesti feelde kirjutanud G. J. Duna puu, Jurjewis, J. Mällo kirjastus. 1900. 192 lhf. Kirjaniku pildiga. Hind 50 kop.

See on üks parematest ümberpanefutest, mis Gesti keeles 1900. a. jookful ilmunud. Sellepärast ei ole mitte asjata, kui meie temast natuke pikemalt räägime. Heidame pilku esiteks romani sifu pääle.

Kõigiti woorusline, ilus ja tõfise ifeloomuga neiu armastab inimest, kes enne temaga kokkupuutumist ju terve elujärgu on ära elanud. Minewif jättis sellele palju libedaid mälestusi ja sfidame etteheiteid järele, kuid tema tahab auusaks, armastajaks meheks olla. On ainult tarwis, et minewif mitte awalikufuks ei saaks ning tulewiku õnne ei tumeštaks. Saatus aga tahab teisiti. Mõõda saadetud elu weeretab järsku

fiwi õnne teele: naesterahwas, feda ta korra armastanud ja jumalbanud, ja tütar ilmuvad päewawalgele ja häwitawad kõik lootused. Noor naiskangelane mõtab nõuiks ennaft ohwerdada. Ta lahtub muust ilmast, matab oma nooruse, rändab jeda teed, mida walust lõhkenud südamega enne teda on rännatud ja weelgi rännatakse — ta läheb flooftrisse. Teda auustawa ja armastawa mehe südamehaawad ei parane eluotfani . . .

Juba Turgenjewi nime järele mõib kirjandusetundja otustada, et see toode igapäewasest turu-kaubast, mida meie kirjanduse-põllul iseäranis wiimajel ajal rohkesti müümale jaadetud, igatahes kõrgemal seisab. Nagu kõigis Turgenjewi juttudes, nii ilmub ka siin kirjaniku joe ja armastaja süda ning faastundmus inimese, tema hädade ja walude wastu nähtawale. Jseäraline sütitaw õrnus ja tasane kurbtus mõjub ulendawalt lugeja waimu pääle. Ja see sütitaw õrnus ning waifne kurbtus ühes kindla usuga õiguse fisse, peenetundeline inimese hääde tahtmistest ja püüete fujutamise looduse mitmesülgse elu ja ligitõmbwuse kirjeldamine — kõik see õhkub meile „Mõisnikkude pejast“ nii selgesti wastu ja teeb kirjeldused iseäranis meeldiwaks.

Kui meie „Mõisnikkude pejast“ räägime, siis mõime lühidalt Turgenjewi kirjanduslist tegewust üleüldse tähele panna, jekt pääasjalikult ühesugused põhjusemõtted on kõigis tema töodes maksmas.

Oma tegewust inimesearmastaja Aleksander II. walitsuse alguse eel hakates jäi Turgenjew kolme Wene elu punkti juures peatama; need oliwad: pärisorjus, haritud aga liig nõrga tahtmisega inimene ja Wene naesterahwas. Ehf pärisorjusest „Mõisnikkude pejas“ küll otseteel juttu ei ole, lubatagu sellest siin ometi sõnakene lausuda, jekt selle fujutamises seijab Turgenjewi suurem tähtsus. „Küti kirjades“ seab ta terme pärisorjuses ägawa Wene talurahwa elu waeeste talupoegadega, kes südamega mõisnikkude, filtrite ja kubjaste poolt palju kannatama pidiwad, ja mõisnikkude enestega, feda pärisorjus kõlblikest kui ka ihulijest küljest rikkus, meie filmade ette. Wene talurahwa Wabastaja, keiser Aleksander II., kes sel ajal weel auujärjepärija oli, kui „Küti kirjades“ ilmufiwad, pidas neid oma armjamaks raomatuks, ja nagu ta ise kadunud kirjamehele üt-

Ies, mõtnud ta seda raamatut lugeses nõuiks hõbistawaid orjakütteid purustada.

Juttudes ja romanides, nagu „Mõisnikkude pesa“, „Rudin“, „üleliigse inimese päewaraamat“, on meie ees inimesed täis jõuudu, hää südame ja hääde tahtmistega, aga nad ei oska ega juuda enestele ühtegi mõistlikku tööd leida, peawad endid üleaurusteks ning kannatawad selle teadmise all ja rikuwad endi ja teiste elu — Lawretski „Mõisnikkude pesas.“ Viimaks, „Mõisnikkude pesas“, „Gelpäewal“ jne., kujutab Turgenew hääd naesterahwast, kes kasuta ja ilma täieliku hariduseta üksluises küla elus oma päewad mööda jaadab ja südame poolest sügawasti õnnetu on.

Turgenew on idealist ja realist ühtlasi. Tema kangelased on täis hiilgawaid aateid ja sooje tundmuisi: Lawretski, Mihalewitsch, Liisa Kalitina „Mõisnikkude pesas“. Tema ei ole aga mitte niisugune idealist, kes ise oma aadetega pilwepiiril rändab, kuid tegeliku elu tõsised olud tähelepanemata jätab. Tema töödest paistab ka täieline realismus välja, mis aga, nagu Wene realismus üleüldse, Lääne-Euroopa naturalismusest isesugune on. Turgenew armastab ühes teiste Wene kirjanikkudega, nagu Dostojewski, Leo Tolstoi jne., rohkem hingeteadlisi tüsimuisi jutu alla võtta ja neid arendada, kuna Lääne-Euroopa naturalistid rohkem tähelepanemist kehale, välisele loodusele, jagawad. Ongi ühiskondline elu meie isamaal veel liig ühekiilgne, ja sellepärast pöördub ka pill seda enam fissemise kõlblise ilma pääle. Seda Turgenewi omadust võib „Mõisnikkude pesas“ Liisa Kalitina ja Lawretski juures kõige paremini tähele panna.

Mis Gesti feeljesse ümberpanekusse puntub, siis võib sellega üleüldiselt rahu olla. Siisgi, mõnes kohas lunkab feel sellest või teisest küljest. Rahju on ka sellest, et Prantsuse feeli laused ja sõnad, mida õige rohkesti on, ümberpanemata on jäetud. Teatawasti mõistab meie raamatute lugejatest üksnes väikene osa Prantsuse feelt; nõnda jääb siis suuremale osale nii mõnigi asi tumedaks.

S—s.

Näitekirjandus.

Näitekirjandus wõi draama on, nagu nimigi juba näitab (d r a m a täh. Greeka keeli: t e g e w u s), osa luulekirjandusest, mille sünnimus tegemuses kujuneb. Kuna muus luulekirjanduses kõike seda, mis sünnimuse tegelaste juures näha ja kuulda, kirjelduse läbi katjutakse lugejale ette kujutada, astub näitekirjanduses näitelawal tõsine elu waataja filmade ette. Tõsised inimesed tegelastena, näitelawa kohane sissejead, riided jne. mõjuwad waatajasse iseenesest mõista sügawamini kui loetaw kirjeldus, ning sellepärast on näitekirjandusel kahtlemata wõimalikum terawamini, sügawamini hingeelu kujutada kui muul luulekirjandusel. Mõju läbi, mis näitekirjandus näitemängus waataja pääle avaldab, tõuseb ta kaswatusetadline tähtsus. Meie tunneme, elame nendega ühes, keda meie näeme; kassikwennad rõõm ja kurbtus lähewad tõsises kujus meie filma eest mööda; meie õpime elu walguse- ja warjufülgesid tundma, ja mida õiglasemalt kirjaniid neid elust ülesse joonistanud, seda parem, sest seda fergemini oskame neid enese eluga kõrwu seadida, ning fääl seda elawamalt walguft armastama ja pimedust, warjufülgi põlgama hakata.

Teiselt poolt waadates on aga näitekirjandusel ka oma jagu nõrku fülgi, nimelt ta näitelawaline raskus. Sest üfifi õiglaselt kujutatud sünnimuse loomukohane ettekanne wõib tarwilist mõju avaldada; näitemäng paberil on aga ainult õige hääle fange ja nõrk wastufaja.

Kui meie fiiis möödaläinud aastal ilmunud luulekirjanduse seas ainult wäikese näputäie näitekirjandust leiame, fiiis ei pane see meid imestama, waid meie tunneme selle nähtuse põhjust: näitemängu raamatuid muidu ei loeta kui mängimiefis; näitelawasid on meil aga wäga wähe, ning weel wähem farnaseid, mis suuremate mängutükkide nõudeid täidafiwad. Sellepärast ei ole suuremad näidendid ka kirjastajaid leidnud, sest tarwittajate pundusel ei oleks neist trüfikulusidgi tagasi faadud, nad jääwad fiiis käfikirjades tarwitusele, ning üleüldine arwustaja ei fujda nende kohta olfust anda; trüfiks ilmunwad aga farnased näidendid, mille ettekanne wähem raskesti nõuab ja mida seega ka puudulikumatel (wõrdlemififi) näitelawadel wõib etendada. Arusaadawasti peab suurem osa rahwast nende

viimastega leppima — kui tal üleüldse forda lähed näitemängu etendusel viibida, mis siin-sääls juhtumise kombel kofku astunud jeltiskond talutoas, rehe all, lausa lagedal jne. toime pannud. Minult linnades, kus awaramad näitepörandad, saamad linna-lased, harwa ka ümbruskonna elanikud, mõnda suuremat näite-tükki näha. Zoomulik ja õiglane on siis nõue, et see wähe-ne näitefirjandus, mis meie rahwa suuremale osale kui selle jar-nase firjanduse ainukeseks kättejaadawaks osaks jääb, siisuliseitgi kõigiti laitmata ehk mõimalikult wäikeste puudustega peaks olema.

Et selle nõude pääle ligilähedaltgi õiget wästust saada, selleks waatame iga üffiku näidendi ligemalt läbi, niipalju, kui seks ruum lubab. Üffikult, sest palju neid ei ole ju: seitse raamatukest — ja see ongi terve warandus. Mendegi seitseme seas on wiis tõlked, ja ainult kaks algupäralised.

Tõlgetest on kolm „Uue näitemängu bibliothegi“ nime all G. Heinrichsoni fulul trütki ilmunud. Esimene on: „**Dok-tor Lutsu kosjareis**“, nali ühes järgus, Eesti keelde ümber teinud E. Saarepera. — Mille järele see ümbertegemine toime-tatud — ei tea, ei wõi aimatagi, sest terve tüki siisu ei sünni wististi küll ainjamagi kohaga meie igapäiwase halli taewa all kofku. Päälinn, millest mõne penikoorma kaugusel piir ja mille ümbruskonnas rööwliid jalkadena ümber uidawad, nii et rööwi-mised igapäewased asjad on (lhf. 27) — hm! see on wähe-malt Europast wäljas. Ja missuguseks on ümbertegemise jä-rele sündmuse tegelased saanud? Wast leiame ehk siin mõnda paremust, sest ümbertegemise siht on ju asja uute olude kohase-maks, kõlbawamaks, arusaadawamaks muuta. Sääls on isand Roosiofs, kes „30 a. mõisawalitseja olnud, jelles ametis ilusa kapitali kofku forjanud,“ siis „ilusa mõisa 200 ruut-süllla suuruse (!) ajaga (peab olema: aiaga) rentinud“ jne. pidada mees olema, „kelle pääle tema täditütar uhke wõib olla.“ See „täis-mees“ kardab (rööwliid jne.) nii fangesti, et toatüdrufut õõjeks oma toast ei taha ära minna lasta ning ka wana kõõgi-tüdrufut tahab jeltjiks kutsuda, ja saadab siisgi oma täditüt-re, feda ta kui oma last õnnelikuks tahab teha, läbi ööd linna tädi waatama, kes eesli jeltjast maha fukkunud ja kellell 30,000 rubla raha on; nutab siis Dr. Lutsuga faastundmuse pisaraid (kus dieiti midagi nutta ega faastunda ei olegi) ja pakkub siis lõppeks oma falli täditüt-re inimejele, feda ta senini pole tund-nud ega näinudgi. Siit wõiks küll kõike muud leida, mitte

õiglaselt kujutatud karakteri. Otse jamaugust segu näitab ka Dr. Lutsu karakter. Kuulus looduseuurija ja lindude täis-
toppija ajab üsna totrat juttu, kardab kõig maailma kofku,
teeb mitme neiuiga korraka „sehwiti,” on meeltärakeitmas, kui
teda kahtlustatakse, et ta mõni muu kui Dr. Luts mõiks olla,
tahab nägemata saatusega nagu Don Quixote weiski tiibadega
wõidelda jne. Eks pea siis küsima: kuis riimib see end kofku?

Wiiks liiga pikale, kõiki karakteri ühikult läbi harutama
hakata, juba neistgi paarist wõib seda näitemängu külge tundma
saada. Kuid wafi on ehk tüki siht ilus ja õpetlik? Rahjuts
ei saa siiski muud kui eitawat wastust. Kaupmiehe sell, kes
oma pere mehega ühel nõul juutidega salakauba-äri ajanud,
jääb nuhtlusega, saab omale päälegi ilusa ja rikka pruudi! Et
awalisku kurjategijat ei nuhelda, jee ei ole loomulik, õiglane
ega kõlblik ammugi mitte.

Ka wälimise fugu poolest — feeletiselt — ei ole wõimalik
tüki hääks paremat otstust anda, meie ei leia siin ainuigi lehe-
külge, kus mitte hull wigasid filma ei torfaks, nagu Saksa
„saama,” wale ofastaw jne.

Näitetükk on „naljakas” nimetatud ja wõib olla, et ta
ettekandmisel ka naeru sünnitab, kuid seda ainult selle mõjul,
et waataja oma ees näitelawa, mitte tõst elu, teab olevat, ja
sarnane nali on tõesti ennem näitemängu tähtsuse ja mõju
riffu kui edendaja. Sellepärast peaks õigusega soowima, et
Dr. Lutsu sarnased tooded edespäi Eesti kirjandusest ja näite-
lawadelt eemale jääkijawad. —

„Bibliothegi” järgmine toode on:

„Kes teab, mis tarwis see hää on,” nali ühes järgus,
A. v. Kotzebue järele D. Morgen. — Kotzebue sünnitust on mi-
tugi meie näitelawale toimetatud. Nad on enamasti ühe laadili-
sed, kujutawat kirjut sündmuste rida, mis wahel ette kawatse-
tult, wahel jälle juhtumistena ette tulewad, sünnitab oma
weidrusega nalja, mis tihti üsna ilmasüüta on, ja wiib wi-
maks armastajad ifka ühte. Karakterid on siin üsna ladusalt,
kui ka wahel pääsifaudselt kujutatud. Suuremat wiga on ai-
nult Hansu karakteri juures märgata. See näib lord poisifene
olewat, kes teiste uulitjapoiste käest kolkida saab, keda igaüks,
kes temaga kofku puutub, nagu mõnda wana kuube pekjab ja
kes ometi naesewõtja mees on ja wiimaks päris meistrifis ajub.

Mõnda märgatavat fihiti, mis tüfile pääle labase naljasunnitamiſe tõſiſema wäärtuſe annaks, ſiin ei ole. Et ſiin aga ka pääle Hanſu wemmeldamiſe, palju ei ole, mis iſeenefſt laidu wäärt, ſiis wõits tüff naljapalana meiegi näitelawadele kõlbada. Üks aſi torfab ſiin aga terawaſti ſilma, ſee on haawaw lauſe, mida tõlkija enefe poolt juurde liſades kellegi iſiku pihta on ſihtinud. Seda ei wõi kuidagi hääks kiita ega lubadagi, et näitepõrand üffifute iſifute waenuawalduſe tallermaaks tehtaſe. —

Kolmas nummer „bibliothegis“ on :

„**Mis ime ſee on,**“ naljamäng ühes waatufes, Matti Kurrika jär. Soome k. J. Tikk. — Käs olew toode on nagu eelminewgi ilma nähtawa ſihita naljamänguke, mille tegelaſed fui ka juhtumifed üſna loomutruult on kujutatud. Ta on meie elule ligem, ſellepärast aruſaadawam, ning keeleliſeltgi hulga maad eelminewateſt kõrgemal, ainult wahete wahel tuleb mõni lauſe ette, milles Soome ſõnajärjeſtufſt märgata wõib. Sellepärast wõib ka ſeda tükki paremini näitelawale ſoomitada fui eelmifſt, päälegi, et ta häſti kerge etendada on. —

Nagu näha, on hr. Heinrichſoni „**Uus näitemängu bibliothek**“ paremuſele jõudmiſe teel; loodame, et ta edespidi mitte ainult nalja- waid ka tõſiſulifi, õpetlikka ja ſihitindlaid toodeid meie näitelawade tarwis muretſeks. Soowida oleks aga, et raamatute hind odawam määrataks, ſeft kuna ju mängimiſe luba eeft muidugi suur maks wõetaks, ei oleks enam tarwis 40 wäikeſe, pool tühja lehekülſe eeft 30 kop. nõuda, ſellega on näitemängu raamatute oſtimiſele tee otſe fui finni pandud.

Neljas tõlge on: „**Meie metsanurgas**“, kolmejärguline lõbumäng, Martti Bourio jär. Soome k. J. Bloompuu. Wõib olla, et käs olew tüff wäga õiglaſelt Soome metsanurga elu kujutab, ſeda ma ei tunne ja jelle kohta ei ole meil tarwiſgi otſufſt ſaada, meie metsanurkade elu kujuneb ſiisgi palju teifiti. Tegelaſte karakterid on ſiin üſna õiglaſelt ehk wähemalt faunifſ kindlalt kujutatud, ainult Anni lubamine Afariaſele minna ja Wille tegewus ifamehena, lehk. 18, on nagu ſegajateks üleüldiſes mängu käigus. Selle waſtu on aga ka wäga õigeſti ja iluſaſti kirjeldatud kohta, nagu näit. wiimane järk pea terweni. Ehk küll lõbumängu nime au, tuleb ſiin nalja üleüldiſe

wähe ette, ning wõiks jeda wast ainult õige osawal ettekandmisel loota, et waatajaid naljatuju tabab. Millega siin aga sugugi rahule ei wõi jääda, on feel, see on täiesti Soome omaks jäänud, ehk küll sõnadele Eesti mõisted antud. Ka needgi on osalt Soome keelelise. Siin leidub waewalt lauseid, mis täiesti Eesti omad oleks. Mis tähendab, näit: „Eks siis nüüd üsagi mina naist wõtta saagi?“ — Teatav siht puudub sellelgi tükil. Kui näitlejad etendamisel ise keelewead ära jõuafiwad parandada, siis ehk wõiks tükk, Soome wendade metsanurkade eluga tutvustajana meiegi näitelawale astuda. Mõned nimesed, nagu näit. „Mansika“ tuleks tingimata ära parandada. Mansika tuletab meil tuntud mantšikut, masikut, karmantšikut meelde, mitte aga maasikat. —

Viimane tõlge: „**Waat' see oli suure linna ilu,**“ kahe järguline naljamäng, mille P. Talts G. N. Gresseri ja B. W. Tšhirikowi järele Eesti näitelawale seadnud, on nagu üfsikutest lapitud tükkidest kokku seatud, mis aga siisgi weel nagu mõne juurema näiterüki üfsikut osaks jääb. Siin leiame Pura-weki — keda meie „Piirjärwe rentnikuks“ teises etteastes wõime pidada. Kopits ja Tupits tuletawad. Bobtšhinskiit ja Dobtšhinskiit Gogoli „Remisor'is“ meelde jne. Nalja wõib selle tüki ettekandmine küllalt sünnitada, muud aga ka mitte midagi. Tahafime midagi otšida, mis selle näitetüki juures tähelepanemist ärataks, siis oleks see wast ainult Naritse kawalus, millega ta Purawekile tülitajad kaela tõi.

üleüldiselt kokku wõttes peame kahjatsedes tunnistama, et (sellel aastal) wõõralt wäljalt toodud näitekirjandus meile pääle nalja- natufese midagi ei paku. ühtegi tõsisemat sihti äratusjeks, ühtegi sügawamat hingeelu kirjeldust eeskujuks, juhatusjeks ei leia meie siit, ühtegi püüet selleks, et näitekirjanduse tähtsust ja ta tõsi, kaswatawat mõju meie juures edendada ja tõsta! Ainult nalja, nalja ja nalja — tihti wiisakusetagi — nagu oleks jee pääasi, mida meie näitemängult nõuame, mida näitemäng meile pakkuda tahab...

Algupäralisi on, nagu juba nimetatud, ainult kaks. Esimene neist „**Karukütt**“ on kadunud P. Jakobsoni kirjutatud. Lahkunud kirjamees oli küll tubli luuletaja, näitemängude loomises jäi ta aga wiimaste ritta. Seda tunnistab „Karu küttgi.“ Kui selle näitetüki läbi oled lugenud, wõid asjata küsida: mis

tarwis ta on kirjutatud? — wastust ei leia ja mingisugust. Küll ei leia ja siin suuri eksituft ijeloomude kirjeldamises, kuid kõik on nii pääliskaudne, nii kahwatanud, ilma millegi sihita. Terwe karu lastmise lugugi näib üsna põhjuset, ilma tarwituset ette toodud olewat, ning ei sünni sarnasel korral Roosi ijeloomusse. Sest wiimane (Roos) ei pruukinud ju Kiski kui wõitlejat kar- tagi, see oli sepa peres ju muidugi fergatsina tuntud. Ja täis- topitud karunahka ka karuks pidada, teda lasta, üks ford, teine ford — see on kõik nii näitemängulik, nii ferge, isegi nalja ei jännita ta. —

Teine algupäraline toode on J. Orgusaare „**Teder mullr, fuled fülle.**“ See on terwes sellel aastal ilmunud näitekirjanduses ainukene toode, mis enam tähelepanemist ära- tab; siin on juba teatawal sihil midagi fujutatud. Kuid mitte ainult siht, mis terwe tüki sees nagu hingeks ihu sees on, millest meie aga mõnesugusel põhjusel paremaks arwame mööda minna, ei anna tükiile wäärtust, waid ka karakterite fujutamine on siin ofalt hästi forda läinud.

Meie filma ees on tükkise elu, jündmused, tegemus, nagu feda elus igapäew ette tuleb, sellepärast on ta meile tutaw, omane. Sääal on näit. Ann (esimene järk, kuues etendus) sar- nase ofawusega, nii loomutruult kirjeldatud, et feda waewalt feegi paremini teha fuudaks. Siin ei mõtle waataja mitte enam, et ta näitemängu näeb, waid ta tunneb tõfist elupilti. üleüldse on Anne loomulaadi wõi karakteri fujutamine kirjaniikul kõige paremini õnnestanud; hästi fordaläinuteks peab ka teifi pidama, nagu Willemit, Jaaku, Topji, Ennu ja Miinat, isegi wäike Mats on, nagu ta olema peab. Muidugi, weata ei ole ju ka feegi näitetükk. Nii on mitmesgi kohas näitelawalist tegemust märgata, nii nimelt Miina ära põgenemine. Esimese järgu wiimases etenduses lastakse Jaaku ja Ennu sarnast tühja juttu ajada, mis dieti kellegi wanameeste jutt ei ole ja wiimase järgu kahesteistkümmendamas etenduses tehtakse Enn liig fergat- fiks. Wõõrastaw paistab ka see olewat, et Willem lõpul Miina kaasaraha 300 rubla, ilma et, nagu üteldakse, asja ees ehk teist taga oleks, Annele annab; see näib ka füszi üleaarne olewat, kui meie jündmusele kõige idealistlisema fuju tahaksime anda. Ka idealismus tarwitab oma awaldamifeks põhjuseid. Need üffikud puudused, mis siin nimetatud, on aga tüki üleül-

dise käigu seas vähem tähele pandavad ning ei vähenda palju seda väärtust, mis tal, kui sihilise waatekoha otjustamata jätame, kunsti toode seijukohast waadates on. Ka wälimine külg, keel, on tükis terweni sarnane, nagu siju seda nõuab, ladus, täiesti rahwalik...

Pääle nende ilmus „Postimehe eralisas*)“ üks näidend **„Murueide tütar,“** mille Ansomardi rahwaluule põhjal näitetükits toimetanud.

Oma tegewuse wiiji, oma kofkuseade poolest on „Murueide tütar“ faunis hästi korda läinud, ja arwatavasti kõlbaks ta, kui kujukatus muinasusust, hästi meie näitelawale, kui enne sellekohased täiendused tehtud saakfiwad, nagu näit. 3. waatuses, mis ette antud näpunäidete järele üsna huwitawat pilti wõiks pakkuda. Tüki lõpp on kurwaloomuline; näib, nagu awalbaks rahwas siin luule sünnitusel oma kahetjust selle üle, et nendelt endise aja murueide tütarte usk kadus, kadus selle wägewa „saatusel“ mõjul, mille wastu ifegi jumalad nõrgad oliwad. (w. „Kalewipoja sijust.“)

Näidend on luulekeeles kohati wana regewärssi, rahwalaulu mõõdul kirjutatud, kuid selles ei ole töö mitte küllalt hästi õnnestanud; wäga sagedasti on keel selle all kannatama pidanud, et aga õige reapiikkus jne. wälja tuleks, asjata on ka rahwalaulu mõõdul kirjutatud ridade riimimine olnud, sellegi läbi on rahwalaulu ijeäraldamu ilu wähenema pidanud. . .

Meie oleme oma ülewaaatusfega lõpule jõudnud. Küll ei ole meie siin kuigi palju hädad leidnud, kuid sellegipärast ei taha meie kedagi „kiwidega wiskama minna. Sest niihästi awalik, üleüldine näitetükkide (ning ka muu kirjanduse) korralik arwustamine kui ka selle tagajärjekski ilmuw arusaamine näitemängu tähtsuse, kasu, sihi ja põhjasmõtete kohta on meil iffagi alles wäga puudulik. Loodame siiski, et ka siin, kuigi piffamiisi ja wiisalt, olu ometi paraneb, ja tulewatel aastatel arwustaja kriipsu alla parema numbri wõib seada. Nimelt loodame paremust õiglasest arwustamisest. Sellegipärast soowikime, et kirjastajad, kui nad üleüldse hädad näitekirjandust edendada tahawad, enne trükkimist juba tüki arwustusi tähele paneksiwad, mis ju ka wäga kerge on, sest et näitetükkisid ifka tihti ju käskikirjadena etendatakse.

H. P.

*) Müüd ka iseraamatuna. „K.“ t.

Luulekirjandusest.

Püha kuu. Jakob Viimi lugulaul. Tallinnas, G. Pihlaka raamatukaupluse kirjastus. 32 lk. Hind 15 kop.

Käesolew lugulaul on tähtsam toode, mis Eesti luulekirjanduses 1900 aastal ilmunud. Loo siju on iseenejest küll lihtne. Luuletaja ütleb alguses ise: „Luulekuub on selga seatud kurwa elukujule.“ Aga omegi on ta seda kuu niisuguse luulekuuega mõistnud ehtida, et see igapäewane kuujuu juudab meelt wangistada ja südamet wastukaja äratada. — Loo kangelane on Lutsu Ants, ema hellitatud poeg, kes linnas koolis käib ja halwas korteris on, kus talle pahad kombet külge harjuwad. Kui isa Alti pahast elust kuuleb, püüab ta teda noomida, aga ema astub wälja poega kaitsma. Poeg tuleb wiimaks koolist kodu. Ta ei wiitsi tööd teha, waid joob ja jändab ümber. Isa sureb juures mures. Müüd on Antsul oma woli; ta ajab asja nii kaugele, et talu haamri alla langeb. Raha puudusel tungib Ants kohalikusse kirikusse wargile riisub säält muude asjade hulgas ka Önnistegija kuldse ristikuju ära ning müüb warastatud kraami jaherdajale juudile Maatanile ja tõttab ise saadud rahaga kohe förtsi. — Juut aga uinub metsas magama. Ta näeb und: maa wäriseb ja ristikuju saab elawaks. Juut põgeneb ristikuju eest ja talle näitab, nagu ajaks see teda taga. Ta tormab waimus läbi Egiptuse, Sinai, Palästina kuni Golgatha mäele, ja terve juutide ajalugu läheb tema silmade eest mööda. Hommikul, kui juut üles ärkab, on kõik kuld ja hõbe juudile wastil; ta hakkab oma elu ja usu üle järele mõtlema ning saab üflikuks ristiinimeseks. — Templiriisuja elab patuelu edasi, sattub wiimaks wangiroodu ja tuleb wallaküsimuse alla. Hella emakeste ärdad palwed ja rohked liigud pehmendamad wolimeeste südameid ja Ants mõetakse weel walda tagasi. Ants juudab ema sobitusel weel tubli neiu kosida ja sõidab ju kirikusse laulatusele. Kirikut nähes langeb juur hirm Antsu südamesse. Ta läheb lähedalolemasse förtsi julgust, wiina, wõtma. Säält on ta oma endise sõbra wastu uhke, see annab tema templiwarguse üles — ja, nagu luuletaja waest ema, kaebades lugulaulu lõpetada lasseb:

Kulmal maal ta oma liikmeid waewab,
Sügawusest kulda wälja kaewab
Oma nurjaläinud seltsiga.

Lugulaulu kaunid külgefid jün ette tuua wiib pifemale kui ruum lubab. Rõige rohkem forda läinud on terve esimene laul ja iseäranis need kohad, kus Antsu ema ette astub; näituseks pilt walla wolikogu ees, kus

„Gmæte, kui usjifene walus
Wistles, wäänles, wallakogu palus,
Tema (oma) poega wõtta tagasi.“

Kaunisti õnnestanud on ka Naatani unenäo kirjeldus. Puudulikka külgefid aga ei wõi meie mitte palju leida. Rõige suurem tehnikaline pundus on juudi Naatani loo sisjepunumine, mis terwina kahest laulust läbi käib ja 9—20 leheküljeni ulatab. See on dieti üsna isejugune ja iseseisew jutt ning pöörab lugeja tähelepanemist päätegelase päält liig kanaks ära, millest jutu ühtlusele kahju tuleb. Edaft ei tahaks lugeja seda kuudagi uskuda, et Ants, kes oma hukka läinud elu poolest ju enne kuulus oli, wangiroodust pääsedes nii tubli neiu sai kotsida, ja liig otstitud paistab lugu ka kõrtsis olewat. Need mõningad puudused ei juuda luuleloo wäärtust muidugi suuremat wähenhada. Iseäralist mõnu annawad lugulaulule weel kõlawad riimid, mille loomisele Wiim nii meister on. Ja weel: Kreutzwaldi riimideft, näituseks, tunned ja, et nad suure waewa ja hoole läbi sündinud, nõnda öelda, higitöö on, kuna Wiim riimid lõbusalt ja lähedalt libijewad ja ainult mõnikord awaldawad, et nad ülearu otstitud on.

S—s.

Jakob Wiimi laulud. Wiru-kandle III. anne. Tallinnas, „Uue Aja“ kirjastus. 1900. 86+2 lk. Hind 25 kop. Jakob Wiim on 1900. aasta waest luulekirjandust weel ühe kauni toodega rikastanud. See on ülemal nimetatud laulukogu. Wiimi laulud on enamasti epikalifu (jutustawa) sfuga ja säärased laulud, kus epikat iseäranis tarwis, on tal ka kõige paremad (Waimude orus, Palmetajad, Jahimees, Ebahaige, Kodukoht jne.) Iseäranis ojawasti kirjeldab Wiim mõnda eluta asja wõi looduse ilmutust, kirjeldusi haruldaste wõrdluste, elawate piltide jne. abil väga meeldiwaks tehes. Ehk näituseks, ta wõtab ühe kuiwanud kõrre, elustab seda oma kujutusewõimu läbi ja laulab järgmiselt:

„Kest õitsewa' siede kessel,
Mis tärkanud aasale,
Siin kõduneb lehitu, lestel,
üts kuiwanud kõrreke.

Ta endiste aastate kulu,
Mis järele jätnud on talu,
Ei tunne ta't keegi siin tulu
Ta kõigile kõlwatu, halu.

Tuul puhub, ja sohin ja sahin
On lehtawais lilledes,
Kuid kõrrel nii kõlwatu kahin,
Ta lödiseb tuule ees.

Kes paneb siin tähele seda,
Mis kõneleb kulupea? —
Ei aimusgi lilleke teda
Ei mõista, ei tunne, tea.“

Suur jagu Viivi lauludest sisaldawad seda, mida luuletajad harilikult päälkirjaga „Armumerel“ tähendawad. Siin karakteriseerib Viiv ennast huwitawalt: kuna teiste laulikute sarnased luuletused „tundmustest otse nõretawad“, puudutab tema ainult mõnda rohkem päälisfaudset, üffikut külge; oma südametaladustesse laheb ta harwa waadata. Jakob Viivi luule on tagasihoidlik tundmustes. Ta ise lausub selle kohta ühes laulus:

Mis ma tunnen, jäägu tunda mulle,
Sulle saladuseks igawest.

Seda mõib pea igas laulus märgata, kus tundmustega wähegi tegemist: nad lõpewad ikka nii, et lugeja ise juurde peab mõtlema, mis luuletaja siin arwas ja tundis. Alga wahetewahel wilgub ometi tundmufti wälja, ja säärased laulud on iseäranis armjad, näituseks, „Tähtjas tund, Jää seisma“ ja teised. Ja kui ka seda ei ole, siis mõjuwad poolpeidetud tundmused seda paremini. Näituseks, ta kirjeldab parwest maha jäänud luife:

„Tal rinna sees seesama iha,
Mis teistel, kes on kangel eel,
Kuid wäsin'd ta luud ja liha.
Ta parwest maha jäänud teel.“

Jä ütleb siis enese kohta:

„Jah, karjapoisikene, sulle
See ajas naeru peale siis.

Rüüd wanas põlmes selgetks mulle
On saanud luitge kaebli wiis."

Ka pilketoon näitab Liivi lauludes õnnistawat, iheäranis
kui jee päälnäha nagu kogemata tuleb. Ühe sõnaga, Liiv on
tõine luuletaja. Tõsijel luuletajal käiwad kauniste mõtetega
käpikäes ka ilusad riimid — selle poolest mõiks Liivi laulud
otse eeskujuks olla; üksnes sonetid awaldawad mõnikord ras-
fet laadi. S—s.

Pisarad. Luuletanud Joh. Univer. Jurjewis, 1900.
Germann'i trükikoja trüff. 24 lht. 16". Hind 10 kop.

Luuletajad on oma luuldefogude päälsirjadega tihti kimbuz:
ei leia neile wahest kohaseid nimesid, ei saa sellega hästi toime,
misjagusteks lilledeks või lindudeks oma luuldeid nimetada.
Gra Joh. Univer on aga oma „walulastele“ nii kohase päälsirja
pannud, et paremat mõteldagi ei või — „Pisarad.“ Sest
kõigel 24 leheküljel ei leia ka pääasjalikult muud midagi, kui
et luuletaja walju saatuse kae all kannatades libedaid pisaraid
walab — sentimental- pisaraid. Teda piinab hirmus armastu-
se-walu. Sellepärast ei tea luuletaja mõnikord enam, mis
ta ütleb:

Lunnid päewad, aastasajad
Tõtwad tuule-tiivul mööda,
Endid muutwad aasta ajad,
Mälestawad armu-ööda.

Beel kord aja-merde waates,
See toob silma pisaraid,
Kallikesel terwist saates
Tuule-tiivul armsamaid jne

See lõpmata piin on luuletajasle nii mõjunud, et kui ta
„kuldsel fewadisel a'al niidu ra'al õit näeb, siis tema film pi-
saraid nutab, sest kui diefene hommikul lahti lööb, tuleb tema,
luuletaja, meelde endine armu-die lill, kes (!) õitses armu-hom-
mikul.“ Ja ka fewade tuleminegi täidab teda pisaratega —
jeeford rõõmupisaratega. Miiugust pisarate rohkest ei ole meie
enne naljalt näinud. Meie mõime neid odawaid pisaraid kõi-
gile pisarate armastajatele „foowitada“, rohkem ruumi ja aega
ei taha aga meie nende jaoks mitte kulutada. S—s.

K i r e d.

Selle päälkirja all hakkame juuremat kogu raamatuid välja andma, mille sihtis on pünie Eesti paremat kirjandust edendada, ja käesolew toode on esinene nende hulgast. Et meie siht põhjusmõttelikult täitja kirjandusline on, siis katsume iseäranis ilukirjanduse edendamise pääle rõhtu panna. Siin oleme oma ülesandeks teinud võimalikult rohkesti algupäralist ilukirjandust avaldada. Aga selle kõrwal tahame Eesti lugejaid ka mõdraste kirjanduste uuemate ja kaunimate toodetega tutvustada. „Kiir- tel“ on kaastöölisi, kes Soome, Rootsi, Wene, Saksa, Prantsuse, Poola ja Läti keelest otsekeel nii mõndagi südamat kirjatükki aegajalt Eesti keelde ümberpanewad, nii et ümberpanekud selle tõttu algupäralistele võimalikult lähedal seisawad. Edasi on meie püüdeks Eesti arwustuse waimu edendada. Eesti needgi tööd, mis meie waeses kirjanduses ilmutawad, ei ole igatord tarwi- list tähelepanemist leidnud. Ja et kirjanduse tundmist laiendada, tahame iga oma raamatus arwustusi ja harutusi nende sihtide üle teha, mis kas ilmakirjanduses või meie omas waitehes kirjanduses walitsewad.

See oleks meie pääasjalik püüd. Pääle selle on meil weel nõuu kodu- maa minewikust mõndagi elustada. Wahepaladena mõtleme wäiksemal mõõdul ka niisuguseid tööid avaldada, mis lugejat tegeliste teadustega tutvustawad.

Meie ettevõtet juhib tõsine isamaalik waim. Sellepärast ei taha ega suuda „Kiired“ ka isamaalisi küsimusi tähelepanemata jätta.

Ka piltiõid saawad „Kiired“ tootma, iseäranis neid, mis Eesti elusse puutuwad. Muudu muretsjeme üksnes neid piltiõi, mis mõne „Kiirtes“ trüki- tud teadusliku kirjatöö selgituseks või mõne ilukirjanduslike siuga täti kaunis- tujeks tarwis on.

Iga tähtsam aasta jooksul ilmunud raamat, mis kirjastajate poolt meie läbiwaataniseks läkitatakse, leiab „Kiirtes“ erapooletut arwustust. Nagu igas muus asjas, nii tahame ka siin nii erapooletud olla kui wähegi mõima- lit, sest et meie ühegi erakonna külge köidetud ei ole.

Kes raamatu hinna rahas eht postmarkides sisse saadab, saab raamatu ilma postikuludeta kohe kätte.

Adress: Юрьевъ, Лифл., Г. Д. Либлик'у raamatukaupl.
Suurel turul № 8. „Kiired.“

II. anne ilmub lootuse järele jõuludeks 1901.

Bind 40 top.